This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Slav 8461.81.10 (37)

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of
THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of
JASPER NEWTON KELLER
BETTY SCOTT HENSHAW KELLER
MARIAN MANDELL KELLER
RALPH HENSHAW KELLER
CARL TILDEN KELLER

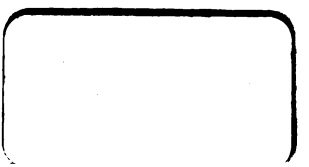

Slov 8461.81.10

37

Slovenske Večernice

za

poduk in kratek čas.

Izdala in založila

Družba sv. Mohora v Celovcu.

Sedemintrideseti zvezek.

Z dovoljenjem visokočastitega Kerškega knezoškofijstva.

1883.

Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu.

Slovenske Večernice

za

poduk in kratek čas.

Izdala in založila

Družba sv. Mohora v Celovcu.

Sedemintrideseti zvezek.

Z dovoljenjem visokočast. K e r š k e g a knezoškofijstva.

1883.

Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu.

A
Slav 8461.81.10 (37)

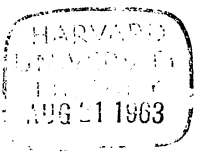

Keller Ld.

Slepa materina ljubezen.

(Spisal M. T.)

„Mina! to je popolnoma napačno in otrokom jako škodljivo, da si zopet Tončka zagovarjala“, pravi kmetski mož svoji ženi, ko sta bila sama v sobi. „Ali nisa videla, ali nisi zapazila, kako so delavci jeli pogledovati pri mizi, ko si se za otroka potegnila, ki je kazen zaslužil, ktero sem mu naložil. Sram me je bilo, ko si vpričo ljudi in otrok za fanta govorila. Molčal sem, a ne zavolj tega, da bi hotel pripoznati, da imaš ti prav, temuč zato, ker se nam ne spodobi ptujim ljudem v zobe dajati. Popolnoma prav so delavci čutili, in nobeden ni pritrdil temu, kar si rekla, vsi so molčali; gotovo pa bi ne bili, ko bi bili mogli odobravati tvoje dejanje.“

„Nikar se ne huduj Jože, ako nisem prav storila, bom drugič molčala. Otrok se mi pač smili, kakor vsaki materi. Zdaj sprevidim, da nisem prav ravnala. Mislila sem si, fant je še mlad, se zapozabi in opusti, česar bi ne smel, iz nepokorščine in iz hudobije pač ne. Saj drugekrati vedno uboga in je priden. Ko bi bil Jožka pri voliču pustil, bi bil morebiti ravno tako storil, popustil bi bil žival in bi bil šel z družbo pod orehe.“

„Mogoče! tedaj bi bil ravno tako moral kaznovan biti. Zdaj grem zopet v polje, Jože gre z mano, da mi bode konje vodil, zorati se mora še to, kar imamo pod kupcem, da se vseje, kolikor sem namenil. Tonček pa naj ostane popoldan doma in naj vola pase doli ob njivi. Kazen mora prestati, ki jo je zaslužil, post ima do večera, da mu ne boš dala kake jedi, tudi kruha ne!“

Kmet in stareji sin sta odšla v polje, gospodinja je ostala doma. Srce jo je peklo, da je moral njen ljubljenec, mali Tonček v kamri zaprt klečati. Kako težko ji je bilo, ko mu oče ni dovolil v poldan z družino jesti!

„Se ve, to ni prav“, je dejala sama pri sebi, „da je Tonček goved popustil, pa kaj! otrok je otrok. To vole je pa tudi tako, da mora v škodo, in še celó v ptujo ajdo, ka-

kor bi mu ne bilo čez glavo dosti paše in še tako dobre trave na domačih tleh! Kolikokrat kakošna druga živina zaide v naše polje, in nikdar ni slišati zmerjanja od nas, te puste babe pa vpijejo, kakor grešne duše, če le kaka kokoš stopi na njih polje. Naš oče je pa tudi prav po nepotrebnem tako natančen in občutljiv, da ne more nobene besede slišati od teh jezičnih in pustih opravljivek. Naj se zgodi kar hoče, vse moramo doma slišati in prenesti, dostikrat prav po nedolžnem. Ali bi ne bilo bolj pametno, da bi vsako tako puščobo zapodil, ki pride tožit, o! pa on se boji slabih jezikov in vsem ljudem bi najrajše prav storil, z vsemi mora v najlepši prijaznosti živeti. Čemu? mi imamo za potrebo sami, in ne delamo nikomur nadlege, vsi k nam hodijo na posodo iskat, česar jim zmanjka, kam pa mi gremo? Zato jim je pa tako dober in kaznuje za vsako malenkost mojega otroka. Danes bi Tončka res ne bilo treba od mize poditi in ga klečat devati, če je ta neumni vol malo na ptujo njivo stopil. Fant je ravno tako moj, kakor mojega moža, in jaz tudi vem, kaj je prav, prazna nisem prišla k Trentarju, na štirih vozéh so bale pripeljali, doti so ranjki oče samo v srebru osem sto našteli, dve jenici so dali, in papirnatih denarjev je bilo toliko, kolikor ima kaka druga komaj vse dote. Če fantu danes malo ostankov od kosil in malo kruha dam, mi nobeden ne sme očitati, da nisem prav storila, Trentarjeva kmetija pa zavolj tega tudi ne bode oberačala!“

Žena je stvar tako pretresavala in prišla je do se ve da napačnega prepričanja, da njeni Tonček je že dosti klečal in da ne zasluži posta. Zato je bila kazen precej prestana, ko je oče s starejim sinom in s konji odšel iz dvorišča.

Pri Trentarji je bila lepa kmetija, in ljudje niso pomnili, da bi bilo pri tej hiši kedaj kakih reči za gospodinjstvo in za gospodarstvo primanjkovalo. Po dve žebečji kobili ste bili navadno vsako spomlad v konjaku, po dvanajst zmolznih krav je prišlo poletni čas vsak večer iz paše na dvorišče, po šestdeset ovac so navadno strigli. Tudi polja in travnikov je bilo toliko, da se je vsega za dom pridelalo in posebno hudo je moralo biti, da bi merve zmanjkovalo na spomlad.

Trentar, sedajšni gospodar, je imel dva sina in lepo ženo. Sosedje so rekli, da je preveč brhka za kmetijo. Eden sinov, mlajši namreč, Tonček se je vrgel zeló po

materi. Bil je posebno lep dečko, in mati ga je jako rada imela, veliko bolj kot starejega, ki je bil bolj očetu podoben. Tonček je bil vse pri hiši. Kar je mati brala v njegovih črnih očéh, vse mu je storila; njegova rudeča lica, njegove krepke obrvi in njegovi črni kodrasti lasje so ga vsakemu prikupili, kdor ga je videl.

Ta bistri pogled! kako je materi vselej globoko do srca segel, kedar je sinčku nasproti stala, ali mu gladila s svojo lepo roko kodrasto glavico! Zakaj ni bil tudi njegov brat Jožek tako lep? Ta je bil navaden otrok, vendar bistre glave, resen že v mladosti, pri vsakem prepiru, kterih je bilo dosti med bratoma, se je vedel kot modreji, in če je prišlo do boja, pustil je, da je navadno njegov lepi bratec premagal. Bilo je zanj tudi bolje, ker ako se ni pustil bratu prekositi, prišla je mati merit, in tedaj je bil Jože vselej spodaj. Vsaka pravda se je tako stekla, da je Tonček dobil. Oče je sodil nepostransko, toda ako je prišla kedaj kaka tožba pred očetovo sodniško mizo, se je navadno vse zgubilo, obe stranki ste bili spodaj. Vsaka je dobila pristojno kazen.

Tisti dan, ko je materino srce toliko trpelo zavolj otročjega pregreška, se je stvar tako-le vršila:

Pri Trentarji so vzeli od krav voliča, ki je bil namenjen za klanje. Pitali so ga, za to so ga „dejali v polje.“ Navadno ga je pasel stareji sin, ta dan pa je moral Jože očetu v polji pomagati, zato je prišla paša na Tončka, materinega ljubljenca. Ta pa se je kmalo naveličal žival varovati. Prišel je njegov prijatelj in spravila sta voliča, pa ne v hlev, temuč v nastilnico sta ga zapodila, kjer so se vrata samo priperala, pa sta šla pod orehe.

Žival je prišla zopet na prosto in zaneslo jo je v ptuj zelnik in v ptujo ajdo. Sosedinja je ravno gonila voliča po ajdi, ko so šli Trentarjevi iz polja, in grozno je klepetala. To se ve je poštenemu kmetu, ki je bil natanek in pravičen, kakor sv. Mjha, ki duše vaga, grozno težko delo. Tim bolj pa še, ker je padel ženski v roke, ki je zmerjala in klepetala, kakor bi grah iztrešala. Eden delavcev je dejal, ko je slišal babo upiti: „Ko ta umrje, moral se bode njeni jezik posebej ubiti! tacega ima. Še nisem videl take klepetulje.“ Tonček je prišel še le domu, ko so bili drugi pri obedu in ni vedel, kako sitnost mu je naredil njegov Belš, ki ga je zaprl. Še le ko je v hišo stopil, mu je očetov

resni obraz in materini žalostni pogled nekaj neprijetnega prerokoval.

Popoldne je bilo kmalo zopet vse dobro. Najslabeje pri vsej tej neprijetnosti se je godilo Belšu. Tončkov prijatelj je zopet prišel obiskat in klicat svojega tovariša, da bi šla, kakor sta se dopoldan dogovorila. A ta mu je povedal, kaj se je zgodilo. Precej sta uganila, da je vsega volič kriv. Ko bi ta ne bil šel v škodo, bi nič ne bilo! Zdaj se je ubogi živali vse povrnilo. Ko sta prignala na večer vola iz paše v hlev, sta ga dobro nabrisala z leskovima palicama. Zunaj na travniku se ga nista upala, ker bi jima bil ubežal in morebiti celo zopet v kako škodo zakretil, zato sta ga pa v hlevu toliko bolj brez skrbi. Tu jih tudi nikdo videl ni, samo mati jih je naletela, ko sta ravno hotela nehati, toda materi se nedolžna žival ni toliko smilila, da bi bila pokaznovala lepega sinka.

Oče Trentar je mislil izrediti starejega sina za kmetijo, mlajšega pa v šolo poslati; toda materi bi bilo mnogo ljubše, da bi ostal mlajši za dom. Pregovarjala je toraj moža, da naj gre Jože od doma, Tonček naj pa ostane doma. Mož je imel ženi nasproti to slabost, da je vselej ona zmagala, kedar se je kake reči posebno poprijela. Tako je bilo tudi zdaj. A čez dve leti se je pokazalo, da stareji sin ni bil posebno izvrsten šolar. Učenje ga ni veselilo. Prosil je očeta, naj mu dovoli, da se bode kacega rokodelstva izučil. Odločil se je za ključarstvo in kovaško delo Zaprek ni bilo, ker mati je že pot tako ogladila, da ostane Tonček za kmetijo, Jožu se bode pa dal primerni del od hiše, da bode tudi lahko živel kot pošten rokodelec. Vendar žena ni oporekala in nasprotovala, ko ji je mož rekel, da naj se pošlje tudi mlajši toliko v mesto v šolo, da bode mogel pozneje, ko bode kmet, sam davkarske in druge pisarije od gosposke brati in razumeti.

Prišla je jesen. Oče Trentar je napregel in odpeljal je fanta v mesto. Mati je otroku marsikaj skrivaj vtaknila v žep, kedar je odhajal iz počitnic in nobeno pismo se mu ni prazno poslalo od doma. Tako je trgal Tonček nekoliko časa hlače v šoli; učil se ni slabo, ker bil je bistre glave, toda naučil se je tudi marsičesar, kar mu pozneje ni bilo na korist. Ko je bil za kmetski stan dovolj študiran, ostal je doma. Njegov brat se je prijel in pridno držal svojega dela, čeravno mu mati ni tolikokrat pošiljala de-

narja, kakor popred mlajšemu sinu. Ko se je Jože izučil, šel je po svetu in je mnogo obhodil, dosti videl in tudi dokaj skusil na ptujem. Marsiktera skušnja je bila zanj koristen poduk.

„Ne vem, ali sva prav storila ali ne?“ pravi neki večer oče Trentar svoji ženi, ko sta čakala, da pride sin domu. Bilo je nedeljo večer. „Zdi se mi še vedno, da bi bilo bolje, ko bi bil ostal Jože doma, Anton naj bi se bil pa izšolal. Vidiš že več nedelj jo je zavozil, Bog vedi, kedaj necoj zopet pride. Gotovo je v kaki družbi, kjer pije in zapravlja. Pri naši hiši nikdar ni bilo zapravljivcev, Anton pa se je igre prijel. Rad zaide med kegljavce, že svaril sem ga zavolj igre, pa menda se ga niso prijele besede.“

„Mladost, mladost, mlad človek ima pač tudi rad kako veselje; ne more tako napačno biti, če se kako nedeljo popoldan malo pokratkočasi med mladino njegovih let. Saj sicer cel teden kakor črna živina dela, naj ima včasih tudi kako prosto, veselo uro. Tega pa ne vidiš, da je med senoseki pri košnji vedno prvi, gorje jim, ako na planji v red sečejo, tako jih navira, da jim pot teče iz čela, nobeden mu ni kos. Za dva druga dela. Ravno tako je pri oranji, še tebi je moral vselej kdo drvo opirati, kedar si v Bregu na dolgi njivi oral, on pa vse sam zdela, in konji mu gredo, kakor ravno sam hoče. Nikdar ne potrebuje nikogar, da bi mu jih vodil.“

„Ne rečem, za delo je dober, v teh letih sem bil tudi jaz dosti močan, da nisem potreboval opirača pri drevesu, ali okrog nisem popival, kakor on, in nikdar se nisem igre lotil. To ne bode nikdar dobrih nasledkov imelo. Delavec je dober; delavec pa mora vedeti, kdaj je treba domu, ako v družbo zaide. Dom mu mora več biti, kakor družba, igrača in pijača, če hoče dober gospodar postati.“

„Ti pač vse za strašno zelo vzameš. Če ga včasih spije kak glažek, saj ga zasluži; če kdaj keglja, saj ne iz navade, pusti mu to veselje, saj je redko.“

„Ko bi iz navade pil in igral, bil bi pijanec in igravec in zgubljen bi bil. Zato se mu mora ob pravem času na pravo pot pokazati. Danes mu ne porečem nič, toda v nedeljo mu ne dam krajcarja, doma bode moral biti, kakor jaz.“

Pozno je že bilo, ko se potiho odpro priprta vežna vrata in po prstih pride sin v sobo; škornje, ki jih je v veži

izzul, v roki tipa po durih, ki držé v kamro, kjer je bila postelja zanj pripravljena. Oče in mati sta spala iz veže v kamri. Dobro sta slišala, kedaj je prišel.

„Vem, da gre že na dve čez polnoč“, pravi mož, „kako se more dobro počiti in naspati, da bi bil ob pravem času pri delu?“

„Dve še ne bode, polnoči, dvanajst je ravnokar bila,“ ugovarja zopet žena. „Pa ga malo dalje pusti jutri spati, naj ob šestih vstane, namesto ob štirih.“

„Ti ga preveč zagovarjaš, Mina!“

„Kaj ga bom zagovarjala? Da mu rada kako veselo uro privoščim, tega ne tajim. Saj zdaj, kar Joža ni več doma, imava samo tega. Kako bi ga ne imela rada lastnega otroka?“

„Vse, kar je prav, razvaditi se ne sme, in vedeti mora, kako se kruh služi, da ga bo mogel brez skrbi jesti, ali da mu ga manjkalo ne bo.“

Zdaj je bilo vse potihnilo, samo petelin je kmalo zapel v kurnjeku v hiši pod klopjo, vendar ni zbudil iz sladkega spanja mladenča v kamri. —

Delapust je odzvonilo, po dvoriščih so snažile dekle, po hišah so se omivale klopi, mize, stole in okna. Pripravljali so se ljudje za praznik, za nedeljo. Trentar je imel še na polji delo, Anton pa je ravno prišel s konji domu. Mati je bila vesela korenjaškega sina in lepe živine, ki jo je spregal mladeneč pred hišo. „Ne vem kaj je očetu“, pravi sin materi, ko je živino spravil pod streho in se lotil zanj pripravljene jedi. „Cel teden so nekaj nejevoljni in še danes jim ni bila nobena reč prav. Menda vse zavolj tega, ker sem prišel v nedeljo večer prepozno domu.“

„To mu ni prav, to! Saj res ne gre, da bi predolgo ostajal od doma. Glej da ga jutri zopet ne žališ. Rekel je, da ti jutri ne bo dal nobenega krajcarja. Toraj ga nikar ne prosi in ga ne žali, pridi po krščanskem nauku precej domu, da boš živino opravil, vse bode zopet dobro.“

„Če mi ne bodo nič dali, saj tako ne bom mogel nikamor med družbo. Drugi fantje so vsako nedeljo skupaj in dobé od staršev, da si kaj kupiti morejo, pri nas je pa tako, kakor da bi domači le zastonj morali delati. Vsak hlapec je na boljem kot jaz. Celi teden delam, da se koj ne pretrgam ne, v nedeljo bi pa še vesel ne smel biti! Če tako hočejo imeti, grem rajši služit, naj le hlapca dobé namesto mene, bodo videli, koliko bodo na boljem.“

„Tiho bodi, tiho, saj ni tako hudo kakor misliš“, pravi mati, če delaš, saj sebi delaš, igre se varuj, ta ga prav tepe. Nobeden ti ne poreče žal besede, ako ga spiješ v nedeljo kak polič, tudi v delavnik ti ga ne brani ne on, ne jaz, ako si ga potreben, samo ponočevanja ne sme biti in kegljanja se ne smeš privaditi.“

„Ali bom jutri brez denarja!“ „Boš že od mene dobil nekaj, toda ubogaj očeta in mene.“

Žena gre in prinese nekaj papirnatega, pa stisne sinu v roke: „Pa ne pravi, da sem ti dala, oče ne sme vedeti in glej, da boš ob pravem času doma.“

Tako je mati večkrat sinu brez očetovega dovolenja dajala denar, razvadila ga je zgodaj, on pa je vedno bolje poznal predobro mater. Razun tega, kar je dobival od očeta, je bilo še to, kar mu je dajala mati. In čim več denarja je dobil, tim bolj se mu je zdelo prijetno v družbi mladih veselih ljudi, tim menj ga je veselilo delo. Razun tega je pa stal tudi vsak dan bolj na lastnih nogah, ker oče se je staral, postajal je slabeji. Ko je možu jelo moči zmanjkovati, odločil se je kmetijo sinu prepustiti, vendar skrbelo ga je, da bi se ne obrnilo narobe. Mati pa je mislila drugače, ker videla je na svojem sinu samo lepe lastnosti, slabih ni zapazila in vsa očetova skrb se ji je zdela nepotrebna.

„Prej ali pozneje bode tako treba, da postane Anton gospodar, kaj se boš po nepotrebnem mučil in trpinčil, fant je dober, lahko bode delal in ti boš bolj prost skrbi, kakor do zdaj.“

Kako bi tudi žena ne pregovorila moža, ki jo je tako rad imel! Anton je postal Trentar, Jožu bratu njegovemu pa se je zgovorilo dokaj dote od hiše, ker bilo je pri Trentarji brez dolga in še suh denar so imeli. Ne samo toliko, kolikor je prinesla žena k hiši, še več je bilo v denarjih premoženja, ko je Anton prevzel.

Ob sv. Lavrenci je bilo, ko so se zbrali, kakor vsako leto kupci na živino v Beljaku. Prihajali so kmetje od vseh strani, iz gornjega Koroškega, prišli so Rožani, Zilani so prignali lepe močne konje, čez Koren so prišli Kranjci z živino na trg. Živo je bilo po mestu in po ulicah, da se je trlo, gostilničarji so imeli mnogo opravka, ker dosti se je pilo. Posebno na tem konci mesta, kjer pelje ena cesta proti Št. Martinu, druga proti Beljaškim

toplicam, pod Klošter in čez Koren, je stalo mnogo živine. Kupci na konje so prihajali iz Tirolskega, in če Tirolca ni bilo, je bila slaba konjska kupčija. Med prodajalci in kupčevalci so posredovali mešetarji, vseh muh polni ljudje in z dobro oglajenimi jeziki, pa še bolj z gladkimi grli, po kterih je steklo dokaj pijače. Iz Ziljske doline se pripelje mlad kmet na lahkem voziči. Lep črn žebec je bil upredžen, na vozi sta ležala dva možaka čvrstega korena, trdna Korošca po ziljsko oblečena, v kratkih jerhastih hlačah in visocih škornjah, kakor vidiš še dandanes nošo v Zili ali na Gorenjskem. Za vozom sta dirjala še dva lepa konja, ki sta bila za kripico privezana. Pred gostilno, kjer so navadno Kranjci pa tudi Zilanje ostajali, se voz ustavi in iz kripice skočita vsak na drugo stran krepka možaka. Komaj sta zavozila na dvorišče, bil je že mešetar tu. „He Tona!“ se oglasi prileten človek v dolzih hlačah in s klobukom po strani na glavi, ali je vse tvoje, kar je tukaj?“

„Ne samo žebec in drujka zadaj za vozem, oni zraven moje prame je mojega soseda tukaj! Kako bo, ali kaj kaže, ali bode kaj kupčije?“

„Sinoči in do zdaj ni bilo posebno denarja videti, toda tvojega vranca, tvojega žebca ne popelješ nazaj, tacih še nič ni bilo videti do zdaj. Za koliko ga boš držal?“

„Bomo videli, ali imaš kupca nanj?“

„Na tako živino zmiraj! samo trd ne boš smel biti, da se mi grlo ne usuši.“

„Kaj pa za bramo? poglej jo, v tretjem letu je, pa dobro vem, da nisi nič težjih videl. Noge suhe, rog kakor jeklo, rep se je drži kakor koža.“

„Lepa je lepa, toda na žebca bo več kupca, ali jih boš postavil na trg?“

„Ne mislim jih, če se bo kaj zbarantalo, bo se na dvorišči tudi lahko. Žebca ne morem nikomur v roke dati, sam se pa nočem peči na solnci. Glej, da mi Tirolca pripelješ, potem ga bomo pa spili par poličev.“

Kmet je spregel, izročil je živino hlapcu, z mešetarjem sta stopila v gostilno, njegov sosed pa je šel s svojim konjem na trg.

Na dvorišči je bilo kmalo polno živine, ker nekteri prodajalci, ki so bili s konji na trgu, so prišli nazaj, in vnela se je kupčija. Kupci so šli od ene do druge gostilne, da so si živino ogledali, kar jim je bilo všeč, tega so se prijeli.

„Hej! čigav je črni žebec v konjaku?“ zavpije rejen mož rudečega vinskega obraza nad hlapcem na dvorišči.

„Gospodar je v hiši!“ mu odgovorita, „iz Zile je doma.“

„Kupec veli, naj ga pokliče, in ob tem pride mešetar ravno na dvorišče. Precej je spoznal konjskega kupca, ki so mu vsi rekli: Tirolec, ali je bil, ali ne, tega ni nikdo vprašal.

„Gašper! ali imaš kaj podobnega?“ vpraša Tirolec mešetarja, „ali imaš kaj za me naznanega?“

„Tacih sva še malo kupila, gospod, kakor stojita dva v konjaku.“

„Čigav je žebec?“

„Vaš bode, če ga hočete, lahko se bode naredilo zanj, mladi Trentar ga je pripeljal, sin od ranjcega, ki je imel najlepšo živino, kedar je bil tu.“

„Lepo živino je imel, toda za pijačo ni maral in groša se mu je škoda zdelo. Če je mladi tako trd, bo komaj kaj kupčije.“

„Kaj še, Tona je ves drugači, on ima ravno tako gladko grlo, kakor jaz ali pa vi; tudi ga za en par desetakov ne boli glava, ako jih na kegljišči izgubi, kakor vas, ha, ha!“

„Ti baštja! ti pokliči ga, pa ne brij norcev!“

Precej je pripeljal Gašper mladega Trentarja iz gostilne.

„Ali je vaš žebec v konjaku?“

„Moj, če ste kupec nanj?“

„Za koliko ga držite?“

„Ne vem, kaj bi rekel, bomo videli. Gašper pripelji ga ven!“

Kar po zadnjih nogah je prišla čila žival na dvorišče, mešetar in hlapec sta ga peljala pri uzdi. Rezgetal je in z repom mahal, ko sta dirjala ž njim čez dvorišče na cesto. Dolga, gosta griva mu je krila širok vrat s kratko glavo. Široke nosnice so se mu močno odpirale, in mala ušesa so hodila tja in sem.

„Tacih ste še malo kupili“, pravi Trentar, samo enega pomnim, da smo ga imeli, ki je bil temu podoben, pa tačas so bili še moj ranjk oče gospodar. Prama, ki jo imam v konjaku, je ravno tega plemena, kot ta, samo za dve leti je mlajša.“

„Koliko hočete imeti zanj?“ pravi kupec, ko je živino ogledal, „govorite!“ Dolgo se ni mudil, ker imel je vajene oči in je precej videl, kar kupec videti mora, ako hoče dobro kupiti.

„Tri sto bote dali.“

„Če ste mu jih sto v rep vtaknili. Vi ste ravno nasprotni vašemu očetu, Bog jim daj dobro! on mi je vsaj tak kup postavil, da se je dalo kaj govoriti. Če si kaj ne pomislite, ne bova naredila.“

„V lastno škodo ne boste govorili, dobro vem, kako so znali moj ranjk oče prodati, vse se jim je preceno zdelo, kar sem jaz na trgu pustil. Ne za sold pod tri sto bi ga oče ne pustili, ko bi bili še živi, pa tudi jaz se ne bom dosti premaknil.“

„Z zadnjimi besedami se je mlad gospodar izdal, da hoče nekoliko odjenjati.“

„Dve sto in dvajset imate, ako Vam je prav“, pravi Tirolec, prime Trentarja za roko in hoče udariti.

„Ne! zadnja je dve sto osemdeset!“

„Ga pa domu peljite!“ pravi kupec, ter migne mešetarju in oba zgineta iz dvorišča. Mož je imel že nekaj živine nakupljene, za nektere konje pa je bilo še treba kup določiti, zato je šel zdaj drugam in je pustil kmeta, ki ni vedel, pri čim je, ker mož se je naredil, kakor bi mu ne bilo mar za žebca. Hotel je popred z mešetarjem govoriti in pozvedeti, ktere so slabostne strani mladega prodajalca. Gašper je marsikak krajcar zaslužil pri kupci, zato je moral vodo na njegov mlin obračati, ker mož je mnogokrat prišel na trge. Prodajalcem je Gasper tako govoril, kakor bi njim na korist delal, in dobival je od njih mešetarski denar, v resnici jim je bil pa več na škodo kot na korist.

„Ako bi kdo vprašal po meni“, pravi Trentar oštirskemu hlapcu, „reci da sem tu zraven na kegljišči.“ Bilo je že čez poldan, ko se je več igralcev zbralo pri kegljih. Tone se ni mogel zdržati, da bi ne pogledal med nje. Dokaj denarja je že ležalo na okrogli mizi in na tleh, ko je prišel kmet med družbo. Najdel je tukaj več znancev, ki so ga že dobro poznali. Vedeli so tudi, da se mu ne zdi škoda desetaka, pa tudi petdesetaka ne vreči na mizo. Veseli so ga bili, ko je prišel. Kmalo je sukal krogljo v rokah. Precej je pobral stavo iz tal, ko je potočil krogljo, ker zaropotalo je med keglji, dosti jih je ležalo. Okoli dveh prideta zopet kupec in mešetar v gostilno, da bi s

kmetom za konja kup sklenili. Ko sta pa zvedela, da keglja, sta zopet šla. Mešetar pa je priletel nazaj, stisnil je hlapcu nekaj belega v roko rekoč: „Ako bi kdo za žebca in kobilo prašal, reci da gospodarja ni. Tirolec bo oba kupil.“ Proti večeru prideta zopet mešetar in kupec. „Kako je?“ vpraša Gašper, „ali je še Trentarjeva živina v konjaku?“

„Še!“ odgovori hlapec.

„Je bilo kaj kupca nanjo?“

„Štirje so prašali, pa sem rekel, da ne vem, kje je gospodar. Drevi zopet pridejo so rekli.“

Zdaj gresta na kegljišče. Trentar je že dokaj zgubil. Igralo se je vedno više. Ko je bil ugodni čas, se je sklenila kupčija. V škodo se je prodalo, pa kako bi se ne, vse je bilo na kupčevalčevi strani, mešetar in igralci. Poslednji zato, ker so vedeli, da pride denar v njih roke. Ko je bil kup sklenjen, se je pilo, da je teklo od mize. Sosed Trentarjev ni prodal, ker ni hotel škode imeti pri živini. Prišel je, ko se je znočilo in je tudi pil zraven druzih. Toda kegljavci so se kmalo lotili igre in osmukali so kmeta za lep denar. Po polnoči pa je vpregel Trentarjev sosed svojega konja v Trentarjev voz, vlegla sta se oba v kripico in zdirjalo je po gladki cesti. Čim bliže doma sta bila, tim bolj je Antona grizlo, da je živino tako v nič dal, še bolj pa ga je peklo, da ni ob pravem času prenehal igrati. Nikdo ni vedel, koliko je zgubil, tudi ne, koliko je za žebca in kobilo potegnil. Domačih se ga nobeden ni upal vprašati, niti mati, niti žena njegova, ker bil je preslabe volje. Zavolj njegove slabe volje so bili vsi domači nekako potrti, še bolj pa bi bili, ko bi bili vedeli, da je menj denarja domu prinesel, kakor ga je vzel, ko se je z lepo živino odpeljal. To ni bila prva skušnja, tudi zadnja ne. Žalibog! da ga nobena, če tudi še tako draga izučila ni. Koliko mu je že igra in slaba družba vzela! Že v dolg je jelo lezti pri Trentarji, vendar se gospodarju niso hotele oči odpreti. Mati je pač večkrat opomnila sina, da tako ni prav, ali prepozno je bilo. „Kaj bi ranjk oče rekel, ko bi videl, kako je pri nas!“ je včasih dejala, „v grobu bi se obrnil, tako bi mu bilo hudo; Anton tako te vendar nisem učila.“ „Mati! nesrečo imam pri vsakej stvari, česar se lotim, vse mi spodleti; ko bi zlato v kviško vrgel, blato bi nazaj padlo, kaj morem za to.“

„Pusti igro in pijače se varuj, gotovo bode drugače!“

„Kdo pa pije? če ga včasih kak polič, saj ga tudi drugi. Igrače! le na redke čase me zanese, pa mi je še takrat vselej žal.“

„Če ti je žal, pusti toraj igro, koliko te žena prosi, ubogaj jo. Tako ti je dobra.“

„Saj sem ji tudi jaz, ve ženske ste vedno polne dobrih svetov, pomagati pa nobenemu ne morete. Puščobe ste z vašim opominjanjem in praznim govorjenjem. Možak je gospodar, in to se mora storiti, kar on reče, pa tako delati, kakor on hoče. Kjer baba gospodari, tam volk mesari, pravi pregovor in to je resnica. Zato gre pri nas spod, ker se vam in Meti preveč podam. Ko bi vselej moja obveljala, bilo bi pač drugače, kakor je. Od zdaj naprej vaju kar poslušal ne bom več, ni treba, da bi mi nasipali ušesa z vašimi sitnostmi, ona je ravno tako pusta, kakor vi.“

„Anton, Anton, Meta je taka gospodinja, da ne more boljša biti. Ti nočeš slišati ne prošnje, ne dobrega svéta; komur pa svetovati ni, temu se pomagati ne more.“

Prepozno je bilo. Trentar se ni predrugačil.

Bilo je spomladi, velikonočni prazniki so se bližali, jako prijazno je bilo v naravi, gorki solnčni žarki, ki so izvabili na drevji belo cvetje na dan in zeleno perje, in ugajali mladi, topli krvi še bolj po starim kostem. Zato je bilo mlado in staro pod milim nebom, kratkočasilo in življenja se je veselilo vsako po svoje. Stara in mlada Trentarica, obe, — čeravno stara že priletna siva žena, ki jo je naduha morila in kašelj lomil, ste trebili na vrtu pod drevjem. Otroci so jima nekoliko pomagali ali vsaj družčino delali. Bili so trije, stareji, dečko kacih deset do dvanajst let, je nosil suhe veje, ki jih je hlapec od drevja otrebil, iz vrta; mlajši dva, eno dekle in en fantik, poslednji kacih štirih let otrok, sta iskala cvetlic in jih po svoje poimenovala ali pa sta mater in staro mater hodila prašat, kako se tej, kako oni pravi. Obe ženi ste ves čas, od kar se je Meta k Trentarju primožila, v lepi prijaznosti živeli. Sedajšni gospodar jima je bil v njegovih mlajših letih dolgo časa najljubša oseba na svetu, zadnja leta sem pa zopet obema velika pokora. Vse je hotel zapraviti in pognati do zadnjega repa v hlevu, do zadnjega zrna v žitnicah, do zadnjega stebla na travniku in na polji. In kedar je razsajal kakor huda ura, ste obe enako občutili nevihto.

„Letos bodo žalostni prazniki“, pravi stara, „kako lepo je bilo kedaj, kaj ne Meta? in kako hudo nam žuga zdaj, čeravno je spomlad tako prijazna, tako mila, kakor je bila druga leta.“

„Potrpeti nam je, morebiti da se še vendar najde kje kaka pomoč.“

„Mogoče, toda upanja je malo, kdo nam more, kdo nam hoče pomagati. Zadolženi smo, in najhujši dolžnik, ki nam noče prizanesti, ki se mu posestva preveč ljubi, ki nam je že toliko živine iz hleva pobral, bode segel tudi po drugem. Saj je Toneju rekel, da ne odjenja od tožbe, po veliki noči nam bo prodal, to se reče, bode stvar tako daleč gnal, da bode padlo vse njemu v roke. Samo tega se ne more polastiti, kar je Jožu pripisanega, in tega je, kakor veš osemnajst sto. Ko bi bili vsaj tvoji denarji, ki si jih k hiši prinesla, kako zavarovani. Človek pač nikdar ne pomisli dovolj daleč naprej.“

„Moj Bog jaz pač nisem mislila, da bo Anton kedaj tako globoko mogel pasti, da bi nas vse v nesrečo potegnil za sabo. Kako bi bila mogla misliti, da ga bo kdaj igra tako zmotila. Kakor je bil sam lep, tako so se mi zdele vse njegove lastnosti lepe. Zakaj ni tako ostalo, kakor je bilo!“

Ko ste ženski tako govorili, se pripelje nekdo na malem lahkem voziči po cesti proti vrtu.

„Gotovo pride nekdo od gosposke“, pravi stara. Toda motila se je, zastonj je bil strah. Ptujec zavozi proti Trentarju, skoči iz voza in pride na vrt. Bil je čedno oblečen gospod, ki je dobro izgledal. Nobena ženska ga ni poznala, ko je stopil pred nje. Še le ko je materi roko podal, rekoč: „Bog vas sprejmi, kako sem vesel da vas zopet vidim!“ je bil glas stari ženi nekako znan in zdelo se jej je, da je ptujec njeni stareji sin Jože. Skorej je omedlela, ko jo je sin čez toliko let zopet objel. Žene svojega brata ni poznal, mati mu jo je predstavila. Delo se je končalo in pripovedovanje se je pričelo. Kar je hiša premogla, s tim se je gostu postreglo. Po ranjcem očetu je sin najpred poprašal, in morala mu je mati vse natanko pripovedovati iz očetovih poslednjih dni. Potem še le je hotel zvedeti o bratu. To pač niso bile vesele novice, ki jih je čul. Sam je materi in bratovi ženi pravil, da je bil zadnja leta na Francoskem in sicer v Parizi, kjer je postal ključarski mojster in kjer si je veliko premoženja pridobil. Bil je oženjen, a žena mu je umrla in mu ni zapustila družine.

Po smrti žene se ga je polastila otožnost in misel, da naj vse kar ima proda in naj gre domu. Dolgo časa se je boril zoper to misel, a želja po domovini je postajala vedno močneja. Odločil se je toraj, da potuje zopet med lepo domačo pogorje v Ziljsko dolino, ter si tam kupi pripraven prostor in tam ostane. Prišel je in hoče pri svojih ljudeh preživeti, kolikor mu je še odmerjenega časa.

To je bila jako velika tolažba za staro mater. Povedala mu je žena, kako je z njegovim bratom, da je skoraj vse zapravil, prosila ga je, naj ji odpusti, da ga je v mladosti skoraj kot mačeha zametovala. Sin pa je bil dober otrok, dejal je materi, da naj si ne dela težke vesti, kar ji on kot otrok storiti more, vse ji stori.

Anton pa se je brata skoraj ustrašil, precej mu je prišlo na misel, da ima dokaj denarja pripisanega, in sram ga je postalo, da je tako lahkomišljeno vse premoženje, ki ga je po očetu dobil, zapravil, in celo Trentarjevo ime z preveliko lahkoživnostjo ogrdil. Zdaj se je vsemu podal, kar ste ženski sklenili. Jože je kupil svojo rojstno hišo, poplačal je vse dolgove, bratu je prepustil posestvo, da je delal kakor pravi gospodar, brez obresti. Kolikor je kmetija nesla, ostalo je vse bratu, vendar lastnik je bil Jože, ki si je še toliko prikupil, da je sèzidal za-se in za mater prijazno hišico, okrog ktere je bilo toliko vrta in polja, da je imel on in mati vedno delo za kratek čas. Mati je preživela zopet zadnje dni zadovoljna in vesela. Tudi njeni sin Anton se je spreobrnil, ker mu je bil brat za petami. Najbolj ga je misel predrugačila in varovala igre in starega življenja, da se mu bode vse vzelo iz rok, ako bi začel zopet na semenje hoditi, kakor je delal popred, dokler ni vsega zapravil. Prejšne čase ga je celo v Št. Vid nad Celovcem zaneslo, kjer je pustil mnogo denarja na kegljišči. Zdaj je moral take nepotrebne poti opustiti. Težko je bilo sicer, a moralo je biti.

Britka skušnja rodičev in stare matere pa bistroumni ter resni stric sta bila otrokom Trentarjevim najbolja odgojitelja. Postali so vsi pošteni posestniki in čislani kmetje v svoji domovini.

Trojni strup za naše ljudstvo.

Spisal Svetilko.

Vsi veste, kaj je strup: to namreč, kar pokonča ali vsaj pokvari zdravje, kadar pride v kri ali v želodec. Gotovo, da ne poznate vseh strupov, pa slišali ste že, da jih je prav veliko. Eni so kapljičasti, kakor voda, ki obstoji iz kapljic, drugi so droben prašek, nekteri pa so podobni koščeku soli ali rude. Med strupovi je zeló velik razloček. Nekteri umoré kar naenkrat, človek ga povžije in precej je mrtev. Nekteri pa škodujejo le zeló počasi. Leta in leta prihaja strup v človeka, ali poznati skoro ni tega; pa se zgodi nekega dne, da tak človek umrje te ali druge bolezni. Vzrok njegove smrti je vendar le strup. Tak strup je toliko bolj nevaren, ker se ljudje zanj kar nič ne zmenijo. Še neke druge vrste strup poznamo, ki pa ne prihaja v želodec ali v kri, a je vendar le pravi strup: to je dušni strup. Dušnih strupov je neizrečeno veliko, in nihče ne more reči, da taki strup ni pravi strup. Saj ima tudi duša svoje zdravje in svoje bolezni in veliko reči je, ki pripravijo dušo ob zdravje ali jej zadanejo celó smrt. Taka stvar je gotovo strup.

Strupa se moramo skrbno varovati; da se ga moremo varovati, moramo ga dobro poznati; da ga dobro poznamo, se moramo dati podučiti in sprejeti nauk od tistih, ki nam ga zamorejo dati. Jaz sem se namenil govoriti tebi, milo mi slovensko ljudstvo, o trojnem strupu; ti strupi so tebi dobro znani, saj slišiš tolikokrat o njih govoriti. Zakaj hočem tedaj še jaz te podučevati, ako je stvar že znana? Glej, meni se zdi, da ni še tako znana, kakor bi bilo treba. Zdi se mi, dragi, da nisi še tako podučen, kakor bi moral biti, da sicer poznaš one tri strupe po imenu, pa ne poznaš njih škodljive moči. Tebi se zdijo neškodljivi, prijetni. Ko bi ti do dobrega spoznal te strupe, bi pač — mislim jaz — ogibal se jih, vsaj toliko se ogibal, da bi ž njimi telesnega in dušnega zdravja ne zapravljal. Jaz ti želim iz srca vse dobro in prepričan sem da bo prav, ako poslušaš moje besede in moje svéte. Vsaj prevdari jih dobro, premisli jih resno; ako vidiš potem, da imam res prav, o kaj ne, predragi, da ne bodeš trdovratno zapiral svojega serca, ampak rekel: Ni drugače, resnica je in treba jo je poslušati.

Kateri so pa tisti trije strupi, o katerih ti hočem govoriti? 1. Tabak. 2. Žganje. 3. Nevednost. Ali si se kaj zavzel? Le potrpi, da se pomeniva. Nikar ne reci: E, pridigo hoče delati tobakarjem in žganjarjem, ter v šolo siliti otroke; saj vem kaj bo povedal. Gotovo, da ne veš. Kaj meniš, ko bi družba sv. Mohora same knjige zoper tabak in zoper žganje izdavala, ali bi kaj pomagalo? Težko! Kdor se je prvega ali druzega navadil, ne bode tako hitro svoje navade popustil. Vendar pri pametnem človeku je še vedno upati, da se bode vsaj škodljivosti ogibal, da bode vsaj zmerno užival, česar popolnoma zapustiti noče. Zato ni moj namen rohneti in hudovati se nad tabakarji in žganjarji, ampak mirno in prepričevalno razložiti, kar mislim, da ne bi škodovalo vedeti obojim. Tabak in žganje sta strup, pa ne vselej in za vsakega enako. Kdor se ni lotil niti enega niti druzega, ta naj zve, kaj dobiva v enem in drugem; kdor pa že tako rekoč brez tabaka biti ne more, njega bi vsaj škode rad obvaroval in mu svetoval, kako naj uživa on to svojo priljubljeno rastlino, da bode kolikor mogoče menj trpelo njegovo zdravje. — O žganji pisati ni ravno prijetno in spodobno, ker pisavec ne more imeti dandanes mnogo upanja, da bode kaj opravil. Ali, kjer je sila, tam je treba upiti, morebiti vendar kdo sliši, ki se bode usmilil samega sebe in drugih. Saj je družbenikov sv. Mohora veliko, in gotovo so vsi za dobro vneti ljudje. Zakaj bi tedaj ne bilo upati, da utegne dobra beseda pasti na dobra tla? — In nevednost? Ta je neke posebne vrste strup. Prav za prav tega strupa nihče ne uživa, ali ker je nevednost kriva tolikim dušnim in telesnim boleznim našega naroda, je ne morem imenovati drugače, kakor strup, katerega strupa bi mili svoj narod rad obvaroval. Omikani in učeni bralci pa naj mi ne zamerijo, da pišem tako „strašno priprosto in domače.“ Morebiti mi bodo druge vrste bralci zaradi tega hvaležni.

1. Tabak.

Ko bi slikal slikar Adama, kadečega tobak, nedolžnega Abelna s cigaro in hudega Kajna z mogočno pipo v ustih, vse bi se smijalo. Ker vsakemu še tako nepodučenemu se dozdeva, da v tistih davnih časih, ko je še Bog podučeval ljudi, ni nihče pušil. Pa tudi pozneje še dolgo dolgo ne. Preteklo je dobrih 4000 let pred Kristusom, in 1500 let

po Kristusu, ko so živeli naši evropski predniki brez tabaka. Posebno potreben tedaj tabak gotovo ni, sicer bi morali zeló omilovati svoje prednike, da niso imeli te tako potrebne rastline. Od kod pa je tabak? Tabak je doma iz Amerike, iz tistega dela sveta, ki ga je našel Kolumb l. 1492. Ko so prišli naši ljudje v Ameriko, videli so prvič, kako se puši. Radovednost jih je gnala, da so poskušali tudi sami, ali ni jim precej dopadlo. Še le ko so spoznali, da se s tem dimom lahko odganjajo sitni in hudi komarji tistih dežel, poprijeli so se kadenja. Kadar se kake stvari privadiš, ne moreš je lahko pogrešati; zavoljo tega je prišel tabak tudi v Evropo. Najprej se je razširil po Španskem in Portugalskem, dveh močnih državah. Mnogo mnogo so ga spremenili tukaj v dim. Dandanes ste obe te deželi slabotne in propadle. Ali zavoljo tabaka? — Leta 1560 da francoski poslanec na Portugalskem, po imenu Nicot (r. Nikó), nekoliko v prah stolčenega tabaka kraljici Katarini Medici, katero je glava bolela. Kraljica poduha ta prah, kihne enkrat, dvakrat in glava je ni več bolela. Takrat se je začelo nosljanje, kajti vse je posnemalo kraljico. Hitro se je širil tabak po Evropi, akoravno mu ni manjkalo nasprotnikov. Po ceni takrat tabak ni bil, cesarji in papeži so tabak ostro prepovedali, žugali hude kazni tabakarjem, celó vislice, pa vse ni nič pomagalo. Dandanes je tabak bolj znan, kakor sol, in po mestih je več prodajalnic zanj, kakor občnih vodnjakov.

Marsikdo poreče: Gotovo mora biti tedaj tabak zeló koristen, sicer bi se ga ne bili ljudje tako hitro in tako obilno poprijeli. Ali tako sklepati bi bilo napačno. Koj s p r v a so nekateri možje skušali podučiti svet in ga svariti. Francoski učenjak Mihel Montaigne je rekel naravnost: Tabak je prišel iz novega sveta umorit starega. Ravno tako so mislili vsi njegovi sovražniki in ga skušali zgodaj zatreti, da bi ne bilo kedaj prepozno. Tako sodijo vsi zdravniki, izmed katerih še ni nihče priporočal tabaka kot vsakdanje razveseljevanje. Zdravniki trdijo, da škoduje tabak najprej želodcu, da slabi kite in posebno še živce, da škoduje možganom in hrbtišču, da napravi mnogo bolezni v pljučah, v krvi, v želodcu in v glavi. Zakaj pa? Enoglasno pravijo, da je v vsakem tabaku nekaj strupa. 20. julija 1851 je bil ob glavo djan neki grof iz Belgije, Bocarnie po imenu. Deset tisoč ljudi je prišlo gledat strašen prizor, ko mu je padla glava. Kaj pa je bil naredil ta

človek? Bocarnie se je učil tudi kemije, t. j. tiste znanosti, ki se peča z notranjimi lastnostmi in močmi rud, tekočin, sokov itd. in je poskušal, kake moči da ima tabak. Spoznal je, da je tabakov dim zeló škodljiv; da vino, v katerem se je namakal tabak, pripravi vsakega v bolezen, da zamore duhan (t. j. tabak, katerega duhajo ali nosljajo) umoriti vola, ako ga deneš nekoliko na krvavečo rano, da se zamore z neko drugo tabakovo namako lahko umoriti pes. — Bocarnie je bil grof ali reven, in zato bi bil rad podedoval premoženje po nekem bogatem sorodniku. Kaj stori? Iz tabaka izvleče strup imenovan: nikotin in pomaže ž njim ustnice svojega bogatega sorodnika. Sorodnika je kmalu umoril strašen krč. Zločincu pa pridejo na sled, zapró grofa, zdravniki in kemiki dokažejo, da je oni človek bil zastrupljen z nikotinom in grofa obsodijo k smrti. Ta novica se je hitro raznesla po Evropi in pač ni mogel nihče več dvomiti, jeli tabak strupen ali ne. Ali je pa to kaj prestrašilo tobakarje? Nič ne?

Ni tedaj mogoče ugovarjati, da v tabaku ni strupa. Ali lahko vsakdo ugovarja, da tabakarjem nič ne škodi. „Saj jih vidimo toliko zdravih, močnih, ki tudi dolgo živé, akoravno jim je tabak zeló priljubljen.“

Res je tako in dosedanji nasprotniki tabakavi so se precej motili, misleči, da pride tisti strup, ki je v tabakovih listih, z dimom v človeka. Oni niso pomislili, da tabak zgori in da se z gorenjem marsikaka stvar spremeni in tako tudi tabakov strup. Na to pa so prišli učenjaki še le pred kratkem. Naj se čast. bralec ne ustraši, ako mu podam tukaj nekaj številk. Leta 1809 je dobil neki francoski učenjak v tabaku dve strupeni snovi: eno je imenoval nikotin, drugo nikocjanin. Nikotin je oljasta tvarina svetle barve in zeló strupena. Četrtina kapljice precej umori zajca. Človeka tudi precej usmrti. Nikocjanin je nikotinu podoben, pa ni tako strupen. Njemu pripisujejo moč, da napravi omotico in bljuvanje. Te dve tvarini ste gotovo v tabakovih listih. Dolgo so mislili, da ste tudi v tabakovem dimu, ali natanke preiskave so pokazale, da v dimu nikotina ni, še v dimu tistih cigar ne, ki imajo največ nikotina. Kadar namreč tabak gori, se tudi nikotin spremeni. Ali ker vendar ni bilo mogoče dvomiti, da je tudi v dimu gotovo nekaj strupa, — od kod sicer omotica, bledost, mrzel pot, slabosti, tudi driska pri začetnih kadilcih? — so jeli preiskovati d i m, in nemška učenjaka Wohl in Eulenberg

sta našla neke druge snovi, tako imenovani pikolin in piridin, ki imajo strupeno moč. Da, zares strupeno moč! Neki pisatelj, ki je prijatelj tabaku, to moč tako popisuje: Te dve snovi dražite posebno žlezne kožice, zapirate sapo in motite dihanje; od začetka razdražite srce, potem pa ga omrtvite. S pikolinom zastrupljene ljudi so razrezali in našli, da se je kri strdila, sapnik je bil ves penast, kar kaže, da ta strup najhuje prijema sapnik. Ta strup tedaj nikakor ni tako hud, kakor je nikotin, ali strup je vendar le, to ve vsak tabakar iz lastne skušnje, ker je moral boriti se ž njim v začetku, preden se ga je navadil, ker je čutil omotico in slabosti. Od zdravega kruha, od vode ne pride nikoli kaj takega. Že poprej imenovani nikocjanin se nahaja tudi v dimu in je tedaj kakor v tabakovem listu tudi v dimu strupen. V tabakovem dimu so dobili dalje še te le snovi: vodeno soparico, drobno oglje ali saje, ogljeni kislek, ogljenčevo kislino, amonijak in nekatere druge bolj neznatne tvarine. Saje lahko vsak vidi v dimovej barvi; amonijak napravi z drugimi snovimi tabakov duh, ki se tako rad prime obleke, posebno sukna, duh, ki je nekaterim tako neprijeten in ki je v žlindri pipinej pravi smrad.

Tak je tedaj tabak in sicer tabak za pušenje, o katerem tukaj najprej govorim. Prevdarimo sedaj pušenje tabaka od več strani: 1. po zdravem razumu; 2. od zdravstvene strani; 3. od nravne strani; 4. iz stališča narodnega gospodarstva; 5. po nekterih drugih premislekih.

Kaj pravi zdrava pamet o kadenji ali pušenji? Pamet uči, da potrebuje človek jedi in pijače, da živi. Brez tega bi živeti ne mogel. Zaradi naravne sramožljivosti in zaradi mraza potrebuje on tudi obleke. Ali še kaj drugega? Potrebuje tudi dela, potrebuje snage — več pa ne potrebuje za svoje telo. Ker pa tabak ne služi niti enemu niti drugemu namenu, je gotovo — in noben tabakar ne more ugovarjati — da je tabak nepotreben. Do šest tisuč let so živeli ljudje brez njega; bili so močni in zdravi, učeni in bogati, ako tudi niso poznali tabaka: ali je tedaj tabak potreben? In mislim tudi, da so bili vsaj toliko srečni, kakor mi, ako ne malo bolj. Vsaj tisti, ki bi tabaka ne mogli trpeti, so imeli v starih časih lepo srečo, da jih ni nihče nadlegoval s tabakovim dimom.

Ako pa tabak ni potreben, spada gotovo v vrste tistih stvari, ki jih imamo samo zato, da nam lepšajo in krasijo

življenje. Nespametno bi bilo trditi, da tabak vajenemu tabakarju vsaj dozdevno ali ne dela življenja prijetnega. Tabakarju je tabak ljuba, dobra in draga stvar; te lastnosti same tabaka ne morejo priporočati. Kaj misliš ti, ki ljubiš tabak, je li narava hotela, da bi ljudje kadili? Ti mi rečeš: gotovo da, čemu je pa sicer tabak vstvarjen, kakor da ga vživamo in sicer s kadenjem, ker tako je najprijetneji? Jaz pa pravim, da kadenje je protinaravno in nenaravno. Bog je vstvaril čisti zrak, da ga vživa človek, nikakor pa dim ni primeren pljučam. V čistem zraku je naravno prebivati, nikakor pa ne v zakajenej in smrdečej sobi. — Pa praviš: zakajena soba se mora prezračiti. — Dobro, tedaj ti sam priznaš, da dim ni naraven za dihanje. Ali je dalje naraven ali primeren za človeka smrad? In vendar zagovarjaš in ljubiš tabak, ki nekadilcu smrdi in ga nadleguje. Ali je lepo svoja usta in svoj nos narediti za dimnik? Ali je lepa podoba kadilca, ki ima pipo v ustih ali cigaro? Ali naslika kak slikar tako podobo kot vzor lepote? Koliko mladeničev se navadi tabaka samo zavoljo tega, ker imajo kadenje za Bog vé kaj lepega, imenitnega, moškega; tega pa ne mislijo, da si samo glavo praznijo s kadenjem! Ko bi tak mladeneč s cigaro ali pipo v ustih vedel, kako smešen je, kako ga zaničuje vsak pameten, ki ga vidi, strl bi pipo in vrgel cigaro proč za vselej. To naj bode čast tvoja, da gredó iz tvojih ust pametne in modre besede, ne pa dim; na to bodi ponosen, da je tvoje lice lepo zdravo, da imaš čiste bele zobe, rudeča ustna, ne pa čudno iz ust molečo stvar, ki nima nikakoršne lepe oblike. — Kaj ne dragi bralec, da govori tako zdrava pamet? In tudi to pové še zdrava pamet, da se narediš sužnja sitne navade, ako se privadiš tabaka; moraš imeti vsakovrstno ropotijo po žepih, moraš vedno pljuvati, kar nikakor ni lepo. Le skušaj enkrat prav trezno pomisliti vse to in prašaj se potem: ali je res pametno kaditi?

Drugo in najimenitnejše prašanje pa je: kaj pravi tabaku naše ljubo, neprecenljivo zdravje? Po tem, kar smo prej slišali o tabaku, odgovorimo lahko: Tabak je zdravju sploh škodljiv. Nikakor ne pravim, da za vsakega človeka in za vse ljudi enako. Saj je tudi strup za zdravilo in tudi tabak je nekterim ljudem ne samo neškodljiv, ampak še celó koristen, kot zdravilo. Pa morali bi ga tudi vživati samo kot zdravilo in prašati o tem poprej zdrav-

nika. To bi bilo naravno in pravo. — Sploh pa govoreč pravi vsak zvedenec: tabak je počasen strup. Upam, da se je bralec o tem že prepričal zgoraj, ko smo preiskovali tabakov dim. Prepriča se lahko zmerom, ako opazuje tobakarja novinca, in tudi ako sam sebe opazuje, kadar puše močen tobak. Seveda se tabaka s časoma privadimo in ne čutimo več tistih težav, kakor o pričetku, pa smemo li zavoljo tega tudi reči, da ni strupen? Nikakor ne, ako imamo dokaze, da se počasi le pokaže strup. Kako? Ako bi tudi v tabaku ne bilo strupa, že samo kadenje je zeló škodljivo ustam, grlu in želodcu. Škodljivo je ustam, ker prijema ustne žleze, iz katerih prihajajo sline. Kadenje draži te žleze, napravlja sline, katere kadilci navadno iz ust pljuvajo. Vsakdo pa vé, da so sline za prebavljanje zeló zeló potrebne. Zato svetujejo nekateri sline požirati, katere se delajo pri kadenji. Tudi jaz bi temu pritrdil, ko bi vedel, da ne gre s tistimi slinami nič napačnega v želodec. To pa je čisto gotovo, da si tabakarji kvarijo zobe. Jaz si ne morem domisliti nobenega, ki bi imel lepe bele zobe, in nekateri, ki se odlikujejo v tej prednosti, so tabaka sovražniki. Naj bralec to stvar sam premisli in se vpraša, ima li rad lepe trdne zobe? Tabakarjev usta postanejo vedno bolj neobčutljiva, zato ljubijo oni take jedi, ki jih dobro čutijo v ustih, n. pr. zeló kisle, s poprom potresene. Do hladne zdrave vode navadno nimajo velike ljubezni. Ali ni to znamenje, da so si usta pokvarili? Da trpi grlo s kajenjem, to je znana stvar. Odkar se tako strašno širi vživanje tabaka med mladino, je vedno teže najti lepih glasov. Vse je hripavo in razkavo, lepih tenorjev kar ni več. Od kod je to? Na misel mi je prišlo, da denejo meso sušiti v dimnik. Kaj takega se menda godi tudi z glasovnimi deli v grlu, saj pravijo, da se glasovi „sušé.“ — In želodec? Tudi on mora trpeti v tabakarju, ker ne dene mu dobro dim, ki se mnogokrat tudi do njegovih vrat priplazi, ne denejo mu dobro tabakove sline; ako jih pa on izpljuje, jih želodec nič ne dobi. Tabakar sicer misli, da se kadenje želodcu kaj prilega, češ, da pospešuje prebavljanje, da ga t. j. želodec potolaži, da ga dene v red itd. in zato najraje pušijo po jedi. O nespametni! S kajenjem samo otrpnejo čutnice, da želodca ne čutijo; ono čutnice nekako zamori, in zato se mnogim zdi prijetno kaditi po jedi. Pa tabak jih samo oslepari, kakor jih tudi oslepari, kadar zaradi lakote kadé. Res je, tabak vtolaži

lakoto; pa je li to dobro? Ako ti hočeš, te opominja s tem natora, da jej daj potrebnega, ne pa da jo goljufaj in daj dima! Zopet si kličem v spomin vse znane mi tabakarje in ne najdem nobenega, ki bi imel „dober“ in trden želodec. Najbolj škodljivo pa deluje tabak na živce, to je neke predrobne, nitkam podobne žilice, s katerimi človek čuti; zavoljo tega se imenujejo tudi čutnice. Dokazano je in vsakdanja skušnja uči, da tabak poprijema živce. Zavoljo tega nastane omotica v začetniku; zaradi tega čutimo po močnem tabaku nekako pijanost. Pa saj to je dobro in prijetno, mi kedo poreče. Morebiti prijetno, dobro pa ne. Živci hočejo imeti mir in kadar jih nič ne draži in ne napenja, tistikrat so zdravi. Sicer pa človeka kmalo kaznujejo, da se je proti njim pregrešil. Sčasoma otrpnejo, postanejo topi ali pa zaidejo v drug nered. Po tabaku trpijo možgani, trpi hrbtišče, tedaj tudi moč spomina in nazadnje še pamet. Da, številke kažejo, da kakor se pokadi več tabaka, tako se skadi tudi več zdrave pameti. Le en zgled: Na Francoskem so pripeljali l. 1810 22 milijonov funtov tabaka in norcev je bilo tam tisto leto 4000. Leta 1830 tabaka 50 milijonov funtov, norcev je bilo 9000. Leta 1851 tabaka 115 milijonov funtov, norcev je bilo 22.000. Leta 1873 tabaka 200 milijonov funtov, norcev pa 40.000. Kar bom pozneje govoril tudi o žganih pijačah, omenjam precej tukaj, da se je množilo, pa v manjej meri, tudi pitje žganjsko v tistih letih. Oboje skupaj pa je množilo število norcev. Ako to ni dovolj jasno, potem je vse govorjenje zastonj. Pa čemu hoditi učit se na Francosko, kdor ima oči, vidi tudi doma, kar mu je treba, in v tej zadevi ni nič bolje pri nas. Tudi pri nas zori jih vedno več za norišnico. Omenjam pri tej priliki še to, da s tabakom pridobljena slaboumnost prehaja tudi na otroke. Sploh škoduje vsak kadilec svojim otrokom, že predno so rojeni.

Vse, kar sem povedal dosedaj o škodljivosti tabakovej, velja najbolj o mladini. Mlademu, nedoraslemu človeku ponujati cigare se pravi strupa vlivati mu v kupo življenja. Neki že zgoraj omenjeni zdravnik, prijatelj tabaka, pravi kratko tako le: „Neznano škodljivo je kadenje dečkom, sploh nedoraslim ljudem. Nasledki kadenja pri njih so bolezni v želodcu, srcu, pljučah in možganih; oni postanejo bledi in slabotni, zgubé dušne moči in telesne in si pokvarijo življenje. Mladi ljudje, ki kadijo, so navadno tudi

razuzdani v pijači in nečistosti.“ Te besede znanega zdravnika in pisatelja Klenke-ja potrjuje popolnoma vsakdanja skušnja. O mladina, ki ti cveto še rože na licu, ko bi pač spoznala, kaj je tebi v prid! Krčiti se nam mora srce od bolečin, ko vidimo dandanes še prav nežne mladeniče, ki pogubljajo svojo lepoto, svoje zdravje, svojo srečo s tabakom. Ni preveč rečeno: s r e č o zapravljajo! Udajo se mladenči kadenju, udajo se pijači, udajo razkošju — mladost je poparjena, je zgubljena, življenje je ostrupljeno. Opisoval ne bodem dalje tega žalostnega napredka v mladeniškej omiki. Po večem se sme tudi reči, da vsi odgojilci, vsi, ki delujejo v šoli, preganjajo tabak. Ali kdo vé, zakaj da ima tako malo vspeha njih prizadevanje!

Pa ne smem se predolgo zadrževati pri zdravstvenih škodah tabaka, vsaj treba je le odpreti oči in gledati; — rekel sem, da bomo prevdarili pušenje tudi od n r a v n e strani, to je: ali škoduje tabak tudi čednosti in kreposti? Reči moramo, da škoduje. Samo nekaj zgledov in dokazov! Da zapelje tabak mladega človeka v pijančevanje in večkrat tudi v nečistost, sem že rekel, ko sem navedel besede onega nemškega zdravnika. Kadenje pri mladini je zares pravo znamenje mladeniškega napuha, ošabnosti in dušne praznosti. Mladenič se hoče „postavljati“ in si kupi smodko, kratko in ako hoče biti še bolj imeniten ter velik, kupi si dolgo. Kako strašno podpira tedaj tobak mladeniško domišljivost! Le naj se spomni vsak tabakar svojih mladih let! Tabak je vzrok toliko tatvinam. Mladenič hoče kaditi, pa nima denarja; prositi ga je sram. Kaj naj tedaj stori? Ukrade in krade tabak ali pa še raje denarje starišem. To je začetek, morebiti majhen, ali iz majhnega zraste veliko. — Morebiti se bode zdelo komu smešno, kar omenjam, ali meni se zdi vendar resnično in važno. Tabak pospešuje sebičnost in razdira ljubezen med ljudmi. Tabakar išče tolikrat veselja in zabave le v tabaku, postane mu najljubša stvar, loti se ga neka samozadovoljnost, ki zapira njegovo srce proti drugim in tako postane on bolj sebičen, kakor bi bil sicer. Naj le pogleda vsakdo v življenje, na to, kar ga uči skušnja, pa bo videl, da je res. — Tabak razdira medsebojno ljubezen — to je jasno kot beli dan. Kdor tabaka ne puši in ga sicer ne vživa, njemu je oduren, in oduren tudi vsak tabakar. Zopern mu je duh tabakov, zopern pogled na tabakarja. Pa tudi tabakar gleda pisano netabakarja, češ: ta me pa še hoče zaničevati, ta

ne kadi, to je posebnež, to je čuden človek. In rad se norčuje ž njega in tudi ob priliki nagaja. Ali ni tako? Ako izmed dveh bratov eden kadi in drugi ne, nič več ni tiste prelepe in nepopisljivo srčne ljubezni in edinosti med njima. Kako more brat nekadilec poljubiti brata na ustnice, ki so mu neprijetne zaradi tabaka? Enaka je z možem in ženo, očetom in otroci. Koliko prepirov napravi tabak! Kratko, zdi se mi, kakor da bi škodljiv dim bil vlegel se na zemljo, odkar se je pričelo kadenje, dim, ki tlači društvo človeško. Ene mami, druge pijani, tretjim pa greni marsikako sicer jasno uro.

Hudo moramo tabak obtožiti, ako ga prevdarimo od g o s p o d a r s k e strani. Vem, da se je pri teh besedah vzdignila cela vrsta davkarskih gospodov, ki mogočno govoré: „Tabak nese državi milijone in milijone. Od kod bi dobila denar država, ako bi tabaka ne bilo?“ Pač, milijone in milijone, res je. Ali ti milijoni kaj so? Prodano zdravje, srčna kri narodova. Loterija tudi nese državi milijone; loterija je tudi nekaj podobnega tabaku. Kako upanje navdaja tistega, ki je stavil, da bo dobil! Tisto upanje ga živi in še lakote pozabi v tistem upanji. Torej: živijo loterija in milijoni, ki jih dobiva država! Mi si moramo stvar tako misliti, kakor je v resnici, ne pa kakor se nam le zdi. Dobička nimajo tisti kmetje, ki tabak pridelujejo in ga državi prodajajo, kajti lahko bi sejali kaj drugega namesto tobaka in država bi imela veliko več živeža. Ali pšenice ni mogoče prodati? Na dobičku niso delavci in delavke po tabakovih tovarnicah ali fabrikah. Saj pridnim rokam dela ne manjka. Kmetje bridko zdihujejo, da manjka kmetijam, polju delavcev, odkar dere vse v tovarnice. Sicer pa tudi delo v tovarnicah tabakovih ni nič kaj prijetno in dobro, ne za dušo in ne za telo. In ako bi država ne imela dohodkov od tabaka, dobila bi jih drugod; saj so pred tabakom v Evropi bile menda tudi države in imele tudi kaj dohodkov. Vse gospodarstvo držav s tabakom je podobno dimu. Prebivalci drago plačujejo dim, in pravega resničnega dobička nimajo za svoj denar. Današnji materijalni, v tvarino zaljubljeni svet bi lahko spoznal, da s tabakom sam sebe goljufa. Ko bi tisti milijoni obrnili se za železnice, za šole, za kmetijstvo; ko bi ona tla, ki rodijo tabak, rodila žito, sočivje itd., bi vse drugači zacvetelo državno gospodarstvo. In uboštva bi ne bilo. Zakaj je toliko stradalcev, ki nimajo ne kruha, ne soli? Zato

ker kruh spodriva tabak, ker mora dim biti namesto soli. Nobenega reveža bi ne bilo več, ko bi tabakar le tretjino tega dal vbogajme, kar on zakadi, in lepe kapitale bi on kopičil, ko bi drugi dve tretjini deval na stran. — Ne morem o tem obširneje govoriti, da ne bode prostora v teh bukvah drugim stvarem premalo; pa saj je dovolj to in kdor bere, tega prosim, naj le trezno in pazno premišljuje sam dalje. Naj navedem samo še nekaj drugih razlogov, ki tožijo in obdolžujejo tabak. Eden takih je nevarnost, da se ne zaneti ogenj. Koliko nesreč naredé pijanci tabakarji! S tabakom se podpira nečednost in nesnažnost.

Že takrat, ko se tabak pripravlja, godi se ž njim marsikaj, kar bi ne budilo ravno zeló poželjivosti po tabaku, ako bi tabakarji o tem vedeli kaj. Nekateri je sicer tako izbirčen v jedi, tako strašno občutljiv, nikoli mu ni kaka posoda dovolj čista, vse obriše in odrgne, precej se mu jed gnjusi. Ali smodka, katero je cela vrsta bolj ali menj čednih kadilcev v tabakovej prodajalnici — ako na cigarice še mislimo ne, pretipalo in poskušalo, smodka se ne zdi nikomur nečedna in slastno jo primejo njegove ustnice in zobje. Kako neprijeten je tabakov dim na železnicah, kako neprijeten v očitnih prostorih! Kako da je neprijeten duh tabakov tistim, ki ne kadé, prepriča vsakega tabakarja njegov zvesti pes, ki se boji tabakovega dima bolj, kakor palice.

Dovolj je, čemu še več naštevati? Vsakega, ki se da prepričati, so ti razlogi vsaj nekoliko lahko prepričali. Treba je le dobre volje in nekaj moči, da se skušnjava kadenja premaga. Prijatelj, ako nisi še začel kaditi, nikar ne začni, posebno ako si še prav mlad. In ako zamoreš, odvrni tudi od drugih enako skušnjavo in nevarnost. Kaj pa, ako si že začel, ako si že nepoboljšljiv kadilec?

Tudi za kadilce imam nekaj svétov. Malo upanja imam namreč, da bi kakega tabakovega prijatelja mogel spreobrniti. Navada je železna srajca. Pa ako tabaka že nikakor nočejo popustiti, naj se vsaj kolikor je mogoče varujejo škode. V ta namen naj si zapomnijo ta le pravila in te svéte:

Ker je veliko veliko na tem, kako da kadiš, glej, da prav in pametno kadiš. Zato se nikar ne udaj tabaku tako hudo, da bi brez njega kar nič ne mogel prestati, ampak zmerom ostani gospodar svoje navade. Tudi ne kadi zavoljo dolgega časa, ker nimaš kaj delati, kaj govoriti in

s čim se pečati, ampak le iz potrebe. Kadar se ti zdi, da želodec ali potreba prosi tabaka, takrat si ga le privošči. Ne skadi več, kakor do dveh cigar na dan, in redka izjema naj bodo tri cigare. Ako zamoreš opraviti z eno, je najbolje. Kar je pa nad tri, to je gotovo zeló škodljivo, to je kakor preobilna jed, je kakor nezmernost v pijači. Ako ti smodka ne vgaja, raje jo vrzi proč, kakor da bi se mučil ž njo. Kadar si utolažil željo po tabaku, takrat je dovolj, takrat nehaj. Le toliko časa ga vživaj, dokler se ti zdi prijeten. — Kaj je bolje kaditi: tabak v pipi ali cigare? Pozvedoval sem o tem in zdravnikov svét je: najboljje je pipa. Pipa naj bode vedno suha, čista, naj ima dolgo cevko; posebno ustnik je treba večkrat osnažiti, najbolje s kakim peresom. Preglodane ustnike in take, ki so radi mokri, treba je vreči strani. Kratke in umazane pipe so zeló nezdrave, ako se jih tudi kdo privadi. Pomisliti je treba, kako rada pride žlindra v usta; ta pa ni samo strašno nagnjusna, ampak zeló strupena. Ali nekateri kadilci so tako nemarni, da vlečejo in vlečejo, dokler ne začne v pipi kar grgrati. In potem še premišljujejo, od kod neki bolečine v glavi, v želodcu, od kod slabosti itd. Taki nemarneži zares tabak „pijejo“. Zeló žalostno je, da se ravno pri kmečkih tabakarjih nahaja največ takih pipic. Res, ročne so, ali vas vse, ki vam je zdravje drago, prosim in rotim, kadite vendar raje iz daljše pipe. Saj ni treba ravno pri delu kaditi, kaditi je takrat najbolje, kadar je sicer čas počitka. Zato proč, strani kratke pipe! Ker že od kadenja pri delu govorim, naj še to opomnim, da se gospodarji na kmetih in tudi drugi, ki dajejo delo, prav bojijo, — po pravici — delavcev, ki kadijo. Sedaj tlačijo pipo, sedaj nažigajo, sedaj tresejo iz pipe pepel — vse to jih precej zadržuje in dragega časa izgubé mnogo. Kdo more reči, da se ta zguba časa še ne pozna? — Pa to le mimo gredé. — Da pridem zopet na pipe, naj omenim, da so poskušali napraviti „neškodljive“ pipe; pa, ko bi jih tudi imenoval, kdo bi se zanje zmenil! Sploh tabakar raje puši iz pipe, kakor cigaro! Ker se ti pa ne zdi spodobno pipo vzeti na ulico ali cesto, je najbolje, da tukaj ne kadiš. Ako pa že na vsak način hočeš imeti smodko, rabi vsaj ustnik, v katerega smodko vtakneš. Smodko kar golo v ustih imeti nikakor ni čedno, kakor sem ti to že povedal; ti si onesnažiš ustnice in zobe, imaš v ustih, kar jih je imelo morebiti že sto v rokah. Dalje

pomisli, da dobivaš iz gole cigare pravi nikotin v usta in želodec; potem: da se proti koncu cigare nabira vse škodljivo, in to ti požiraš, ker srkaš iz nje tiste strupene stvari. Zato naj se ti ne zdi predrag ustnik in brez njega ne kadi smodke. Tudi ne skadi smodke prav do zadnjega, ker zadnji del je najbolj škodljiv. Toliko, kar se tiče načina, kako da kadi. Zastran pljuvanja pa ti ne morem dati zanesljivega svéta. Klenke svetuje, da naj se sline požirajo. Skoro da bi utegnilo to še najbolje biti, ako ne čutiš vsled tega težav v želodci. Tisti pisatelj tudi svetuje, da naj nikar nikdo ne kadi predragih in premočnih tabakov. Toliko tabakarjem.

Kaj je reči o tem, da kadijo tudi že gospe in gospodične? To rečem, kaj pravi naš kmet, ki vidi samo kako ciganko, rjavo in raztrgano, kaditi: za ta spol kadenje ni gosposko, ampak cigansko.

Zavoljo hudih nasledkov kadenja pri mladini, katerih nasledkov nihče tajiti ne more, treba je mladim ljudem to veselje, neumno in iz napačnih misli izvirajoče veselje zabraniti. Pa skušnja uči, da prepovedan sad kaj zeló diši, zato je treba najprvo in pogostoma mladino prav podučiti. Mladina naj vidi, da se vam zdi res, kar govorite in zato morajo imeti starejih zgled pred očmi, vaš zgled sam, vi učeniki. Ne nehajte učiti, ne nehajte svariti! Kako, to bote sami najbolj spoznali, ako imate le pravo srce za srečo mladine. Gosposka, županstva naj bi ne zamudile storiti, kar je v njih moči. Strah, ako le pomaga k dobremu, gotovo ni napačen.

Kaj je pa misliti o nosljanji, duhanji ali po domače šnofanji? Kakor je zadnja beseda slovenskim ušesom zoprna, tako zoprno in grdo je tudi to počenjanje. Skoro se bojim, da bi bilo proti dostojnosti, ako bi vse natančno popisal, kake pota da ima tabak, ki ga nosljavec natlači v nos. Da pride v želodec, tega morebiti marsikdo noče verjeti, pa je gotovo. Seveda nosljavec, ki tabaka ne čuti, ako ga nima poln nos, tudi ne čuti, kedaj da mu zleze po grlu. Dokazano je, da pride duhan celó v možgane, ter razdraži ta nežni del našega telesa, napravi pa lahko, da tak človek celó znori. Duhan res zbudi duha človeškega in pomaga, da ložej misli. Ali ravno zavoljo tega otrpne sčasoma dušna moč in ne premore nič več, ako ne pride na pomoč duhan in zopet duhan. Najnavadneji konec nosljanca, ako se jim posreči ohraniti si nekako dolgo živ-

ljenje, je ta, da postanejo slaboumni, otročji ali pa nezmerno sitni. Kako da so ravno taki nosljanci nadležni, nečedni, mi ni treba praviti. Povsod zapusti črni prah svoje sledi, da drugih hujših nadležnosti še omenim ne. O da bi pač vsakdo zbral svojo zdravo pamet takrat, kadar začenja duhati! Ni mogoče, da ne bi se ustavil vsem prijetnim skušnjavam. Saj tudi ta tabak je strup. Nikotina sicer v duhanu ni dosti, ker ga tako pripravijo, da se nikotin vniči; pa namesto nikotina pridejo drugi strupi vanj takrat, ko ga pripravljajo za nosljanje. Takrat se prime tabaka marsikaj, o čemer se ti še sanja ne. Pa tvoj nos mora vse to povžiti. Dober tek!

Še eno vrsto tabakovskega veselja moramo pogledati, to je ž v e č e n j e. Ako sodim po zdravej pameti, moram reči: Ako je tabak sploh za oživanje, mora biti za usta, za žvečenje. Toda ravno ta gnjusna navada nekaterih ljudi nižje vrste nas uči, da tabak nikakor ni nič prida. Komu dopade lice, ki zakriva kepico ljubeznjivega tabaka v ustih? Ali pa prelepo pljuvanje takih tabakarjev, ki se godi včasih prav mojstersko in umetno? Tako vživanje tabaka je najbolj škodljivo. Navadno nahajamo to navado le pri močnih, surovih ljudeh. Pa tudi tem je lahko poznati na obrazi, da za svoje zdravje oni ne skrbijo. Neizrečeno slabo je, ako si ubožci, reveži, ki največkrat nimajo potrebne hrane, skušajo na ta način potolažiti lakoto. To je naravnost strupljenje samega sebe. In še slabše je, ako taki ljudje pobirajo konce in ostanke smodk. Ti ostanki, tako imenovani „čiki“, so še za dim škodljivi in nevarni, kakor sem zgoraj povedal, kaj pa še, ako pride naravnost v usta in želodec! Zato vi kadilci v imenu ljubezni do bližnjega vas prosim, ne dajajte nikoli tistih ostankov revežem. Vi jim s tem ne storite nič dobrega, ampak daste jim strupa. Raje poteptajte tiste ostanke, da jih nihče pobral ne bode. Kdor zamore, naj odvrača take nesrečneže od njih navade. Kruha, kruha, in ne tabaka!

Pri kraji smo. Kam nas je pripeljalo premišljevanje? Želim da do teh le trdnih sklepov: 1. Dosedaj nisem kadil, nosljal, žvečil, tedaj tudi zanaprej ne bodem. 2. Drugega bralca sklep naj bode ta le: Vidim, da mi škoduje tabak, rad bi se ga odvadil, ko bi le mogel; skušal bodem. — 3. Jaz se pa ne morem odvaditi, zdi se mi, da mi tabak ne škodi, ako ga zmerno vživam; tedaj ga hočem rabiti zmerno in pametno. 4. Nosljanje je res grdo, proč

tabačnico! 5. Tabak žvečiti, grda usta imeti, ostudno okoli sebe pljuvati, to je za me, ubogega hlapca, nespodobno, dokler živim pri čednih ljudeh. Tedaj nič več tabaka v usta. — Izmed teh sklepov naj si vsakdo izbere tistega, kateri ga zadeva; naj stori tako, in ne bode se treba kesati. Vse bode veselo, da se je tabakar spreobrnil. Saj so se drugi pred taboj tudi že spreobrnili. Sloveč pisatelj Aleksander Dumas mlajši je bral neko knjigo o tabaku ter nehal pušiti. — Nekega duhovna v Lombardiji zdravniki niso nikakor mogli ozdraviti. Nazadnje zapazi eden, da je imel vedno tabačnico v roci. Zapove mu, naj pretrga nosljanje za nekaj časa in ima prazno tabačnico v roci, da se bode ž njo zamotil. Prsti so sicer večkrat segli vanjo, ali nos se je dal goljufati. Bolnik pa je vsled tega ozdravel.

Stori tudi ti tako! Pa — vsak po svoje!

2. Žganje.

Ko sem govoril o tabaku, bilo mi je mogoče tam pa tam tudi malo se pošaliti. Saj so tudi tabakarji navadno šaljivi ljudje in kadar jim ne manjka tabaka, radi katero rekó, posebno takrat, kadar jim je kak boter prijazno ponudil mehur, češ, saj se že vidi, da je pipa prazna. A da bi kdo mogel o žganji in žganjarjih govoriti šaljivo, to se mi zdi nemogoče. Kar je pri tabaku najhujega, da vidimo majhnega fantalina s cigaro med mlečnimi zobmi — no, res, jeza nas pograbi, najraje bi stresli fantalina za ušesa ter mu jih priložili nekaj od desne, in leve, — in prav je ako to storimo — pa vendar nazadnje se takej nezrelej možatosti tudi posmejemo: ali od žganja pijanega človeka videti, smrdečega, omazanega, ki leži tam le ob cestnem jarku ali pa še v njem, katerega še pes nerad povoha — človek, ali se moraš pri tem prizoru zasmejati? Britka žalost nam obide srce, ne samo zaradi nesrečnega človeka, ki je tako padel, ampak zavoljo žalostne osode človeštva sploh. Tabak kaditi, tega sploh ne moremo prištevati komu v velik greh, ako ni nikakih posebnih okoliščin: pijančevanje z žganjem je pa ena najhujših in najgrših pregreh. Kdor se vda žganju, ta je navadno zgubljen. Pijančevanje postane strašna strast, pijanec zgubi svojo prostost, postane sužnik pijače in navadno ugasi njegovo žejo le hladni grob.

Mnogo mnogo so že pisali o žganji, mnogo si priza-

devali ustaviti to kugo, ki se vedno bolj širi in vedno huje prijema ljudstvo. Zato bi skoro tako bilo, kakor da nosim vodo v morje, ako bi tudi jaz z novega začel govoriti, kako škodljivo da je žganje, kako žalosten konec da store navadno žganjepivci itd. Saj je vsakdo o tem prepričan, tudi pijanec je prepričan, ali kaj pomaga? Tudi nam je podala lani „slovenska Matica“ podučljivo knjigo o vpijančljivih pijačah, o katerej ni nič drugega želeti, kakor da bi bilo za prosto ljudstvo malo razumljivejše pisana in bolj razširjena. Pa vsaj pri tistih, katerim je posebno namenjena, pri bolj omikanih naj bi ne ostala pozabljena, ampak oni, t. j. učitelji, duhovniki itd. naj bi jo večkrat prebrali in si iz nje zajemali trdno voljo: zatirati žganjepivstvo. Tudi vino, pivo postane marsikomu lahko v pogubo, vendar jaz pijač sploh nisem dal med „strupe“, ampak samo žganje, ker samo ta je res nekaka peklenska pijača, ki pokončuje dušo in telo človekovo.

Zato ne bodem govoril o žganji tako, kakor sem govoril o tabaku in tudi ne tako dolgo. Ampak le nekaj misli hočem podati, ki sem jih zbral kot najkoristneje in najprimerneje za svoj namen.

Poglejmo malo v zgodovino žganja. Ta pijača ni posebno stara. Iznašli so jo najbrž Arabci v enajstem stoletji, t. j. pred osem sto let in jo imenovali v svojem jeziku: al-kohol, t. j. tenka pijača, duhu podobna. Ker je Mohamed, arabski prerok, bil prepovedoval vino svojim vernim, so si ti skušali pomagati z žganjem. Poznano je bilo kmalu tudi drugod, ali rabili so ga samo zdravniki za zdravilo in mislili, da podaljša življenje, zato so ga imenovali: voda življenja (aqua vitae). Sprva so dobivali žganje samo iz vina, ali pozneje so se navadili pridobivati ga iz mnogih drugih pridelkov in dandanašnji je ta umetnost na visokej stopinji.

V novejšem času se žganjepivstvo na vse strani močno širi in v naše slovensko ljudstvo se je na nekaterih krajih zagrizlo globoko kakor rak. Poglejmo vzroke. Najmočneji vzrok je revščina. Kadar nima delavec redne hrane, ter dobi sedaj preveč sedaj premalo, ni mu težko privaditi se žgane pijače, ki vsaj za malo časa lakoto potolaži in zraven tega še prijetno pogreje po grlu in vname kri. Drugi vzrok je mnogokrat tisti, kakor pri drugih grehih: priložnost in zapeljevanje. Priložnost dela tatu pa tudi pijanca in kdor je nekaterikrat nasrkal se te pijače, on že visi ob prepadu.

Tretji vzrok je ta, da navadijo stariši že prav zgodaj svoje otroke pijač. Morebiti so še v zibelki, pa že jim silijo vina. Nektere stvari na svetu so res čudne in ni jih lahko razložiti; kdo vé, so li taki stariši tako grozno nevedni ali jih pa ima hudobni duh kar naravnost v oblasti. Daljni vzrok je splošno pojemanje verskega čuta, zdivjanost, ponočevanje, pomanjkanje šolskega poduka, slabost starišev, ki ne izredijo prav svojih otrok. Dalje: nepoštenost gospodarjev, ki dajo delavcem in poslom raje malevredne in cene žgane pijače, kakor krepčalnega vina. Pa kdo more našteti vse vzroke, vse poti, po katerih gazi dandanes ljudstvo vedno bolj v žganje. Saj je res skoro težko kaj druzega reči, kakor da je to neka kazen Božja, nek bič, s katerim se sami tepemo. Nasledke in sadove te pijače vidimo dan za dnevom. Vedno večja revščina; množijo se zločini, poboji, samomori, požiganje; bolezni, kakor želodčni rak in druge želodčne bolezni, mrtvoud, bezgavke ali želve (skrofeljni), norost — in vse to pride tudi na otroke. Lahko rečem naravnost, da je največ pregreh, največ bolezni, največ žalostnih razmer med našim ljudstvom kriva pijača.

Kdor bi to nesrečo od našega prostega naroda odvrnil, njega bi smeli šteti med največe njegove dobrotnike. Toda en sam zamore le pičlo malo storiti. Za tako nalogo je treba velike moči, kakoršno moč ima država, ali pa skupne moči za domovino vnetih rodoljubov. Ko bi se v kakem mestu osnovalo društvo proti žganju, smeli bi ga s takim veseljem pozdraviti, kakor brambeno društvo proti ognju. V Ameriki n. pr. je mnogo takih društev in v mnogih krajih so že premagali nesrečno popivanje. Pri nas se kaže, da ni še čas za taka društva, bodisi da ne čutimo dovolj nesreče, ki nas zadeva, bodisi, da se ne nadjamo vspeha. Pravim človekoljubom bodi vendar ta misel prav toplo priporočena. Naj se jim zdi vredna, da jo vsaj malo premislijo. Treba je le začeti, drugo pride samo po sebi.

Ako se pa tudi ne nadejam, da bode kmalo kako društvo vstanovilo se proti žganju, imam pa neko drugo nado. To nado mi pa vzbujajo udje družbe sv. Mohora, katerim je prišla ta knjižica v roke. Saj imajo oni dobro srce, saj imajo ljubezen do bližnjega in usmiljenje z nesrečnim: zakaj bi tedaj ne poslušali mojega svéta! — In kakošen je ta svet? Kar nas je udov družbe sv. Mohora, začnimo vsak po svoje, kjer kdo more in kadar zamore,

delovati proti žganju. Mislimo si, da smo vsi eno društvo, (kakor smo tudi v resnici), da smo se zedinili v tem, da hočemo zatirati pijančevanje, ali ne bi smeli imeti nade, da storimo vsi skupaj neznano veliko? Pač, in to nikakor ni težko. Eden izmed družbenikov je hišni gospodar, je kmet, ima posle, otroke in posestvo. V njegovem kraji dela žganje veliko škodo. Kaj naj on stori? Mnogo on stori že s svojim lepim zgledom, da se varuje te pijače, in kadar je priložnost, tudi pové, zakaj da ne mara zanjo. Ako je on vrh tega dober gospodar in mu dobro gre, imajo sosedje in vsi, ki ga spoznajo, do njega spoštovanje in njegova beseda zaleže veliko. On ima hlapca pijanca, žganjarja. Tega on pregovarja, ga svari in mu kolikor mogoče odtegne priložnost za pijančevanje. S previdnostjo bode ta gospodar hlapca spreobrnil. Svojim otrokom naj tak gospodar vcepi v prvej mladosti stud do te pijače z besedo in s tem, da jim kaže žalostne zglede. Njegov sosed je prav hud žganjepivec, in zaradi tega bode ž njim in njegovim premoženjem kmalo pri kraji. Ali naj pošten kmet in gospodar pusti v nemar takega soseda! O ne, krščanska ljubezen naj ga spodbada prizadevati se, da bi onega odvrnil od pogube. Saj besede niso konji; lepa beseda najde lepo mesto. — Drug njegov sosed je prodajalec žganih pijač. Da, s tem kaj opraviti ni lahko. Pa saj ljudje niso iz železa in kamna. Pridôbi si spoštovanje njegovo in nagnil ga bodeš na to ali ono stran. — Žena sicer ne zamore mnogo storiti, kadar se je mož vdal pijači, pa saj toliko naj se varuje, da ne bode ona vzrok pijančevanja. To se bode pa zgodilo, ako nima mož pri domu tistega veselja, tiste prijetnosti, tistega počitka, katerega si mož zaželi po težkem delu. — Neznano veliko lahko storé ljudski učitelji. Že pri otrocih naj skušajo zbuditi gnjus in stud nad to pijačo. Naj jim jo popišejo tako, da ne bodo njegove besede nikoli jim prešle iz ušes. Naj jim naslika podobo žganjskega pijanca, da jih bode vselej groza, kadar se je bodo spomnili. Z eno besedo: otroke je potreba z ukom obvarovati prihodnje nesreče. Pri odraščenih sicer učitelj ne more Bog vedi koliko opraviti, ali vendar naj nikdar ne zamudi priložnosti, da ne bi zasejal dobrega semena. Tla pa pripravi samo Bog.

Najvažneja oseba, ki zamore proti žganju največ opraviti, je pa duhovnik, duhovni pastir. Po pravici bi mi častita duhovščina utegnila zavrniti, da tudi njej, ki pač

sama dobro pozna svoje dolžnosti, pa tudi potrebe njihove čede, hočem dajati dobre svéte. Toda naj ne zamerijo odkritemu srcu, da se v svojej priprostosti drzne tudi njih nadlegovati s svojo zgovornostjo.

Najprvo naj povem, kaj sem bral v lanskem letniku časopisa „Christliche soziale Blätter", 10. Heft, str. 308. Ta list piše: „V okrajnem vzhodu pruske dežele, v bogatej gornjej Šleziji je prav blizo ruske meje vas Nemški-Piekar. Ta vas slovi kot stara Božja pot, še bolj pa, da se je začela tukaj vojska zoper žganjsko kugo v gornjej Šleziji in pridobila slavna zmaga nad grdim pijančevanjem. Vse ljudstvo, niže in više, v gornjej Šleziji je bilo vdano pijančevanju. Staro in mlado je srkalo žganje. Pri krstih, porokah, pogrebih se je vrtilo vse okoli žganja. Samo dva dni v letu gorenji Šlezijec ni pil te pijače, veliki petek in na sv. Rešnje telo; vse druge dni je prihajal ta strupeni gost v hišo. Ob sejmih so cele trume pijancev omahovale in zibale se po cesti in jarki so se napolnjevali s temi nesrečnimi možaki in ženskami. Ob nedeljah so hodili iz cerkve naravnost v judovske žganjarije, (ker Judje so imeli večidel take krčme), in ostali tamkaj do pondeljka zvečer ali pa do torka zjutraj. Tako so delali posebno tisti, ki so stanovali daleč od farne cerkve. Prav navadno je bilo, da so botri in babice, kakor tudi matere prišle pijane v cerkev h krstu ali vpeljevanju, da, še celó uboge otročiče dojenčke so dobivali na cesti, katere je bila zgubila babica. Strašni so bili nasledki te pregrehe. Vse je obožalo in bogateli so Judje, ki so ljudstvu kri sesali; vsakovrstne bolezni so se pokazale, pravde, poboji, mrtvi in prezgodnji porodi so bili vsakdanji in najžalostneji sad so bili slabi, bolehni in sprideni otroci. Ali ni bilo nikogar, ki bi mogel ustaviti to strašno počenjanje, ki bi se bil usmilil ubogega ljudstva? Mnogi za blagor revežev vneti možje so poskušali to in ono in si izmislili veliko pripomočkov; pred vsem se je prizadevala duhovščina na prižnici in v spovednici obvarovati čedo pogube. Ali vse to ni pomagalo nič, vse je bilo bob v steno in nekateri so že menili, da ljudstvo je popolnoma zgubljeno in že tako globoko zatrpljeno, da ni več pomagati. A tudi tukaj je obveljal pregovor: Kjer je sila najhuja, tam je pomoč najbliža.

V vasi Nemški-Piekar je bil za župnika že od leta 1830. sem mož po Božjej volji. To je bil pobožni, sveto živeči Janez Alojzij Fietzek (r. Ficek), katerega so na-

vadno imenovali „mali Fietzek“, ker je bil majhne postave. Fietzek je bil sama ponižnost, je goreče častil Marijo, imenoval je samega sebe vedno le: „pesek Marijin“ (piesek Maryi) in tej svojej gospej je sèzidal on z nabrano miloščino (blizo sto tisoč tolarjev) prekrasno cerkev. Tega pravega pastirja je hudo bolelo, ko je videl revo ljudstva. Dan na dan je molil po sv. maši z vernimi molitev sv. Bernarda „spomni se“ in prosil „pribežališče grešnikov“, naj mu zadobi pri Bogu razsvitljenje uma, da bi mogel rešiti njeno ljudstvo. Ko je leta in leta molil in stanovitno prosil, začelo se je daniti. Zvedel je z največo radostjo, kako je deloval o. Mathew na Irskem proti žganju, začel dopisovati o. Seelingu iz Osnabrücka, ki je bil sam na Irskem pri Mathewu in ga prosil, da naj ga poduči o vsem potrebnem. Ko se je dovolj bil podučil, je na svečnico l. 1845. kar naenkrat povzdignil bandero zmernosti. Med slovesno službo Božjo se poda na prižnico, govori z največo gorečnostjo in kliče svojim faranom, naj popustè žganje iz ljubezni do Marije. Ime Marije, to je bilo odslej v gorenjej Šleziji tista čudovita moč, ki je spreobračala srca grešnikov; ime Marije je bilo tudi sedaj zdravilo zoper smrtno bolezen žganjepivstva. Ljudje so kar vreli k altarju in tam storili pred svojim župnikom obljubo, da bodo odsedaj popustili pijačo.

Sveti ogenj, katerega je bil v N. Piekarju zanetil župnik Fietzek, se je hitro razširil po sosednjih farah. V mestu Beuthen je sprejel župnik Šafranek v velikonočnem času okoli 5000 ljudi v „zmerno društvo“, župnik Markefka v Bogatschützu 2344, njegov brat v Myslowitzu izmed 3845 ljudi, ki so bili prejeli velikonočno obhajilo 3759. Vsak, kdor je pristopil „zmernemu društvu“, je storil obljubo, da se bode zdržal žganja. Navdušenost se je razširila kmalo po celej gorenjej Šleziji. Vse hiti odpovedat se pijančevanju. Ljudstvo je kakor prerojeno, mir in zadovoljnost se povrneta. Za očitna pohujšanja delajo ljudje očitno pokoro, zopet se vdomači prejšnji red, prejšnja pridnost, v malo mesecih ima zmerno društvo 300 tisoč udov. V mestu, kjer se je potočilo poprej 8 do 10.000 veder spirita, so sedaj žganjarnice prazne in po ulicah rednost.

Konec l. 1845 je 84 narejevalcev žganja prišlo na nič in 206 jih je prenehalo svoje delo. 48.000 veder žganja so manj napravili in žganjskega davka je bilo za 254.489 tolarjev manj, kakor prejšnje leto. Kralj pruski je bil tega

zeló vesel, rekel je: to bode največi blagor mojega vladanja, ako ne dobim nič več žganjskega davka. Ta velikanska sprememba se je pokazala hitro ne samo v poštenosti, ampak tudi v gospodarstvu; varčnost, ljubezen do doma in veselje — vse to je naglo zacvetelo.

Da bi pa ta sveti ogenj ne ugasnil, povabi župnik Fietzek frančiškana Štefana Brzozowskega v N. Piekar. Ta mož, ki je govoril, kakor da ima oblast, prehodil je vasi in mesta ter zbiral povsod ljudstvo pri zastavi zmernosti. Pozneje so prišli izvrstni oo. jezuiti in imeli misijone, da so vtrdili ljudstvo v dobrih sklepih. Župnik Fietzek je bil povsod prvi. Nazadnje je še sv. Oče jel podpirati to lepo prizadevanje. Škof in kardinal Diepenbrock, ki je zeló rad imel malega Fietzeka in celih osem dni ostal v Piekarju, ko je posvetil tamošnjo cerkev, je sporočil in tudi priporočil vso stvar rimskemu sedežu. Nepozabljivi ranjki papež Pij IX. je povzdignil to društvo l. 1851 v bratovščino Matere Božje, ker je Fietzek na praznik Matere Božje pričel delo proti nezmernosti. Do svoje smrti 18. februarja 1860 je vodil župnik Fietzek vsa prizadevanja za sveto zmernost. Zidal je ta mož krasno hišo Božjo in jo posvetil Materi Božjej, pa še lepšo hišo Božjo je sèzidal s tem, da je premagal pijančevanje, pridobival za čednost neumrjoče duše, ki so tempeljni sv. Duha.

Tako je delal ta „apostelj zmernosti“ v takem kraji, kjer je bilo skoro že vsako upanje zastonj. Ker pri nas nismo še tako globoko zašli, je naše delo toliko ložej. Pa morebiti ni še potrebno, saj ni še sile? Seveda tako grozno ni, kakor je bilo v gorenjej Šleziji, pa kdo more reči da ni hudo, ako pijejo delavci žganje kot vsakdanjo pijačo, ako začenjajo v rano jutro in nesó trdo prislužene krajcarje zvečer žganjarju? Ali ni ljudstvo vedno bolj surovo, ali niso otroci vedno bolj slaboumni in bolehni? Hudo je že, pa še hujše bode, ako se ta kuga ne vstavi. Vstaviti pa jo zamore najprej duhovstvo. Ne more imeti sicer vsak take ljubezni do ljudstva, kakor jo je imel župnik Fietzek, nima vsak duhovnik take zgovornosti, kakor jo je imel ta mož božji, gotovo tudi ne vsak takega blagoslova iz nebes. Ali vendar v majhnej meri postane marsikateri gospod župnik na Slovenskem lahko tak misijonor zmernosti. Le pusti, da se ti prav ogreje srce zaradi reve ljudstva, naj te prešine usmiljenje in prevzame srčnost — in sposoben si za enako delo. Tako delo je pač vredno, da se tudi

truda, pota in težav ne bojiš. Koliko grehov bodeš odvrnil, koliko zdravja ohranil, koliko solz posušil, koliko sreče prinesel v hišo, iz katere si pregnal žganje! To je hudobni duh, nečisti duh, ki obseda sedanji čas ljudstva, izženi tega duha in enak si Zveličarju, ki je izganjal hudobne duhove. Žalibog, da so dandanes roke duhovščini tako rekoč zavezane. Tlači nas pomanjkanje delavcev, dela druzega je tedaj nad mero in za take namene nima duhovščina skoro niti moči, niti časa. O da so države tako slepe in ne spoznajo, kaj jim je v prid! Po velikosti davkov merijo blagostan ljudstev, od kod pa da prihajajo, tega ne pomislijo. Duhovščini nasprotujejo in ne pomislijo, da podirajo stebre občnega reda poštenosti in ljudske sreče. Ovirajo mladeniče, da ne morejo lahko posvetiti se temu stanu, in ne vidijo, da je slabost tega stanu slabost narodov. Ako bi hotela država prijazno podati roko cerkvi, tudi to nevarnost, ki prihaja od žganja, premagali bi obe moči lahko in hitro. Pa dobri dušni pastir naj tudi v teh neugodnostih ne obupa in se ne izgovarja, da ne more; vsaj kar more, naj stori.

Te pošamezne misli naj bodo zadosti za moj namen. Koliko, da naj bi povedal, da ne bi bilo preveč ne premalo, o tem lahko vsak drugače sodi. Jaz bi bil vesel, ko bi le ena podoba ostala bralcu dobro v spominu. Tik ceste v luži leži zgubljen pijanec, ostuden duh po žganji ti udarja naproti, ako se mu bližaš, žalostna podoba! Kaj bodeš ti storil temu revežu? Bodeš li zaničevaje in iz gnjusa nanj pljunil? Oh, ki si učenec usmiljenega Samaritana, tukaj so rane, tukaj vlivaj zdravilnega olja!

3. Nevednost.

Še o nekem strupu moram govoriti, ki ima sicer marsikaj posebnega, česar drugi strupi nimajo, ki je pa vendar tako škodljiv, kakor drugi. Včasih se ga nabere v kakej hiši prav veliko. Zastrupil je že očeta in mater tako, da sta v nekakej omotici in nič prav ne vesta kako in kaj. Ne vesta, kaj da sta že storila, kaj da imata še storiti, pozabita na svoje otroke, na svoje posestvo in ako jima prav ostro pogledaš v oči, se tudi tebi zdi, da gledata nekako zbegana, djal bi neumno, kar je vse znamenje, da ta dva človeka sta zastrupljena. In ta strup pride tako lahko v otroke! Ko hodijo še v srajcah, kričijo neznansko okoli

hiše; ko pa odrasejo, so divji in razposajeni, kakor da bi jih bil popadel stekel pes. Ker se taki ostrupljeni ljudje bojijo drugih ljudi, je lahko umeti, zakaj ne pridejo nikoli v šolo. Šola je za nje strašno strašilo in učitelj kakor pravi otročji strah. Taki zastrupljeni stariši ne rekó: „Glej Janezek, strah gre strah in pa rokomavh, ki te bo sabo vzel“, ampak, „učitelj gre in te bode v šolo zaprl!“

Tak je tedaj strup n e v e d n o s t i. Popisal sem tabak in pokazal, da škoduje mnogo mnogo slovenskemu ljudstvu na denarji in na zdravji. Rad bi bil vzbudil grozo nad žganjem in vnel vojsko zoper tega neusmiljenega sovražnika, pa tudi nekaj druzega je, kar bi morali pregnati mi iz mile naše domovine: tema nevednosti. Glej, rojak moj, ki-to bereš, Bog je dal vsakej živali neko posebno orožje; nekatere se lahko gibljejo v vodi, nekatere neznano hitro tekajo po zemlji, druge se dvigajo visoko v zrak, kamor še tvoje oko ne more za njim. Kaj pa je človeku Bog dal posebnega? Samo eno, ki presega vse drugo, in to je pamet, je razum. Razum človeku pomaga, da si on vse to napravi, kar mu manjka, razum njegov ga dela za kralja vsega stvarstva, razum njegov je najviši dar, ki ga je Bog dodelil nam svojim stvarem in zato moramo mi gotovo najprej svoj razum spoštovati, vaditi, bistriti, rabiti; ako to storimo, kažemo največo hvaležnost svojemu Stvarniku, ki nam je razum dal. Razum pa ni človeku samo v najvišo čast, ampak tudi v največi dobiček. Dober razum ti pové, kmetič slovenski, kako da je najbolje obdelovati polje, kako je najbolje pridelke prodati, kakošno gospodarjenje se tvojim razmeram najbolj prilega itd. Razum je nebeška luč, ki nam kaže pot v življenje. Čim bolj je ta luč svetla, tem ložej in varneje je hoditi. Ako pa te luči nimaš, hodiš po temi in padaš iz enega propada v druzega. Tvoja duša ima tedaj razum, in bistreji in svitljeji je tvoj razum, bolj je tvoja duša zdrava, živa, krepka in dobra. Dušna temota je pa strupena, ta temota je nevednost.

Že naš Vodnik je popeval, da je „Kranjcu um dan“, in res bi nikakor ne storili prav, ako bi tožili zaradi slaboumnosti ali slabe nadarjenosti našega ljudstva. Gotovo, da ni naš narod prav nič slabši, kakor so drugi. Pa dušne zmožnosti ni zadosti samo imeti, ampak treba jih tudi porabiti. V tem pa se mi zdi, da ne stori naše slovensko ljudstvo dovolj. Zdi se mi, da je še mnogo teme pri nas in marsikdo zastrupljen. Pa to moram dokazati.

O verskih zadevah ne bom govoril. To skrb imajo preč. gg. duhovni pastirji, ki oznanujejo teden za tednom vernim verske nauke. Začnimo s šolami. Šolska oblast ukazuje neprenehoma, da naj se sèzida šola sedaj tukaj, sedaj tam. Res je tudi že obilo šol na Slovenskem. Vendar je na mnogih krajih še taka silna potreba šole, da jo ljudje dobro čutijo, šole pa le ne napravijo. Otroci ne dobivajo večidel nobenega poduka; ako jih pa nekaj hodi v kako bolj oddaljeno šolo, morebiti več ko eno uro, je tako obiskovanje šcle bolj škodljivo kakor koristno. V koliko nevarnostih za dušo in telo so otroci med potom! Kjer so šole, tam pa opovira največkrat nemarnost in zaslepljenost starišev, da šole ne prinašajo dobrega sadú. „Čemu so šole?“ tako govoré. „Otroke nam jemó, ko jih ne moremo rabiti doma.“ O nevedni stariši, ali menite, da so vam dani otroci od Boga zato, da jih kolikor mogoče priklepate na delo, ne pa da bi jim dali vi potrebnega poduka za življenje, poduka šolskega, ki jim bode največ vredna dota? Pravite: „saj se otroci doma naučé, česar potrebujejo. Da le toliko znajo, kakor jaz, pa je dosti. Ako sem jaz dober gospodar, bo lahko tudi moj sin brez šole.“ — Ne, ni res. Časi so drugačni, kakor so bili, predragi moj. Nekdaj so se vozili s konjičkom v daljno mesto, zdaj se vsedeš na železnico in se voziš brez konj. Včasih ni bilo potrebno znati pisati in brati, dandanes pa je treba. Zato ne bodi krivičen proti svojim otrokom, marveč še sili jih, da se bodo več naučili, kakor znaš ti. Včasih morebiti res potrebuješ otroka doma, toda pusti raje otroka v šolo in najmi si delavca. Glej pa, da tvoj trud in tvoj denar ne bode zastonj, ampak skrbi, da se otrok kaj n a u č i. Ves šolski nauk ne hasne nič, ako ga ti ne podpiraš doma. — Kako žalostno je videti, kako hišo na kmetih, kjer imajo otroke za šolo. Kar ne zmenijo se ne zato. Raje plačajo kazni, raje vidijo, da so otroci vsi divji in topi, kakor da bi jih pošiljali v šolo. Od kod prihaja to? Iz nevednosti. Ker so sami malo podučeni, jim tudi za otroški poduk ni mar. Pa se tudi navadno pri celem gospodarstvu kaže, kakega duha da so. Zanemarjenost cveti na slamnatej strehi in nemarnost se valja v blatu krog oglov. Nevednost ne vidi nobenega dobička, ki se jej kar sam ponuja, ampak le po svoje rine naprej tje v en dan.

V veliko nevednost so zakopani tu pa tam naši kmetje v gospodarskih stvareh. Družba sv. Mohora se tako trudi,

da bi odpravila marsikaj škodljivega in vpeljala kaj boljšega novega, pa vse ne izda skoraj nič. Tako n. pr. zastran gnoja in gnojnic je vse prigovarjanje zastonj, zastran živinoreje gre le počasi, počasi. Iz nevednosti rabijo vsakovrstne neumnosti pri živinskih boleznih, mnogokrat vražarske stvari, ki so celó škodljive in pregrešne. Vi, udje družbe sv. Mohora, pokažite s svojim gospodarstvom, da ste premagali strup nevednosti in da znate porabiti lepe nauke, katere prejemate leto za letom.

Še velika veča nevednost pa tlači kmeta Slovenca v zdravilstvu za človeka. O tej stvari bi napisal lahko debele bukve, ako bi hotel vso nespamet in vse sleparstvo popisati, ki se tukaj godi. Seveda povsod ni taka, ali večidel, in o večini govorim. Kadar zboli kak bolj reven, bodisi kmet ali delavec ali posel, kam pošlje po zdravila? Ne k dobremu zdravniku, ampak h kakej konjederki, kacemu kovaču, ki da potem Bog vé kaj za zdravilo. Saj ta stvar je obče znana in sramotno je skoraj o tem govoriti, ali omeniti sem moral. Ko bi pač našemu kmetu toliko zasvetilo se, da, kdor se ne uči, tudi ne zna! Še dobri zdravniki ne pogodijo vselej tega, kar je pravo, kako more pa konjederec! Ko bi bilo mogoče ljudi podučiti! Pa naj kdo reče, da nevednost ni strup! Zraven tega se pa dajo taki laži-zdravniki za svoja mazila in gnjusne pijače prav dobro plačati in škodujejo tako na bolniku trojni način: 1. s tem, da jih odvrnejo od pravih zvedenih zdravnikov; 2. da jim dajo zdravil, ki niso nikakoršna zdravila, ampak veliko več kazila zdravja in 3. oberejo bolnika za denar. To je ena vrsta nevednosti. Druga pa je ta, da rabijo naši kmečki ljudje mnogo pripomočkov, ki so prav nespametni in nevspešni. Kdo bi mogel do konca priti z vsemi vražami, ki jih imajo pri bolnikih kot zdravila! Posebno vlada po Kranjskem še tako imenovano izgovarjanje, vsled katerega izgovarjalec nad bolnim udom neke besede govori, ki neki ozdravijo bolezen. Prav za prav ta prazna vera ni kaj nevarna ali zeló pregrešna, ali škoduje vendar zeló, ker ljudje zanašaje se na izgovarjanje ne rabijo drugih, pravih pomočkov.

Ker sem že pri vražah in praznih verah, omenjam še nekatere druge, ki razodevajo ljudsko nevednost. Čarovnice zmešajo marsikomu zdravo pamet in mu vsipajo debelo točo na žito in strahovi so kacega ponočnjaka že tako zdelali, da ni več hotel vasovati, kar je prav dobro, ali to ni

dobro, da še kacemu drugemu, ki ne gre vasovat, spravijo lase po konci in srce v peto. Nekateri so postali zavoljo strahov božjastni in starišem kličem glasno: ne strašite tako neumno svojih otrok s strahovi. S tem jim nakopujete bolezni in misli o strahovih jih bodo preganjale še v poznem življenji. Veliko škoduje dalje prazna vera. Vsak gospodar se je napravil v semenj. Ali ko stopi čez hišni prag, zagleda staro beračico. Zato se obrne nazaj, in s semnjem tisti dan ni nič. — Zeló razširjena je vera, da ima luna moč ne samo na človeka, ampak tudi na žita, sploh vse rastlinstvo. Zdaj je stara luna, zdaj je mlada, zdaj ne smemo sejati, zdaj ne žeti, zdaj ne saditi, zdaj ne sekati, tako govorjenje slišiš kadar hočeš od naših gospodarjev in gospodinj. Da luna nima na rastlinstvo nobene moči, to je bilo že večkrat v naših gospodarskih listih povedano, ali gotovo zastonj. Kolikokrat čakajo lune in zamudé ali tudi prehité lepo vreme! O ti nesrečna luna, zakaj tako mešaš pamet?

Prazna in škodljiva je vera v sanje. Koliko lepih denarjev spravijo sanjavci v loterijo. Da, v loterijo; tudi loterija se pase samo od naše nevednosti. Vi, udje družbe sv. Mohora, razložite takim ljudem, ki stavijo v loterijo, kako nespametno da delajo. Loterija je že tako vravnana, da mora imeti njen gospodar zmerom dobiček in ti, ki staviš, zmerom zgubiček. Koliko lepih denarcev bi ostalo v žepu poštenih Slovencev, ko bi se dali podučiti in opustili to neumno igranje.

Včeraj je bil pri Gregorcu sosed Tine, ki je precej premeten; danes je pa Gregorčevim krava zbolela, in gospodar ter gospodinja sta uganila, da je Tine kravi naredel. Od tega dne sovražita oba svojega soseda in mu skušata nagoditi kaj hudega. O ti strupena nevednost! Lani je pa v tistej vasi in v tistem kraji toča pobila. Gospod župnik je bil ravno na sprehodu in ni še prišel prav do doma, ko je jelo ropotati. Nekateri ljudje so ga videli in tudi mežnar, ki je z vso silo zvonil. Škode je bilo precej. Nekateri gospodarji pa so potem enoglasno izrekli, da so „gospod“ največ vzrok te nesreče, ali da bi jo bili vsaj lahko odvrnili. Od takrat ni bil župnik več priljubljen. — Še huje kot temu župniku pa se je godila nekemu Mihcu, ki je imel rudeče lase in pegast obraz. Prišel je bil v tisto vas in prosil službe, „vsaj za pastirja naj bi ga vzeli,“ tako je moledoval. Pa hodil je od hiše do hiše in službe

ni bilo. „Tega ne, je rekla gospodinja, ne bo sreče ž njim.“ Nazadnje se vendar le ustavi in ostane v nekej hiši konec vasi. Pasel je ovce in zibal tudi majhno dete. To pa je kmalu potem umrlo in Mihec je moral od hiše: „ima rudeče lase pa nima sreče.“

Ali je dovolj o škodljivih verah? Naj bode dovolj! Nevednost je zeló razširjen strup in zmede še komu drugemu glavo, kakor Matickovim, h katerim je prišel pred kratkim neki mavhar. Stopivši v hišo je začel govoriti o vsakovrstnih rečeh, odprl mavho, vzel vun stekleničice, v katerih so bila zdravila zoper vse bolezni. Tudi druzega blaga mu ni manjkalo, kakor podobic, knjižic, izmed katerih je bilo nekaj jih z napisom: „Novi zakon“. Teh stvari je mavhar precej spečal, pa ne vem zakaj da so se Matičkovi poznej kesali in rekli, da bodo pozneje vsakega takega zapodili. Gospod župnik pa so videli bukve ter jih celó vzeli rekoč: da niso prave.

Tako nevednost rada obira tega ali druzega za lepe denarce. Kako je tožil oče Štefan, da ga veliko stane, kadar hoče svojemu sinu v mesto pisati, in rekel je: ko bi se bil učil sam pisati, ne bi bilo treba plačevati in ko bi me ne bilo sram, še zdaj bi se učil brati, da bi ne vedeli vsi, kaj mi piše moj sin. Tudi ga je peklo, da ne more brati pisanj, katera dobiva od gosposke, posebno sedaj, ko jih dobiva celó v slovenskem jeziku pisana. „Pa bode moj sin več znal, ako že jaz ne znam nič“, tako je sklepal oče Štefan svojo tožbo zaradi svoje nevednosti.

Še neke nevednosti ne smemo pozabiti, ki je zeló strupena in dela veliko škode. Ta se pa nahaja najbolj pri mladih ljudeh. Kmečki fantje namreč prav malokrat vedó, kaj je njim prav za prav v čast, in kaj v sramoto. Oni mislijo, da jim je v veliko čast, ako fante iz sosednje vasi dobro „nabijejo“, ako še katerega do smrti potolčejo, ako ga popijejo po 3 do 4 stare bokale in še čez ali pa žganega 2 do 3 litre, vse to se jim zdi velika čast. Nasproti pa je sramotno po noči mirno doma počivati in spati, za svojo čast ne prijeti kôla ali polena, iti mimo krčme. Tako mladi svet ne vé, kaj je čast, kaj je sramota, kaj prav, kaj napačno, ne vé, da se mora vedno le prav storiti in ne v hudobiji iskati slave. Ne da se tajiti, da ravno zavoljo te nevednosti se prigodi veliko pobojev in drugih nesreč, ki niso v čast slovenskej deželi.

Da, nevednost je res strup, in tega strupa je pri nas še veliko. Nevednost zmerom bolj zginjuje, ljudje vedó vedno več, pa žalibog, da je tudi „vednost“ pogostoma strupena, in ako bodem še kedaj pisal o strupih, bom pisal najprej o vednostnem strupu. Obojnega strupa se moramo varovati, prizadevati pa se moramo za pravo vednost, pravi razum, pravo dušno razsvitljenje. O da bi taka prava svitloba vedno dalje in globoko širila se po slovenskej domovini!

Nič več ne nameravam povedati ti, ljubi Mohorjev bralec, o strupu nevednosti in tedaj smo pri kraji. Kaj praviš ti na to? kako si zadovoljen z mojim govorjenjem? Morebiti dobro: potem sem jaz srčno vesel, da sem ti vstregel. Morebiti pa nisi zadovoljen in porečeš: kaj tacega bi tudi jaz bil napisal, to sami vemo. Prav, prijatelj, to je znamenje, da sva oba enih misli. Da bi pač tako bilo, da bi vsakega prešinjalo tisto prepričanje in tista vnetnost, kakor mene! Svest sem si, da sem slabo govoril, marsikaj slabo, pretrgano in nedoločno povedal. Ali jaz druzega namena nisem imel, kakor podati bralcu nekaj m i s l i, ki naj bi v njem zbudile tudi m i s l i. Rad bi videl, želim in prosim, da bi sedaj, ko si to prebral in tudi pozneje vzel si nekaj časa, in premišljeval: Kako pa je prav za prav? Ali je res tako hudo? In na to si bodeš sam stavil drugo vprašanje: Kaj pa naj storim? Odgovora mi ni treba dajati, dobil ga bodeš tudi sam. Samo to se drznem reči ti v slovo: Naj ne ostane ta odgovor samo beseda na jeziku, ampak mnogo in mnogokrat spreminja naj se v krepko, neutrudeno, neustrašeno delovanje. Pomozi Bog!

Zavod za slepce v Brnu.

(Spisala Pavlina Pajkova.)

Med mnogimi velikimi in lepimi poslopji državnimi in zasebnimi, ki so narastli v teku zadnjih dveh let v kinč in ponos glavnemu mestu Moravske dežele, Brnu, je eden izmed imenitnejših, pa gotovo najkoristnejših — zavod za slepce. Poslopje, postavljeno od Moravske in Šleske dežele, stoji na najlepšem in tudi najzdravejšem kraju mesta. Pred poslopjem se razprostirajo zelene loke glasija, vzadi ga obdajajo krasni vrtovi, njemu nasproti pa se vzdiguje znameniti gostoobraščeni Špilberg. Nepopisljivo mičen je razgled, ki se da vživati iz oken zavoda; njega stanovnikom zastonj!

Po prijetnem slučaji sèznanila sem se z učiteljico ženskega oddelka tega zavoda. Od nje sem bila najprijaznejše povabljena, si zavod ogledovati.

Bila sem večkrat tam, in moram reči, da me je jako zanimalo sèznaniti se z načrtom odgoje in delovanja teh gotovo na svetu najnesrečnejših bitij. S pazljivim očesom sem opazovala vsako gibanje teh nesrečnikov in globoko ginjena poslušala natančno razlaganje o njih zmožnostih in značajih.

Upam, da ustrežem slovenskim čitateljem, ako jim podam natančen popis tega, kar sem tam videla in slišala.

Kakor že rečeno, poslopje je novo, ali ustanova zavoda je že stara nad štirideset let. Vendar pa s tem razločkom, da je prejšnji zavod bil le majhna hiša, v ktero so se sprejemali samo nekoji slepci z Moravskega. Prejšnje število gojencev ni znašalo nad dvajset do petindvajset; zdaj pa jih je štirinšestdeset in to štirdeset fantov, in štirindvajset deklet.

Zdaj sprejemajo v zavod vsacega slepca s Šleske in moravske dežele brez izjeme, in to, kadar izpolni četrto leto starosti.

Najmlajši slepec je šest let star, najstarejši pa osemindvajset. Najmlajša slepka je pet let stara, najstarejša pa štirindvajset. Vsi gojenci, razun enega, šestletnega fantička, sina Brnskega trgovca, kateri pa ne stanuje v zavodu, ampak samo vsaki dan tje zahaja v poduk, so revnih starišev otroci. Skoro vsi so po narodnosti Čehi, in malokateri je

veščˇ nemškega jezika. Med njimi je menda troje ali četvero Nemcev.

V zavodu ostajajo postavno devet let. V tem času se nekoliko v obče izobrazujejo; glavno pa je, da se učé moški kakega rokodelstva, ženske pa ročnih del. Ko po preteklih devetih letih zapustijo zavod, je vsak zmožen se preživiti. Da, bolj marljivi in razumni preživijo domá ne samo sebe, temveč tudi stariše in sploh svojo rodbino. Kako vzvišeno in hvale vredno je tedaj podvzetje, prestvarjati te nesrečnike, sicer k življenju popolnoma nezmožne, v samostalne, zadovoljne ljudi, koristne ude človeškega društva!

Toda, stopimo v zavod! Ko pridemo v prostorno vežo, imamo na desno in levo velika steklena vrata. Desna vodijo k moškemu oddelku, leva pa k ženskemu.

Poslopje je razdeljeno v dva enaka dela. Med ženskim in moškim oddelkom v prvem nadstropji je knjižnica in kapela, v drugem pa velika, krasna dvorana. V tej dvorani imajo slepci svoje izkušnje in enkrat v letu velik koncert ali besedo.

V poslopji imajo svoja stanovanja ravnatelj, učitelj, učiteljica, kartačarski in stolarski mojster. Razun teh pa imajo še kateheta, učitelja za citre in pa učitelja za glasovir, za orglje in petje. Kar je najbolj čudno, je to, da učitelj za citre, oni za glasovir in pa stolar, te tri osebe so tudi popolnoma slepe.

Učitelj za glasovir in petje je starikav mož, ima slepico za ženo in osem otrok, vseh zdravo videčih. On je v teh strokah najimenitnejši učitelj v Brnu in podučuje v najodličnejših rodbinah mesta. Redno ga je srečavati po mestu, kako hodi od hiše do hiše, pa vedno sam, brez vsakega vodje.

Zagotovilo se mi je, da bi se slepci nikdar ne učili takó temeljito godbe in petja, ko bi njih učitelj ne bil enako slep.

Vsi slepci in slepke se učé gosti in peti. Razloček v tem je samo, da kdor ima večo nadarjenost in veselja do godbe, se drugih rokodelstev ne uči, ampak se vseh devet let v edinej godbi izučuje, med tem ko se drugi slepci samo po tri ure na teden godbe, in tri ure petja učijo.

Ti, ki se samo godbe učé, postajajo učitelji godbe, ali orglarji, ali pa ubirači glasovirov in orgelj. Sploh pa se vsi slepci ravno v godbi najbolj odlikujejo. Slišala sem

dekliški zbor peti, spremljan na glasoviru od ene slepke, tako milo, tako ubrano in polnočutno, da sem strmela, kako je mogoče naučiti se brez not tako dovršenega petja. Povedalo se mi je, da kadar devojke in fanti pevajo svoje skupne zbore, je nepopisljivo krasno jih poslušati.

Ko sem zavod obiskala, vodila me je učiteljica najpred v dekliško šolo. Vstopivši v veliko šolsko sobo, vstale so vse devojke s svojih sedežev, spoštljivo me pozdravljaje. Sodile so po moji hoji, da je nekdo tuj vstopil. Čudovito tanek je pri slepcih posluh. Sploh posluh, potip in spomin, te tri lastnosti nadomestujejo jim vid.

Nehoté se bridko stresem, zagledavši vseh štirindvajset slepk enako oblečenih, v najlepšem redu pri delu sedeti. Da si dobivajo slepci prav dobro hrano in se sploh v zavodu zeló skrbi za vse, kar more telesu hasniti, vendar so vse brez izjeme suhe, blede in sključene. Posebno pa so v obrazu hudo spačene. Ta ima popolnoma krvave oči; pri onej se čudno svetite nepremakljive bele oči. Tej oči ven gledajo, kakor bi imela dva oreha; zopet ona ima tam, kjer bi morale biti oči, globoki luknji itd. Grozovit pogled! In kakor devojke, ravno taki so tudi fanti.

Samo eden mladeneč, kakih osemnajst let star, je odgovorivši mi na neko vprašanje, uprl v mene dve krasni, veliki očesi. Vznenadjena se ozrem na učiteljico rekoč: Ta mladeneč ni slep, ni mogoče! In vendar je revež bil slèp in sicer imel je črno mreno.

Devojke, kakor že rečeno, so ravno sedele pri delu, ko sem k njim prišla. Dve uri na dan se one učé čitati, pisati, računiti in drugih predmetov; šest ur na dan pa se bavijo z ročnimi deli.

Najfinejša ročna dela, katera zahtevajo največ pozornosti in potrpljivosti pri zdravih očéh, opravljajo te nesrečnice z največo natančnostjo. Ta je šivala srajce; ona je vezala z najtanjo nitjo najumetnejše mrežice za perilo. Ta zopet je plela otročji jopič, ona otročji prtič in spet druga otročjo avbico z najtežavnejšimi obrazci.

V kotu sobe, pri majhni mizici, so sedele četiri bolj dorasle devojke in šivale opanjke, copáte in počne. Na mizici so imele čevljarsko orodje. S šilom so v suknjo luknje vrtale ter s pomočjo ščetin špage skoz potezale. Da je na kopitu suknjo gladko stalo, so z neverjetno urnostjo cveke — čavljiče — sem ter tje nabijale.

Bolj mlade devojke so plele nogovice in celó ona petletna deklica je že plela brez pogreška svoj dolgi trak.

Ker je bilo ravno takrat, ko sem tam bila, sred zime, zató so pridno delale tudi vsakovrstna volnena ženska oblačila. Najlepše volnene glavne rute so bile razpete na okvirjih. Urna slepčevska roka pa je gor in dol z iglo zabadala, da so umetne mreže nastajale.

Volnene rokavice, pestnice, zavratnice, otročje črevljice itd. so pod njih spretnimi rokami rastle.

Jaz sem vsako posebej opazovala, da bi mogla razumeti, kako je mogoče vse to izvršiti brez očij. A celó njih delovanje mi je vendar ostalo nerazumljiva uganjka.

Učiteljica me je zagotovila, da se precej hitro učé, samo da mora biti pri razlaganju neizmerno potrpežljiva in natančna.

Njih spomin je neizmeren, da si obrazce dotičnih del tako živo zapomnjujejo, ker morajo neprestano šteti, bodisi niti, bodisi zanjke, da obrazce brez pogreška izdelujejo. In pri tem da štejejo, vendar kramljajo in se smejè.

Čudna prikazen je tudi ta, da one, kadar delajo, roke z delom držijo blizo očij, da se z rokami skora nosa dotikajo, kakor delajo kratkovidni ljudje.

Soba, kjer delajo, je prostorna. Okoli sobe se razprostira ozka miza. Pri mizi pa ima vsaka učenka svoj stol in predel, kamor shranjuje svoje delo. Sredi njih pa sedi učiteljica in podučuje eno slepko v kakšnem novem delu, ali pa hodi k enej in drugej pregledujoča in popravljajoča, kadar treba.

Poleg te sobe je glasovirska soba za devojke. Med tem da devojke delajo v bližnji sobi, vadi se ena slepka pol ure sama na glasoviru. Po tej pol uri se ona k svojemu delu povrne in se zopet druga vsede k glasoviru. In tako naprej skoz celi dan.

Prašal bode kdo, za koga izdelujejo slepke tako fina ročna dela? — Vse, kar se v zavodu napravi, se proda. Večina tega je že naročeno delo. Zavod sluje po celem mestu, da naročila zeló točno in natančno izvršuje. Kadar pa nimajo dovolj naročb, tedaj izdelujejo letnemu času primerne reči, ki se potem razprodajajo.

Pri tleh poslopja je zato posebna soba, da se razpostavljene reči prodajajo. Brnčani, ki to že vedó, pa radi sem prihajajo nakupovat, ker jih dobivajo ceneje in močneje, kakor v prodajalnicah. Vratar je zato postavljen,

da kupcem streže. Iz prodanih rečij nabrani denar se razdeljuje na štiri dele: eden del gre za tvarino, materijal, iz katerega se reči izdelujejo; drugi del za potrebe zavoda; tretji del učiteljem za plačo in četrti del ostane slepcu ali slepki, ki je delo izvršila.

Vsak gojenec ima namreč pri ravnatelju posebno kaso, kjer se shranjuje njegov denar. Kadar po preteklih devetih letih gojenec zapusti zavod, se mu izroči oni denar, da si opomore.

Samo drobiž, katerega gojenci, zdaj ta, zdaj uni, prav pogostoma v dar dobivajo od obiskovalcev zavoda, kadar n. pr. kdo kaže, kako zna pisati, peti, na goslih igrati itd. se jim na roko pušća. Fanti si navadno za ta denar kupujejo pijače, devojke pa — lišp. Revice! tudi v njih se oglaša ona lastnost, ki je vsem ženskam manj ali več lastna: gizdavost. Za te podarjene groše si one namreč po čuvajki dajo nakupovati fino milo — žajfo — trakove, s kojimi si lišpajo vrat in lase, zauhvice, broše, prstane in enak drobiž. Ko se nališpajo, poprašujejo ena drugo, ali jej lišp lepo pristoja. In tovarišica jo potiplje in jej to pové natanko. Učiteljico, ki je skoro celi dan med njimi, so večkrat popraševale, katera izmed njih da je najlepša. Ko jim ona modro odgovori, da so vse enake, so jej odgovorile, da to ni res, ampak znale so jej natanko povedati, katera iz med njih da je lepša, in katera grša.

Tudi med slepci, kakor povsod, se nahajajo več ali manj talentirani. Moja pozornost se je obrnila na že dorastlo devojko, katera, vsa zamaknjena v pletenico, se je obnašala, kakor da mora izvršiti kakšno posebno težko delo. Približam se jej in vidim, da mencá med prstmi pričeto pletenico. Na tej pletenici ni bilo videti nobene zanjke, temveč same vozle. Na moje vprašanje, kaj da dela, pritoževala se mi je z jokajočim glasom, da se že dve leti trudi, da bi se plesti naučila, a vendar, da še zanjke delati ne zna. Nesrečnica! kaj bode ž njo?

Potem, ko sem si dela slepk ogledala, prosila sem učiteljico, naj pusti čitati in pisati.

Kmalo je slepka šla po veliko knjigo in neko škatljo, v katerej so bile priprave za pisanje. Knjiga je bila evangelje. V menj kakor desetih minutah prečitala je slepka eden evangelij. Črke na knjigi so na pol mezinčevega členka velike in za spoznanje vzvišene. Slepka je s prsti obeh rok po njih tipala, kakor bi fižol prebirala in je sproti čitala.

S pisanjem gre nekoliko bolj počasi. Slepka je najpred pripravila papir za pisanje. Vzela je iz škatlje črtalo — linir — in ga položila na papir, da bi ravno pisala. V škatlji so črke različnih alfabetov in vsa znamenja abecede. Vrhnji del črk je lesen, spodaj pa ima iglice. Slepka je črko za črko iz škatlje jemala in ž njimi v najlepšem redu zabadala papir. Ko je eden stavek zložila, vzela je črke proč in na papirju je bilo napisano tako, da se je vse lehko bralo. Z zabadenjem napravljene besede so nekoliko vzvišene, da jih slepci zamorejo s prsti potipavati. Da si je tako zlaganje črk trudljivo delo, vendar njim gre jako urno izpod rok.

Prosila sem slepko, naj mi v spomin nekaj na papir napiše. Takoj je sèstavila besede: „Žehnej Bože naši drahe vslasti!“ — Po slovenski: Blagoslovi Bog naši dragi domovini — Šlesko in Moravsko — in mi list izročila.

Slepke so namreč vrle domorodkinje, vnete za njih jezik in rod. Najraje prepevajo domorodne pesmi, vedno govoré in sanjarijo o svojej domovini in se — le prisiljene učé nemškega jezika. Ko me je učiteljica predstavila, zaklicalo je z enim glasom več devojk: „So pani milostiva naša?“ To je, če sem domorodkinja. In moj sinek, ki me je spremljal v zavod, moral jim je deklamovati slovensko pesem, da so sprevidele, kako je slovenski jezik njihovemu českemu podoben.

Vsak slepec dobi, ko zapusti zavod, svojo škatljo s pripravo za pisanje. Tudi mnogo knjig raznega sodržaja se jim izroča v dar in spomin.

Ginjena sem se od slepk poslovila in jim nehoté govorila pomilovalno-osrčevalne besede v slovó. A one so me zagotovile, da so, da-si slepe, popolnoma srečne, in da nikdar se jim želja ne vzbuja, da bi videle!

Srečne, brez da njih oko meri brezkončno daljavo milega podnebja! Srečne, brez da bi uživale osrečevalni čut, katerega nam vzbuja jasno nebo s svojim spremstvom: velikanski vtis bliščega solnca, skrivnostni svit blede lune, čarovni blesk migljajočih zvezd! Srečne, brez da bi na njih srca kedaj zasijal blagodejni žar iskrenega pogleda! Srečne, zadovoljne že zató, ker čutijo stvarjenje, ker dihajo čisti zrak, ker občutijo moč solnca, ker vohajo duh nežnih cvetic, ker se njih noga šeta po mehkej trati! Revice, jaz Vas pomilujem! pomilujem z največim sočutjem, če tudi iz Vaših ust imam zagotovilo, da za vse te pomankljivosti ste popolnoma neobčutljive.

Učiteljica vodi me zdaj v možki oddelek. Fanti imajo ravno isti dnevni red, kakor devojke. V šoli, kjer se popoldan početniki učé čitati, pisati in drugih predmetov, nisem hotela iti, da ne bi nadlegovala. Zanimalo me je pa tem bolj pregledati fantovsko delalnico. Ko pridemo do tja, morali smo skoz več sob. V enej teh sobah se je vadil slepi mladeneč na citre. Tu smo se ustavili in poslušali umetno pesem, katero je ravno igral. V bližnji sobi pa se je drug slepec vadil na orglje.

Moška delalnica obstoji iz treh velikih sob. V prvej sobi so majhni fantki, še početniki v rokodelstvu, med glasnim govoričenjem rezali slamo, jo v posamezne kupe vezali in pleli dolge, slamnate kite.

V drugej sobi so bolj odrastli fanti pod vodstvom stolarskega mojstra, ki je, kakor že rečeno, tudi slep, pleli raznovrstne stole iz slame in španskega trstja; slamnate pletenice za obrisanje nog; košarice različnih velikosti, barv in obrazev; vsakovrstno slamnato robo za igračo; mize za postavljanje cvetic tudi iz španskega trstja jako umetno izdelane in pozlačene, in enake reči. Kar me je tu najbolj iznenadilo, bilo je sèstavljenje barv. Obrazci so namreč sèstavljeni iz raznih barv: rudeče, zelene, rumene, rjavkaste, plave. Kako neki morejo barve razločevati?

V tretji sobi je bil kartačarski mojster s svojimi učenci. Tudi tukaj so slepci z mašinami žimo narezavali, jo vagali, da namreč vsaka kartača dobi določeno mero žime, in potem jo v snopiče vezali. Starejši fanti pa so pri mizah polnih orodja šivali vsakovrstne kartače, vseh velikosti in barv.

Ko sem ogledala fantovski oddelek, pelje me učiteljica v knjižnico. Knjižnica je precej velika soba, po mnogovrstnosti tvarin, ki se v njej nahajajo, pa bolj šoli podobna. Knjig ni mnogo; samo dve omari jih je. V enej so velike knjige in te so namenjene samo slepcem. V drugej pa so navadne knjige različnega sodržaja.

Zvečer od osme do desete ure imajo slepci določeni čas za čitanje. V obedni sobi, kjer slepci in slepke skupno jedó, vsaki dan po večerji jim oni učitelj ali učiteljica, ki nad njimi čuje, čita celo uro, in sicer dvakrat v tednu v nemškem in petkrat v tednu v češkem jeziku. Čita jim pa zabavne in podučne spise.

Poleg teh dveh omar za knjige ste še dve drugi omari. V enej teh namreč in sicer v zgornjem predalu, je videti

vsakovrstno sadje, katero zemlja rodi v naturalnej velikosti iz voska umetno izdelano. Spodnji predél pa je napolnjen s samimi majhnimi steklenimi posodami, v katerih se nahajajo razne drobnosti n. pr. fižol, rajž, kava, sol, poper, sladčice, leča, kamenčki, školjke itd.

Druga omara pa ima zbirko mehov raznih živalij, zverin in tičov, ki kakor živi tam stojé. Najdrobnejše živalice pa, kakor n. pr. muhe, metuljčki, črviči itd. so iz porcelana napravljene.

Na veliki mizi je videti izdelanih podobic n. pr. cerkev, hiša, vozovi, tkalčevski stol, mizarski stol, razno orodje itd. Po stenah pa visijo zemljovidi z vzvišenimi črtami in imeni morja, gor in mest.

Slepci in slepke imajo namreč svoje določene ure, da se zbirajo v knjižnici in se tam s potipavanjem učé spoznavati dotične reči.

Poleg knjižnice, koj na desno je kapela. Kapela je priprosta, bolj veliki sobi podobna. Ličen altar, predstavljajoč Kristusa na križu umirajočega, orglje, tri klopi za učitelje in družino — slepci morajo pri Božji službi stati — pa dve krasni podobi vzeti iz Križevega pota, to je vse, kar je videti v kapeli. Znamenite v njej ste samo oni dve podobi in ona Kristusova, vse tri iz lesa umetno izrezane. To je namreč delo nekdanjega gojenca tega zavoda. Zato je tem bolj čudovito, da je slepec znal tako umetno pogoditi izraz obrazov in različne noše.

Prostor, ki je v prvem nadstropju odmerjen knjižnici in kapeli, v drugem nastropji zavzima dvorana. Dvorana ima lepo oglajen pod, osem oken in živo-barvno malarijo. Med to malarijo je čitati različne pregovore v nemškem in češkem jeziku. Okinčana je z velikimi slikami, postavljenimi v krasnih okvirih, predstavljajočimi imenitne osebe dežele in mesta Brna. V vogljih dvorane pa stoje kipi četvirih udov cesarske rodbine.

Razven manjših besed se tukaj vsako leto ena večja beseda napravlja z vstopnino petdesetih novcev. O takih prilikah je dvorana natlačena povabljenih gostov. Slepci pa se tedaj največ v godbi, petju in deklamaciji izkazujejo. Dohodki vstopnine, ki so pa vedno jako visoki, so potrebam zavoda namenjeni.

Spalnice slepcev so prostorne, zračne in dobrodejna čistota se tu zapazi. Postelje so iz železa, pa jako nizke. Pri vzglavji vsake postelje visita oterač in goba za umivanje.

Poleg spalnic, takó pri fantih, kakor pri devojkah, je soba za umivanje in česanje. Ta pa je z največo ugodnostjo prirejena.

Slepci hodijo spat po zimi in po leti ob devetih, vstajajo pa ob polšestih. Pred večerjo in v jutru pred zajutrkom imajo skupno molitev v kapeli, kamor zahaja tudi učiteljstvo in družina.

Na orglje igrajo eden teden slepci in eden teden slepke. Sploh pa so vsi jako pobožni in radi molijo.

V zavodu imajo tudi kopeli z napeljano mrzlo in toplo vodo in s kapi. Slepci se enkrat na mesec kopljejo, in to prvega vsakega meseca devojke, petnajstega pa fantje.

Na sprehod hodijo trikrat v tednu, po sredah, sabotah in nedeljah. Vsi se držé dolge vrvi, na prvem konci pa gre čuvajka jih vodeč. Za njimi sledi učitelj ali učiteljica.

Hrano dobivajo jako zdravo in tečno. V jutro kavo, ob desetih kruh, o poldne da se do sitega najedó, trikrat v tednu imajo mesene jedi, za južino popoldan kruh s surovim maslom ali pa s sadjem in ob sedmih zvečer krepko večerjo.

Imajo tudi velik vrt, na kateri smejo slepci dvakrat na dan hoditi. Vrt je razdeljen v tri dele, za fante, za devojke in posebno zagrajen veliki kolobar, kjer se mali fantki in deklice med seboj igrajo.

Ko jih človek gleda, kako brez vse bojazni skačejo, se lovijo in igrajo, lastnim očem ne verjame, da ti veselo skakljajoči otroci ne vidijo.

Po stenah poslopja so povsod napravljena železna držala, da bi se slepci za nje prejemali, kadar okoli hodijo. Jaz sem imela priliko videti, ki je ob štirih popoldan pozvonil na južino, kako so vsi vreli iz delavnic, ter iz druzega nastropja drli po stopnjicah navzdol. Nobeden izmed njih se ni še dotaknil držala, tako da sem se silno bala, da bode vsak trenotek drug na druzega padel.

Oni tudi natanko vedó, kakšno je vreme: ali oblačno, megleno ali jasno.

Zeló se zanimivajo za vse, kar se po svetu godi; posebno za mestne novosti so vsi navdušeni.

In tako se tem revežem vsled primerne izobražbe, katero v zavodu dobivajo, poblažuje čuvstvo ter vzbuja veselje do življenja.

Namesto pa, da bi oni za vselej ostali nesrečni, ter sami s seboj nezadovoljni in drugim v nadlego, so le oni, ki s svojimi vednostmi in s svojimi deli pospešujejo blagostanje človeštva!

Zlomljena podkva.

(Pravljica. Poslov. *J. H.*)

Ko nepoznán je in ubog
Zveličar hodil še okrog,
Učenci k njemu so privreli,
Ki nič prav niso ga umeli.
On pa najraji blagovést
Oznanjeval je poleg cést,
Ker pod obrazom se nebá
Vse bolje, lažje reči dá:
Nebeški náuk vsem je mil
Iz svojih svetih ust delil —
Prilik, podob je na izbero
Imél in jásnil sveto vero.

Nekdaj gre mirnega sercà
Z učenci v mestice tijà,
Ko vidi v prahu tam svetló
Ležati zlomljeno podkvò.
Takòj šent Petru povelí:
Poberi to, kar tam leží!
A Peter, čisto nič volján
Med potjo je takó v en dan
Sanjaril od posvetne vlade,
Ker ta čez vse se mu dopade,
(Brez vse skrbí, saj mislij v glavi
Cesár ne brani še v postavi!)
Bi že pobralo se in neslo,
Ko bila krona bi in žeslo —
To-dà zavoljo podkve pol
Ni vredno skloniti se dol:
Zató obrne se pa v stran,
Kot da govôr ne meri nanj.

Gospod je ves kroták pobràl
Potlèj to podkvo sam od tal —
Pokaral Petra ni za tó.
Kedár pa v mestice prispó,
Poišče s podkvijo kovača,
Ki s tremi pénezi jo plača.
Ko se na trg od tod podajo,
Zagleda črešenj na prodajo:
S trojakom ravno tolikanj
Jih kupi, kar dobode zanj,
In mirno črešnje vse v rokavi
Po stari šegi v shrambo spravi.

Skoz druga vrata grejo proč
Čez polje, travnike brez koč:
Ob potu sénčnih ni dreves,
Užiga solnce pa z nebés
Takó, da dali mnogokaj
Bi za požirek vode zdaj.
Gospod popréda gre povsôd.
Glej! — črešnja pade mu na pôt.
Šent Peter hlastno jo ugrabi,
Ko zlata jabelka bilà bi:
To zrnce mu je vgájalo.
A ni več dolgo trájalo,
Že črešnjo drugo izpustí —
Za njo šent Peter se skriví.
In še, se vé da, mnogokrat
Po črešnjah vklanjal se je rad,
Dotlèj, da vséh je bilo kraj.
Gospod vesél mu reče zdaj:
Ko bi se pravi čas pripognil,
Bi pripogibanju se ognil —
Kdor male stvarce ne častí,
Za manjšo često se potí.

Kamniti ribič.

(Koroška pravljica.)

Na trgu tam v Celovcu
Kamniten mož stojí,
Klobuk drží svoj v roci,
Pred njim bedanj leži.
Kaj pa ta mož pomeni?
Se prašajo ljudje; —
V povesti izročeni
Se to-le nam pové:

V Celovcu bil menìh je,
Pobožen mož in svet,
Za Božjo čast in slavo,
Za rod slovenski vnet.
Ta gre na trg po ribe;
Nek ribič tam je stal,
Menihu se odkrije, —
Bi rad bil kaj prodal.

Menih slovensko praša,
Po čem da ribe dá,
Pa ribiča s tem zdraži,
Ki samo nemško zna.
„Povejte to po nemško,“
Srditi ribič dé,
„Proklet slovenski jezik!
Ta v glavo mi ne gre.“

Menih ga je posvaril,
Podučil ga takó:
„Ne kolnite, prijatelj,
To v srečo vam ne bo.
Namesto te kletvine
Bi jaz ta svet vam dal:
Slovensko se učite,
Ne bode vam nič žal!“

Nad to besedo ribič
Se je še bolj razgrel,
In vnovič je meniha
Preklinjati začel:

„Naj tebe vrag odnese,
Slovence vse s tebó,
Saj v petdesetih letih
Nobenga več ne bo!“

Menih ga zdaj pogleda
In to mu govori:
„Nesrečni ribič, vedi,
Kaj mož ti star velí:
Le Bog osodo vodi,
Le On prihodnjost zna;
Kar revni človek blodi,
Pa malo le velja.

Za tvojo kletev kazni
Pa več ne ubežiš,
Ostal boš na tej skali,
Na kterej zdaj stojiš;
Boš v kamen se spremenil
In tu na trgu stal,
Dokler bo kak Slovenec
Še todi stanoval!“

Besede te izreče,
Glej, čudo se godi:
Predrzni ribič z bednjem
Se v kamen spremeni!
Let petdeset preteče,
Preteče tri sto let,
Pa čas še priti neče,
Ko ribič bo otét.

Le Bog osodo vodi,
Le On prihodnjost zna;
Kar revni človek blodi,
Pa malo le velja.
Zato še zdaj v Celovcu
Kamniti mož stojí,
Klobuk drži svoj v roci,
Pred njim bedanj leží.

F. H.

Kmet in nebeška tica.

(Po stari pravljici.)

Nekje je živel star že kmet,
Za Božjo čast in slavo vnet,
Pobožno živel je, pošteno,
In ver'val, kar nam izročeno.
Le nekaj v glavo mu ni šlo
In večkrat je premišljal to:
„Natora nam je dana taka,
Da se pristudi reč nam vsaka.
Če človek včaka dobrih dní,
S početka se jih veselí;
Če mu pa zmirom dobro gre,
Se svoje sreče preobjé,
In to postane mu nadloga,
Za kar prej prosil zmir je Boga.“
„Če jaz v nebesa bom sprejet,“
Si mislil je ta stari kmet,
„Verjamem, da je tam lepó;
Pa skozi sto let sto in sto,
V nezmerni dolgi večnosti,
Če nič se tam ne spremeni,
Se nam že pusto vse bo zdelo
In dolgočasit' nas bo jelo.“

Enkrat, (bil lep je solnčni dan),
Po drva kmet je bil poslan;
S sekiro se podá v goščavo;
Ta blodnja spet mu šine v glavo,
Da pust mu bo nebeški raj,
Če si enak je vekomaj.
Na veji tič zažvrgoli,
In stari kmetič obstojí, —
Kar živel kmetič je na sveti,
Ni tak lepó še slišal peti,
Ko ta neznani tič je pel.
Postal je kmetič ves vesel,
Zamaknjen je tam v gojzdu stal,
Še dihati se skor je bal,
Da nič od pesmi ne zgubi,
Ki čudni tič jo gostoli!
Jo gostoli in jo drobí,

Da v kmetu srce se topí,
Tak milo, vbrano in sladkó,
Tak nježno, srčno in mehkó,
Da ziblje mož se v rajski sreči,
Ki ni mogoče je izreči,
Ki ni je slišalo uhó,
In ne popiše je peró. —

Ko tica umolknila je,
Se stari kmetič spet zavé.
Zamišljen se podá na delo,
In toliko se mu je zdelo,
Da eno uro je zamudil,
Ko petju tice se je čudil,
Ko je pod drevjem tam stojéč
Poslušal rajski glas strmeč.
Ko svoje delo izvrši,
Spet kmetič na svoj dom hiti.
Med potjo se je že pripravil,
Kakó ljudém bo v vasi pravil
O tej prečudni tičici,
Ki tak prelepo žvrgolí.
Pa bližej domu ko prihaja, —
Bolj čuden ves mu kraj postaja:
Pogleda njive, travnike,
Drevesa, plote, mejnike,
Vse drugo lice je imelo,
Vse spremenjéno se mu zdelo.
Kjer bila prej stezica mala,
Je bela cesta zdaj peljala,
Kjer pašnik bil je zapuščen,
Zdaj krasen vrt je narejèn;
Vsa reber je zaráščena,
Ki bila prej je gola vsa.
Ko pride kmet v domačo vas,
Se čudil je še le na glas:
Ne more skoraj je spoznati,
Drugačne hiše vidi stati,
Lesenih bajtic nič več ni,
Več lepih hiš zdaj tam stoji;
Drugačna vsa je cerkev bela,
Podobna mestu vas je cela.
Ko kmetič v svojo hišo stopi,

Neznano žensko sreča v lopi,
V družinsko izbo se podá,
Ljudí noben'ga ne pozná.
Neznan mu človek govori:
„No, oče, kaj želite vi?
Iz daljnih krajev ste domá,
Obleka čudna vas izdá!“
Otroci so možá se bali,
Odrasli so se mu smejali,
Ker niso vid'li še človeka,
Da taka bila mu obleka.

Naš kmetič pa je ves zavzet,
Ne more tega razumet',
Takó govoril je ljudém:
„Pri čem da danes sem, ne vem!
Al' jaz sem norec, al' ste vi?
Pa vendar, vsaj povejte mi,
Od kodi da ste vi se vzeli,
Ki mojo hišo ste poseli?
Al' ni to moja domačija?
Kje moja žena je Lucija?
Kam ste otroke moje deli,
Ki so tak radi me imeli?
Al' nisem Luka jaz Mornár,
Te hiše pravi gospodar?“

Neznan se mož zdaj oglasi
In s smehom kmetu govori:
„Mornarjev dom je tukaj res,
Pa hišni gospodar sem jes;
Dobil sem hišo za očetom,
In on za dedejem Francetom;
Kar jaz se vem spominjati,
Naš rod od nekdaj tu živí.
Pijani, oče ste nemara,
Ne veste, kje je vaša fara!“
Neumno to se kmetu zdi,
K sosedu Jožetu hiti, —
Pa tudi tam ni boljše sreče,
Nobeden ga poznati neče.
Še k drugim kmetom se podá,
Nobenega več ne pozná,

Povsod so drugi gospodarji.
Prav ko na domu pri Mornarji.
Zdaj kmet pomagat' si ne vé,
H gospodu župniku še gre,
In zopet kmetič se začudi:
Drugačen bil je župnik tudi!
Zakleto se mu vse že zdi.
Zdaj župniku vse razloži,
Kakó je zjutraj z doma šel,
Kakó je tič tam v gojzdu pel,
Kakó, ko prišel je nazaj,
Spremenjen bil je celi kraj,
Kak našel tujce je povsod,
In v lastni hiši drugi rod.
Tud' tega mu zamolčat' neče,
Kaj mislil je od rajske sreče,
In da je ravno tisti dan
Bil v take misli zamotan. —

Z glavo majati župnik jame,
Nad to povestjo se zavzame;
Prebirat šel je bukve stare,
Kjer so dogodbe cele fare.
Ta župnik bil je mož učèn,
Ko na okoli drug nobèn;
Kar bukve so mu razodele,
Povesti stare kar velele,
Vse skupaj je premišljeval,
Uganjko kmalo razvozlal.
Besedo resno zdaj povzame,
Takó Mornarju pravit' jame:
„Poslušajte me, oče, vi,
Kaj v bukvah tu od vas stojí:
Da v gojzd je Luka šel Mornár,
Pa ni povrnil se nikdar,
Iskali so ga križem svet,
Pa bil zgubljen njegov je sled.
Gosposka pa za gospodarja
Postavi mladega Mornarja.
Ne smete, oče, se zavzet', —
Od tega zdaj je dve sto let!
Ker večnost vam nebeške sreče
Nikakor v glavo iti neče,

Zato vam bla je milost dana,
Da tica je z nebes poslana
Zapela vam takó lepó
Le eno samo pesmico.
Le eno uro se vam zdi,
Da tico ste poslušali,
V resnici pa ste čuli pet'
Jo celih, dolgih dve sto let!
Prikazen vas pa to uči:
Če čas tak hitro že beži,
Ak' iz nebes le tico eno
Nam slišati je pripuščeno,
Kak hitro mora čas bežati
Še le v nebesih gor, kjer h krati
Na tisoče teh tic prepeva,
In Božjo slavo razodeva!
Kjer pesmi so prelepe pete
Od trume angeljcev neštete,
Kjer pesem se nedolžnosti
Pred Božjim sedežem glasi,
Ki jo izvoljene device
Pojó krog blažene Kraljice!
Te rajske sreče večni žar
Ne zatemni se nikedar;
Ko blisk tam hitro čas beži
Od večnosti do večnosti;
Ne vsahne radosti studenec;
Ne ovení cvetlični venec;
Veselje, v kterem raj živi,
Vsak dan na novo se rodi."

Poslušal to je kmetič stari,
Besede v srcu te prevdari,
Spoznal je svojo zmoto hudo,
Razumel zdaj je celo čudo,
Zakaj spremenjen ves je svet;
Ker že je tega dve sto let,
Kar se je bil tje v gojzd podal,
Da bi za dom si drv nabral.
Kot tujec v vasi zdaj živi,
Življenje ga ne veseli;
Vsak dan je molil prav lepó!
Le malo časa še živi

In želja se mu dopòlní:
V nebesa sveta bil je vzet,
In slišal spet je tico pet',
Prečudno rajsko tičico
In njej enakih sto in sto.
On zdaj uživa rajsko slast,
Ki pravičnim dana je v last.

— *d.* —.

Turki pred Dunajem leta 1683.

Spisal Iv. Vrhovec.

I. Turki se pripravljajo za vojsko.

Ravno letos po leti steka se dve sto let, ko je ležal pod dunajskim zidovjem Turek z vso svojo grozovitò močjo ter treskal vanj in pokal, da se niso le tresle dunajske hiše in dunajska srca, ampak trepetal je ves krščanski svet. Gorjé kristjanom in Evropi, če se Dunaj Turkom vkloni. Nič čuda, če je kipelo milijone in milijone pobožnih duš v gorki molitvi k najvišjemu Gospodu, naj odvrne velikansko nevarnost, ki žuga zadušiti ne le avstrijansko cesarstvo, ampak tudi marsikaj druzega krščanskega sveta. Za Dunaj so bili to hudi hudi časi. Komaj je dobro minula črna kuga, za katero je pomrlo na Dunaji po več tisoč ljudi na dan in sedaj bliža se druga, še grozoviteja — turška kuga. Še ena rana se ni dobro zacelila in že žuga nova nevarnejša.

Turek je v naših dneh že onemogel. Naši kralji in cesarji so si njegove dežele že večjidel razdelili, ter vadljajo sedaj za njegovo glavno mesto Carigrad. Ne bo minulo dolgo, ko ga bodemo pognali iz Evrope tje čez Črno morje od koder je prišel, ter ga pokorili vsaj nekoliko za neštevilne nesreče in težave, ki jih je zavdajal našim sprednikom več sto let.

A drugače, ko sedaj, bilo je pred dve sto leti. Turek je bil takrat močen in velik strah za ves krščanski svet. Razun sedanje Turčije bila je že tudi Srbija, Rumunija, Bosnija in velik del ogrske dežele v njegovih rokah. V

Temešvaru, v Budapešti, glavnem ogrskem mestu gospodovali so turške paše in že so ga imeli Turki izvoljenega tudi moža, kogar so odmenili za pašo na Dunaji. Tadanji avstrijanski cesar, Leopold I., bil je eden najpobožnejših vladarjev, mož sila dobrega srca. Kacih 20 let poprej, l. 1664 potolkla je njegova armada Turka pri sv. Gothardu na Ogrskem tako zeló, da se dolzih 20 let za tem ni upal vdariti na Avstrijance. Zmaga je bila velika, vendar pak ne tolika, da bi se bil moral Turek z Ogrskega popolnoma umakniti; prinesla ni cesarju Leopoldu I. druzega dobička, kakor da je imel za drag denar dolzih 20 let mir pred Turki, in imel bi ga bil še dalj, ko ne bi sedel ravno tisti čas na francoskem tronu kralj, ki noč in dan ni mislil na nič druzega, kakor kakó bi škodoval in pritiskal našega tedanjega cesarja.

Bil je to Ludovik XIV., francoski kralj tega imena. Leopoldu I. škodoval je, kakor je vedel in znal; spuščal se je z vojskami nad-nj, trgal mu je najlepše dežele iz njegove krone ter podpihoval najmogočneje njegove podložnike proti njemu. A vse to mu je bilo še premalo, želel ga je popolnoma zadušiti in ker je bil zato sam preslab, obrnil se je s prošnjo za pomoč celó do Turkov, da si tudi se je imenoval sam in so ga imenovali po vsej Evropi najbolj krščanskega kralja. On in eden ali dva njegovih prednikov bili so edini krščanski vladarji, ki so se spuščali s Turki v zvezo.

Več let drezal je v Turke, obetal jim zlate gradove in vso svojo vojsko za pomoč, če planejo na ubozega Leopolda I.

Tadanji turški sultan je bil Mahomed IV., a vso vlado in vso njegovo vojsko je imel njegov prvi minister Kara Mustafa v svojih rokah. Zeló po čudnih potih dospel je ta človek do te visoke časti. Rojen je bil Kara Mustafa v neki majhni vasici v Mali Aziji. Njegov oče, reven branjevec, pošiljal je sadje v Carigrad ter tudi svojega sina v tem podučeval. Nekega dne ostal je fant v Carigradu čez noč, ter se vstopil drugo jutro pred palačo velicega vezirja Keprilija, ter opazoval množice, ki so se k temu mogočnemu gospodu vun in noter prerivale. Mogočnost in slava velicega vezirja ga prevzamete tako, da je sklenil branjarijo popustiti, ter se v Keprilijevi palači ponuditi za bodisi kakoršnega sluga ali hlapca, kajti fanté je bil sila močan in vstrajen; česar se je lotil, od tega ni odjenjal

prej, da je dogotovil. Vstrašil se ni nobene težave in ker je bil silen in predrzen, priril je celó do Keprilija, komur se je v kratkem tako prikupil, da je fanteta med svoje posle sprejel. Kara Mustafa se je svojega gospodarja vedno držal in pri teh prilikah izpoznal ga je turški sultan Mahomed IV. sam. Tudi temu je fant dopadel. V Keprilijevi palači privčil se je ljudi od njihovih dobrih in slabih strani spoznavati in spoznal je sultana samega. Mahomed IV. je bil namreč sila lakomen. Kara Mustafa takrat še ni imel premoženja; prihranil si je le nekoliko novcev, a še to malo, kar je imel, poklonil je svojemu lakomnemu cesarju v dar, ter ga zgrabil s tem za njegovo najbolj občutljivo žilico. Ta mali dar mu je izkoval njegovo srečo. Odsihmal ga je dvigal sultan vedno više iz ene častne in imenitne službe v drugo. Ko je umrl Keprili, napravil ga je sultan kaimakama, to se pravi prvega gospoda za velikim vezirjem. — Tako je postal Kara Mustafa drugi za cesarjem. Takrat ni znal še niti brati, niti pisati. Dan na dan prinašali so mu v njegovo dragoceno palačo cele kope pisanj, a črke bile so za tega velicega gospoda nerešljive zastavice. Pisma in prošnje morali so mu njegovi pisači po kancelijah prebirati. Spoznal je, da tako ne bo več dalje šlo in sklenil je poprijeti se učenja. In res, v kratkem navadil se je branja in pisanja celó do dobra. Na vsem Turškem je bil takrat za cesarjem edini veliki vezir večji gospod, kakor Kara Mustafa. Edini ta mu je stal do najvišje časti na poti, ko pak je ta umrl, postal je Kara Mustafa sam veliki vezir, ter dosegel najvišo čast, ki je na Turškem mogoča.

Do tega surovega, krvolačnega, od dne do dne lakomnejšega človeka, pred vsem pa najgroznejšega sovražnika kristjanov, obračal se je francoski kralj Ludevik XIV. s prošnjami, naj plane na Dunaj, ter si avstrijansko cesarstvo, ki so si ga spravili njegovi predniki že velik kos pod noge, popolnoma podkloni, ubozega cesarja Leopolda I. pa spodi s prestola in iz dežele. Kar se njega samega, namreč Ludovika tiče, pomagal bo Turkom kolikor se bo največ dalo. Tako zeló preslepi človeka zavist, napačna slava, hlepnost in sovraštvo.

Seveda sta Kara Mustafa in njegov cesar Mahomed IV. to ponudbo z obema rokama sprejela, ter že leta 1676 obljubila, da planeta tekoj drugo leto na Ogrsko, kolikor je takrat še ni bilo v njuni lasti.

Ko je prišlo to poročilo na Francosko v Pariz, oglasil se je samo en minister proti tej turški zvezi, a kaj je opravil en sam mož proti obilici druzih, ki so vsemu pritrdili, kar je njihov veljavni kralj želel, naj je bilo pošteno ali ne.

Francoska zveza s Turki se je toraj sklenila, a Turki niso mogli še dolgih šest let vojske pričeti, ker so jih Rusi zadrževali. Rusi so bili najhujši sovražniki Turkov od prvega trenutka, ko so se srečali z njimi, pa do denašnjega dne. A leta 1682 se je vojska z Rusi končala.

To dolgo čakanje je francoskega kralja sila hudo peklo. Prej ko prej bi bil rad videl Turke pred Dunajem. Če jih pa že ni mogel privabiti pred Dunaj, dokler so imeli Turki opravek z Rusi, vsaj rok ni maral med tem križem držati, ampak planil je večkrat na Leopolda I., ter mu odvzel n. pr. leta 1679 nekoliko dežele in dve leti za tem prilastil si je Strassburg, jedno najlepših njegovih mest. A tudi to mu je bilo še premalo. Na Ogrskem razsajala je takrat huda ustaja. Ogri so bili nad avstrijanskim cesarjem silno razburjeni, ker jim ni dovolil, da se ločijo od katoliške cerkve ter postanejo protestantje. In kaj so Ogri storili? Jeli so se z Turki dogovarjati, podajali so jim vsakovrstne ponudbe ter se rajše poklonili turškemu cesarju. Le malo jih je bilo, ki so še vedno upali, da se bodo z Leopoldom I. še pobotali, zato so se sicer še z orožjem v roci Avstrijancem upirali, s Turki pak vendar niso marali pritisniti. Ko bi se bili Ogri z Leopoldom I. pobotali, kdo vé, bi li pridrli Turki kdaj pred Dunaj. Tega se je Ludovik XIV. najbolj bal, ter je vse moči napel, da vstaja na Ogrskem ne pojenja. Podpihoval je uporne Ogre proti avstrijanskemu cesarju ter jim pošiljal dan za dnem denar v deželo, da bi se tim ložej upirali Leopoldu I. To se mu je do dobra posrečilo. Ko so Turki po končanej ruski vojski zbrali svoje čete proti cesarju Leopoldu I., razsajal je upor na vseh koncih in krajih velike ogrske dežele, kakor poprej še nikoli.

II. Avstrijanske priprave za čvrsto sprejetje turške sile.

Med takimi homatijami, za ktere pak Avstrijanci niso do malega nič vedeli, prišlo je leto 1683. Ker se je dvajsetletni mir s Turki svojemu koncu bližal, poslal je cesar

Leopold svoje poslance v Carigrad, da se mir s Turki podaljša. V Carigradu so znali že pred šest leti sklenjeno in sedaj nameravano vojsko pred avstrijanskimi poslanci dobro skrivati. Da se sicer Turki za vojsko pripravljajo, bilo je vsakemu jasno, a kam se bodo zasukali? O tem se ni vedelo v Carigradu do malega nič. Avstrijanskim ponudbam za podaljšanje miru, ni odgovoril Kara Mustafa niti z da, niti z ne, ampak odrival jih je od sebe z izgovorom, da bo stari mir trajal še dobro leto. Časa za podaljšanje je toraj še dovelj.

A koliko se je smelo turškim besedam verjeti, pokazalo se je kmalo po novem letu 1683, en dan pred svetim Pavlom, 24. januarija. Nad sultanovo in Kara Mustafino palačo in zatem nad hišami janičarskih ag zavihrali so konjski repi. To je turško znamnje, da je dobila armada povelje za odhod v vojsko. Sedaj so bili avstrijanski poslanci seveda prepričani, da Turke pot pelje proti Dunaju, da si tudi so jim Turki to odločno tajili. Poslanci so se toraj odločili Carigrad zapustiti ter se vrniti na Dunaj. A Kari Mustafi to ni bilo po godu; bal se je, da izdajo Leopoldu I., koliko in kakošno vojsko tira proti Dunaju. Zato jih je pridržal pri sebi, ter jih prisilil ostati pri njegovi armadi v turškem taboru in se z njegovo vojsko dalje pomikati. Kam? — tega jim seveda ni razodel.

Na Dunaji so sicer že jeseni leto poprej mislili na to, da bi jo znali Turki vendar nad Dunaj vdariti. Dunajsko mesto je bilo takrat z visokim in močnim zidovjem obdano; trden obroč je bil to, toda okoli in okoli njega zrastlo je počasi novo, lepo, in celó večje mesto kakor je bil Dunaj sam. Ker so avstrijanski poslanci v enomer iz Carigrada sporočali, kake velikanske vojskine priprave delajo Turki, jela je ta nevarnost Dunajčanom vendar le nekoliko preglavic delati. Dunajske meščane jeli so uriti v orožji; mestna gosposka začela je voziti živež v mesto od vseh strani; globoke prekope pod mestnim zidom dali so iztrebiti in ozidje na mnogih krajih popraviti. Dalo se je celó povelje zvunaj, po predmestjih stanujočim hišnikom, da se jim bodo hiše podrle, če tega sami ne storé, ker sicer bi imel Turek, ko bi vendar le prilomastil pred Dunaj, v predmestjih preveč zaslombe. Toda tu je bilo toliko drazih in velikih palač, toliko lepih vrtov, da so se ljudje proti temu grozovitemu povelju z vso silo uprli. Ali bi se temu čudili? Kdo bi šel li rad svojo hišo podirat, ter se dal s

ženo in otroci pahniti vun pod milo nebo? — Cesarsko povelje se je moralo preklicati, zlasti ker je bila tudi velika vojaška gospoda te misli, da se Turek ne bo upal pred Dunaj. V januariju, toraj tisti čas, ko so bili Turki že na poti proti Dunaju, pozabili so Dunajčanje vse nevarnosti ter se sami sebe pregovarjali, da Turka ne bo pred Dunaj.

A kakor strela z jasnega vdarilo je med nje pismo, ki ga je po skrivnih potih poslal eden onih v turškem taboru pridržanih poslancev. „Dunajčanje, pripravite se“, pisal jim je, „Kara Mustafa vdaril bo na Dunaj, ter pripeljal seboj 160.000 oboroženih vojakov, in še mnogo druzega ljudstva.“

Za cesarja Leopolda I. je bila to grozna novica, ker njegova vojska je bila silno skromna. Cesarji prejšnih časov niso imeli lastne armade, kakor jo imajo sedaj, ampak posamezne dežele in deželice, knezi, velikaši, škofje, opati in drugi velikaši morali so o času nevarnosti pošiljati cesarju natanko določeno število vojakov. Oborožiti pak so jih morali sami. Seveda so ti vojaki gospodo mnogo denarja stali, ker nekteri velikaši oborožiti so jih morali več 1000; zato so se tega pošiljanja ognili, kadarkoli so mogli. Zastonj jih je skliceval cesar k posvetovanji; prišli so sicer, in celó v obilnem številu v zbor, toda samo zato, da so cesarju enoglasno oznanili, da ni nobene sile in nevarnosti, ter da se Turek njegovega cesarstva ne bo lotil; če pak uporne in nezveste Ogre, da si tudi so avstrijanski podložniki, nekoliko premekasti, zgodilo se jim bo prav. Izgovorov našli so vedno dovelj. Ko jih je cesar leta 1682. zopet v Regensburg sklical, pritrdili so sicer vsi, da je nevarnost velika, sklenilo se je zbrati 42.000 vojakov, a ko se je prašalo, kako in s čegavim denarjem naj se plača in vzdržuje, bilo je toliko pomiselkov, da je naposled vsa armada le na papirji ostala.

K vsej nesreči je pak še francoski kralj Ludovik nemško gospodo v enomer podpihoval ter vse svoje moči napenjal proti cesarju Leopoldu. Mnogo nemških knezov in velikašev je z drazim denarjem celó do tega pripravil, da so poslali svoje vojake raje na Francosko, mesto h cesarski armadi.

Tako slabo se je godilo Leopoldu I. v pričetku leta 1683., toraj tisti čas, ko so Turki že iz Carigrada maršírali proti Dunaju. Vojskovati se je moral, a imel ni ne vojakov, ne denarja. Kamor se je ozrl, od nikodar ni mogel priča-

kovati pomoči, ker vse njegove sosede na okoli in okoli je francoski denar tako preslepil, da so pozabili vso nevarnost.

Edini sosed, o kterem je bilo upati, da si ga cesar pridobi na svojo stran, je bil poljski kralj Ivan Sobieski, a tudi tukaj mu je bil francoski kralj s svojim podpihovanjem in svojimi cekini na poti. Ivan Sobieski je bil mimo cesarja Leopolda I. in francoskega Ludovika XIV. najmogočnejši krščanski vladar v Evropi in velik sovražnik Turkov, ki so mu ves čas njegovega kraljevanja mnogo sitnosti delali, a vselej jih je srečno pobil in potolkel. Sobieski bi se bil s cesarjem Leopoldom I. sila rad združil, a francoski poslanci na Poljskem so na skrivnem med veliko gospodo denar trosili ter z vso močjo proti tej zvezi delali. A njihove homatije in goljufije prišle so še o pravem času na dan. Poljsko ljudstvo so te sleparije neizrečeno razkačile; v državnem zboru sklenili so Poljaki, naj se njihov kralj Jan Sobieski takoj spusti z Leopoldom I. zastran zveze v dogovor. A še le mesca sušca bila je zveza dognana. Ker se takrat še ni za gotovo vedelo, na kterostran se bodo Turki zavili, ali proti Leopoldu I. ali proti Sobieskemu, zató sta se ta dva vladarja tako-le pobotala: če prílomastijo Turki pred Dunaj, priskočil bo Sobieski cesarju z 40.000 mož na pomoč; ko bi pak morebiti udarili na Poljsko, na Sobieskega, poslal mu bo cesar 60.000 vojakov.

A treba je bilo hiteti. Po avstrijanskih poročilih iz turškega tabora imeli so Turki 160.000 mož. Koliko pak cesar Leopold? Samo 32.000 pešcev in konjikov in 56 kanonov; za poveljnika izvolil si je lorenškega princa Karola. Cesarska vojska je bila toraj petkrat manjša, upanje za zmago sila majhno.

Turška armada se je s početka celó počasi proti Dunaju pomikala, silno dolgo mudila se je v Belem gradu in na južnem Ogerskem. Tim urneje pa so drli Turki, čim bolj so se bližali Dunaju. Pet mesecev po odhodu iz Carigrada pokazovali so se že okoli ogerskega mesta Raba, že ne daleč od avstrijanske meje. V 24 urah pridirjal je lehko uren konjik od tod na Dunaj. Tjekaj pred Rabo poslal je cesar princa Karola, naj odbija Turke od daljne poti proti Dunaju. Imel je kacih 10.000 vojakov seboj, a Turkov je bila tolika množica, da so se morali kristjani kolikor mogoče urno proti Dunaju nazaj pomakniti, za njimi pa so dirjali turški konjiki, na konjih urnih kakor

blisk. Godilo se je to 6. julija o binkoštnem času in en dan po sv. Cirilu in Metodu, a že 7. julija ugledali so Dunajčanje prve turške pošasti, klatiti se po dunajski okolici in požigati po bližnjih vaseh in moriti, kar je le njihov meč doseči mogel.

Dunajčanov se je polastila pri tem pogledu nepopisljiva groza. Po mestu je nastala tolika zmešnjava, da popisovalcem iz teh časov besed primanjkuje. Razlegal se je jok in stok, kakor bi Turki že razsajali po dunajskih cestah. Groza je pak nastala še večja, ko se je izvedelo, da je cesar zvečer 8. julija s svojo družino iz mesta pobegnil. Ves ljud je hotel ob enem iz Dunaja izbežati; še to noč in prihodne dni pobegnilo jih je kacih 60.000. Ceste bile so z vozmi in s peš bežečimi tako napolnjene, da so morali vojaki, ki so spremljevali cesarsko družino, na mnogih krajih s silo pot delati. Dostikrat so se celo z ljudstvom sprejeli, ker vsaki hotel je kolikor preje toliko bolje ubežati pred Turki v kak varen kotiček. Pri tej zbeganosti pozabili so na vse, in cesarska rodovina morala je mnogokrat marsikaj grenkih besedi slišati; celo zabavljalo se ji je in se ji dajali ne kaj lepi priimki. Vsak je skrbel le za-se in za svoje ljudi. Po cestah je bilo toliko ubežnikov, da so se zajezili in en pot moral je cesar s svojo družino na kupu slame pod milim nebom prenočiti. Petletni sinček, princ Jožef in njegova sestrica prejokala sta vso noč, deloma zavoljo lakote in mraza, deloma zavoljo take nevajene postelje.

Gorje Dunaju, ko bi se bila vsa turška armada od Rabe tekoj proti Dunaju vsula! K sreči pa je trajalo še šest dni, predno so pridrli Turki pod mestno ozidje. Mesto bilo je skoraj brez vseh priprav za obrambo, ker cesar in njegovi svetovalci niso hoteli nikakor verjeti, da so jo Turki na Dunaj nakanili. Tisti večer, ko je cesar ubežal iz Dunaja, bilo je v vsem mestu le 1200 mož. Kaj bi reve počele, ko bi zdirjali Turki od Rabe tekoj pred Dunaj.

Dunajčanje so v svoji brezskrbnosti marsikaj zamudili, tim hlastneje so se morale delati sedaj priprave za odbijanje Turkov od mesta. Šest dni je sicer kratek čas, a v tacih razmerah, kakor so bile te, vendar jako dragocen čas! Vse ljudstvo v mestu moralo je prijeti za delo. Dunajski župan je prvi pričel voziti samotež zemljo iz mestnih prekopov. Mnihi popustili so svoje cerkvene knjige in navadna duhovska opravila ter prijeli za krampe, motike

in sekire. Po samostanskih mostovžih, poprej tako mirnih, ropotalo in zvenčalo je orožje in po vrtih so bile postavljene tarče, kjer so se vadili mnihi v streljanji. Delalo je vse: duhovniki in neduhovniki, starčki in otroci, žene in dekleta. V kratkem so se po mestnem zidovji stojala za kanone dogotovila, in kmalo so se razpostavili kanoni po njih, 236 malih in velikih. Od vseh strani vozilo se je v mesto strelivo, živež, les, itd. Dolge vrste kolov molele so okoli in okoli mesta kviško. Ona lepa predmestja pred Dunajem, ki bi bila Turkom lahko varna skrivališča, in ki jih Dunajčanje še leto poprej nikakor niso hoteli podreti, izginila so v nekterih dneh: gospodarji hiteli so sami svoje hiše požigat in podirat. Ko so se jele šesti dan po cesarjevem begu prve turške trume okoli mesta prikazovati, bil je Dunaj že precej dobro zapažen in zidovje s kanoni nasajeno. Sicer s trepetajočim srcem, vendar pak ne obupani, pričakovali so Dunajčanje neusmiljenega sovražnika. Vojakov nabralo in nateklo se je v mesto kacih 12.000; mnogo pogumnih mož prišlo je iz proste volje v mesto, Dunajčanom na pomoč. Povelje nad to malo armadico izročil je cesar pred svojim odhodom iz Dunaja generalu Ridigerju Starembergu; princ Karol lorenški pak je ostal s svojimi konjiki in pešci zvunaj mesta, unstran reke Donave, ki teče mimo Dunaja. Skušal je Turkom zabraniti, da mesta okoli in okoli ne obležejo; to bi bilo jako važno; na tej strani bi se lahko v mesto sem in tje kako sporočilo ali kaka pomoč poslala. A ni se mu posrečilo, moral se je čez Donavo umakniti ter prežal tu na Turke, ko bi jim prišlo kdaj na misel Donavo prekoračiti.

III. Turki obležejo Dunaj.

Ko se je zdanil 15. julij 1683. leta, posijalo je jutranje solnce na požgana in podrta predmestja dunajska in na velikansk kolobar belih turških šotorov. V malo dneh izrastlo je okoli Dunaja novo turško mesto iz samih belih šotorov, mesto, ki je bilo večje in bogatejše ko Dunaj sam, ker s turškimi vojaki prišle so dolge procesije trgovcev iz vseh krajev sveta ter prinesle na velblodih neprecenljive dragocenosti. Tisoč in tisoč konj, govedi in velblodov napajalo se je v bistri Donavi. Po noči plavalo je nebó v gorečem žaru, ker pri vsaki zastavi in vsaki straži gorele

so svitle gromade. Vso božjo noč pokali so turški kanoni in protu glasilo se vmes divje klicanje turških duhovnov, ki so spodbujali vojake k jutranji molitvi. Sredi šotorov stal je dragoceni šotor velikega vezirja Kare Mustafe. Za svojo postrežbo je imel 150 strežajev; njegova posoda, njegovo orožje je bilo zlato in sreberno, in s žlahtnim kamenjem posuto, šotor obšit znotraj s svilo in žametom.

Turki, kterim je bil nek turšk inženir vodnik in učitelj pri oblegi, pričeli so z obleganjem takoj drug dan 16. julija, in že ta dan jele so frčati goreče bombe* v mesto, ki je bilo takrat še na dostih krajih z deskami pokrito; zato se je gospodarjem tacih hiš zavkazalo, naj jih odkrijejo ter naj imajo pod streho pripravljene čebre vode. Pred vsako hišo stala je kad z vodo. Dunajčanje so imeli veliko sreče, dva dni metali so Turki goreče bombe v mesto. Zastonj! Prvo bombo, ki je v mesto prifrčala, ugasil je 3 leten deček, predno se je razpočila s tem, da jo je na cesti se igraje z vodo polil. Turške bombe so bile k sreči tako slabo napravljene, da se je le redkokdaj ktera užgala in razpočila. Še le tretji dan užgala je prva, a še za to so ogenj urno zadušili. Sploh so imeli Turki s streljanjem malo sreče, največkrat se njihove bombe niso užgale in razpočile, ali pak se je zgodilo prekmalo, dokler so še po zraku frčale. V veliko in lepo cerkev sv. Štefana na Dunaji vdarila je bomba skozi okno v steber, kjer je stala leca ali prižnica. Ljudstva bila je cerkev natlačena, a bomba ni napravila druge nesreče, kakor da je razdrobila nekej ženski nogo, ko je od stebra odskočila.

Tako in enako zgodilo se je mnogokrat, a na preži proti ognju in proti turškim naskokom morali so biti Dunajčanje noč in dan, najvestneji, najpazljivejši pak je bil dunajski glavar sam, Ridiger Staremberg, ki je zastavil cesarju Leopoldu I. pri njegovem odhodu za Dunaj svojo glavo. Med obleganjem videl se je Staremberg, kjer in kadar ga je kdo hotel. Koj prve dni razdrobila je turška kroglja kamen v mestnem zidovji; en kosec je tako nesrečno v Staremberga odskočil, da so ga morali nezavednega proč nesti. A zginil ni za dolgo, že v treh dneh dal se je v nosilnici po zidovji okoli kanonov in brambovcev nositi.

Obleganje so pričeli Turki z veliko resnobo; sicer so

* Bombe so kroglje z gorljivo tvarino napolnjene, ki se izstreljene razpočijo in užigajo.

napadali mesto na več ali vseh krajih in od vseh strani, a določno in z vso močjo so se ga lotili tam, kjer je stala dvorna in löbelska bastijona. Od svojih šotorov skopali so Turki prav tje do mestnega zidu, dolge in globoke grape, po dolgem in počez, pokrili jih z močnimi tramovi naložili nanje peska in prsti, ter tam potem lahko brez nevarnosti, kakor krti, vedno bliže proti mestnemu zidovji rili. Vrh zemlje in pod zemljo morali so se Dunajčanje s Turkom biti, a podzemeljska nevarnost je bila še večja, kakor ona vrh zemlje. Ko je Kara Mustafa spoznal, kako malo njegovi napadi vrhu zemlje izdajo, sklenil je po krtje, po podzemeljskih ljuknjah v mesto priti. Velik del turške vojske zaril se je v zemljo ter kopal tu noč in dan. Ti podzemeljski podkopi segali so prav pod mestno ozidje. Vanje nasipal se je smodnik ter zažigal. Prva dva podkopa zažgali so Turki 23. julija, toraj osmi dan po obkoljenji mesta. Prvi podkop ni napravil nikake škode, a drugi je vrgel toliko zemlje kviško, da je takoj 10 Dunajčanov zasulo. Z groznim rjovenjem, med godbo in žvenketanjem svojega orožja planejo Turki na brambovce, ki pak jih vselej srečno odbijejo. To se je ponavljalo vsak pot, kadar se je kak podkop zažgal in razpočil.

Ta boj proti nevidnemu podzemeljskemu sovražniku je bil sila nevaren. Ves Dunaj je trepetal, in zavkazalo se je hišnikom, da morajo postavljati noč in dan straže po kletih, na ušesih naj ležé, ter naznanijo takoj gosposki, ko bi se pod zemljo čulo kako kopanje in kak ropot.

Sevéda so pak bile vse te priprave nedostatne; neizogibno je bilo potreba, da Dunajčanje s kopanjem podzemeljskih ljukenj Turkom nasproti delajo, a čudno med vsemi Dunajčani in cesarskimi vojaki ga ni bilo niti enega, ki bi bil tega posla veščˇ. Naposled se oglasita dva tujca, en Belgec in en Lotaringec, a ko sta se dela lotila, pokazalo se je, da sta se ali malo učila, ali pak veliko pozabila. Največ pričakovali so še obleganci od necega Benečana Komučija, ki se je že dolgo let vojskoval, ter si v raznih vojskah pridobil marsikaj znanja v tem poslu. Ti trije in še nek Hafner, vodili so odslej podzemeljska dela, namenjena, da delajo Turkom nasproti.

V vojski je zeló dobro, če se more sovražnika opazovati, kaj počenja in kako se suče in obrača. Dunajčanje so tudi to lahko storili, ker iz lin visocega Štefanskega zvonika, vidi se daleč po deželi na okoli. Opazovanje

Turkov iz te višave doli naročil je Staremberg očetom jezuitom; po dva in dva bila sta noč in dan na straži. Kar sta opazovala in se jima je zdelo važno za vojskovanje, napisovala sta na listke ter jih v kamen zavite doli metala.

Staremberg je mislil na vse, ne ene važne stvari ni znemar pustil. Ker je bila nevarnost, da turške bombe užgejo mesto, vedno večja, ni mu bilo dovelj, da je dal odkriti lesene strehe, ampak napravil je kompanijo 250 mož, ki so hodili po mestu, ter zdaj na tem, zdaj na unem konci mesta ogenj gasili.

Najhujše je bilo, da je bilo mesto od druzega sveta popolnoma odtrgano in s Turki tako gosto zašpaljeno, da ne bi niti miš skoz ušla. Ko bi mogel Staremberg poslati iz mesta vsaj kako pismo, kako se mu godi, česa mu manjka in koliko škode so mu Turki že napravili. In tudi za princa Karola lotarinškega, ki je ostal, kakor nam znano, z nekterimi tisoči vojakov zvunaj mesta in onstran Donave, da odbije Turke, če bi hoteli čez Donavo vdariti, tudi za princa Karola in cesarja Leopolda je bilo jako važno, če bi mogla vsaj sem in tje poslati kako pismo v mesto. A kdo za Boga svetega bi se ponudil za tako smrtno nevaren posel? In vendar so se našli predrzni ljudje, ki so se prikradli skoz turške šotore, ter nosili poročila iz mesta in v mesto. Staremberg popisoval je princu Karolu svojo zadrego s živimi barvami, ter ga prosil, naj mu pride z veliko vojsko gotovo in prej ko mogoče na pomoč. Eno tacih pisem so Turki prestregli ter ga okoli pušice navitega v mesto ustrelili z dostavkom, da pošilja Dunajčanom pismo nazaj in da vé princ Karol in ves krščanski svet že sam dosti dobro za revo dunajskega mesta.

Sicer pak so bili Dunajčanje prvi čas oblege dobre volje in nikakor ne pobiti. Tepli so se s Turki kakor levi. Niti ped zemlje si Turki niso prisvojili, če je niso Dunajčanom s tisoči mrličev odkupili. Kjerkoli so se poskusili ugnjezditi, sprejeli so jih Dunajčanje s tako silo, da se niso upali pokaziti svojih glav vun izpod zemlje, izpod rovov in podkopov. Ko so en pot zopet en podkop zažgali, razvalil se je precej velik kos ozidja v mestno grapo pred njim. Z grozovito silo udarijo Turki na to zevajočo odprtino v zidovji, a Dunajčanje so jih srečno nazaj odbili. Kmalo se je ljuknja v zidu zamašila. „Sicer pak se naši ljudje“, pisal je Staremberg enkrat princu Karolu, „Turkov do malega nič ne bojé. Dvajset ali trideset

naših ljudi so sto in še več Turkom kos in vselej jih gotovo odbijejo. Danes so mi pripeljali ujetega janičarja, ki je pravil, da smo pobili Turkom že čez 11.000 mož, da jim primanjkuje vsega, streliva in živeža. Včeraj (18. avgusta) zažgali so zopet en podkop, potem pak jih je planilo tisoče mož na nas, a mi smo jih dobro sprejeli in jih kacih 300 pobili. Danes sem dal en podkop pod njimi zažgati, ki jih je nekoliko podsul, druge pa odpodil. V tem trenutku pričakujemo enak pozdrav od turške strani; če bom pak jaz poprej gotov, spustil bom jaz en podkop kvišku v zrak na zdravje Vaše visokosti".

Iz tega pisma se razvidi, da so bili Dunajčanje še vedno dobrega poguma, da si tudi je trajala oblega že dalj ko en mesec. Celó Turki so postajali že nevoljni. Za kristjane, vjete po deželi, bila je velika nesreča, da je jelo Turkom primanjkovati živeža. Čemu li še kristjane redili! Zavoljo tega odposlali so Turki 20.000 najkrepkejših moških v sužnost na Turško, druge pak so poklali. Otroke so najurneje usmrtili s tem, da so jih za noge prijemali ter jim glavé ob zid razbijali. V nekem cesarskem vrtu so jih en dan čez 10.000 poklali.

Srcé pak je jelo Dunajčanom upadati, ko so se jele med njimi bolezni prikazovati. Najhuja je bila rudeča griža, ki je spravila več ljudi pod zemljo, kakor turške kroglje, turški meč in turški podkopi. Nevarnost postajala je od dne do dne večja. Staremberg je pošiljal od dne do dne iskrene prošnje do princa Karola, naj se nikar ne mudi dalj, sicer je vse izgubljeno in Dunaj pal bo v turške roke.

Čemu sta se li princ Karol in poljski kralj obotavljala? Pač sta hitela zbirati vojsko, a bilo je toliko ovir, da je minul en mesec, pet, šest tednov, in še nista mogla Starembergu sporočiti, kdaj naj jih pričakuje. Ko sta izvedela, da so Turki mesto oblegli, odrinil je Sobieski s svojo vojsko iz dežele; a Poljska je daleč od Dunaja in pot do tje dolga. Zatsonj je zažigal Starembeg na Štefanskem stolpu svitle rakete v znamenje, da je sila grozno velika. Še le konec meseca avgusta zasvetili so se na bližnjih gorah plameni, v znamenje, da se pomoč bliža. Veselje v mestu je bilo nepopisljivo, a nevarnost zastran tega nič manjša, ker Turki so jeli napenjati vse svoje moči. Turška vojska namreč ni dolžna, kako mesto dalj ko 40 dni oblegati. Ta čas je že minul in že so se jeli janičarje upirati.

Kara Mustafa, ki pa še nikakor ni dvomil, da mu bo Dunaj padel v roke, drvil je ravno sedaj svoje vojake v boj. Dan za dnevom frčali so podkopi kviško ter trgali iz mestnega zidovja kos za kosem. Enega najmočnejših podkopov zažgali so Turki 4. septembra. Gromenje je bilo toliko, da se je ves Dunaj potresel; pet sežnjev dolg kos zidovja se je razrušil. Čez 4000 Turkov plane na podrtijo. Boj je vroč, kakor poprej še nikoli. Večkrat se prisekajo Turki že na vrh groblje, a kristjanje jih vržejo vselej nazaj. Boj je trajal kako poldrugo uro, potem pak se morajo Turki nazaj pomakniti; izgubili so kacih 500 mož, a tudi kristjanov je obležalo čez 100.

Kar se 4. septembra ni dalo doseči, poskusil je Kara Mustafa dva dni potem. Pripravljenih je imel že mnogo podkopov. Ob 6 zvečer zažge vse naenkrat. Nasledek je bil grozovit. V zidu, 24 čevljev debelem, zazija šest sežnjev široka odprtina. Toliko strahu Dunajčanje doslej še niso prebili in nihče ni dvomil, da klenka mestu poslednja ura. Kamor so človeku oči ušle, povsod jok in stok, povsod podrtije, mrliči in raztrgani kosi človeških trupel. Nevarnost prikipela je do vrha. Mesto je bilo za Turke že skoraj popolnoma odprto. Zaplate, s kterimi so Dunajčanje zidovje zakrpali, zadrževale so Turka le toliko časa, dokler so jih brambovci branili, a gorje jim, če brambovcev zmanjka. Tudi to pot so Turke še odbili, a upanja zavoljo tega niso imeli nič boljšega, saj je bilo znano po mestu, da imajo pripravljeni Turki še devet podkopov in vsak čas se je pričakovalo, da jih zažgo. A čudno ne enega podkopa niso Turki več zažgali, da si tudi je bila zadrega v mestu nepopisljiva; najpogumnejši so že obupali. Če bi bil vdaril Kara Mustafa 7. septembra na Dunaj z vso močjo, — njegov bi bil.

Zakaj li tega ni storil, ampak rajši svoje vojake k veliki in splošni armadi sklical? Vedel je natanko, kako slabo se mestu godi. 5. septembra vjeli so Dunajčana, ki se je skušal iz mesta skoz turške šotore splaziti, ter princu Karolu in poljskemu kralju Sobieskemu sporočiti, da se mesto ne more ne en dan več vzdrževati. Božji sklepi so vendar čudni! To poročilo je Kara Mustafa tako preslepilo, da je odslej za trdno pričakoval, da se mu bodo Dunajčanje podali. Z velikim napadom, z vso svojo armado bi se bil mesta prav lahko polastil, da si tudi je stala krščanska vojska, ki je prihajala Dunaju na

pomoč, ta čas že na bližnjih dunajskih gorah, le malo ur od Dunaja.

Pa mu vsaj ni bilo žal za njegove vojake! Čemu jih pehati v boj, če se bode mesto tako podalo? Ne, ljudje so bili Kari Mustafi zadnja briga, vodili so ga drugačni pomisleki. Če vzame Dunaj s silo, razdelili bi si bili po turški vojskini pravici njegovi vojaki dunajske bogatije med seboj; če pa se podajo Dunajčanje po mirnem potu, je vse njegovo. To in pa še nekaj druzega je lakomnega grozovitneža popolnoma preslepilo. Bil je kaj slab služabnik svojega sultana. Gotovega ne vemo nič, a vse kaže na tó, da si je mislil Dunaj prilastiti, ne za svojega cesarja, ampak za-se. Nameraval je namreč ustanoviti si na zapadu novo turško cesarstvo, Dunaj pa naj bi bilo glavno mesto. Iz tega vzroka je tudi prepovedal v Štefansko cerkev streljati, v eno najlepših cerkev na svetu. Kadar bo Dunaj vzel, tako je nameraval, spremenil jo bo v turško mošejo. Zakaj pa ni dal Štefanskega stolpa v drobne kosce razstreliti, kar bi bil vendar tako lahko storil? Ena sama kroglja je priletela vanj, in še ta gotovo ni bila vanj vstreljena, ampak se je ponesrečila tjekaj.

Človek ugiba, ali Bog ugane.

Dunaj pojemal je že v zadnjih izdihljejih. Posadka je bila že ob vse moči, Dunajčanje popolnoma pobiti. Vsled bolezni, večnih strelov, podzemeljskih bojev in napadov je ljud do dobra otrpnel. Zastonj je tekal škof Dunajskega novega mesta od hiše do hiše, zastonj ljudi tolažil in podžigal. Njegove besede niso mogle nič več izdati. Pobita srca so se še en pot sklonila kviško, ko je prifrčalo osem štorkelj v mesto, češ, da te preroške tice dobro vedo, da Dunaju ni še poguba namenjena. A kmalo je nastala po mestu prejšna žalost in prejšno obupanje. Saj so bili nesrečniki že skoro dva dolga meseca v mestu zaprti, tisoče in tisoče turških krogelj in bomb je prižvižgalo mimo njihovih glav v mesto. Saj so rili Turki vedno bliže in vedno odločneje pod ozidje, ter ga danes tu jutri tam en kos odkrušili. Rešenika ni bilo od nikoder! Nič čuda da so dunajske reve obupale. Po onem hudem napadu 6. septembra upalo je celó Starembergu srce. Še enkrat je podžgal Dunajčanje k neustrašenemu trdemu delu, dobro vedoč, da je ta poskus za rešitev Dunaja poslednji. Preračunil je, da se more mesto le še malo dni držati. Na stolpu

Štefanske cerkve spuščal je odslej vsako noč goste rakete kviško v znamenje, da je mesto v najhujši zadregi.

A ko je bila sila najhuja, zasvetijo se Dunajčanom po noči 10. septembra na bližnjih le par ur oddaljenih dunajskih hribih svitle gromade, v znamenje, da se rešitelj bliža.

IV. Dunaj rešen!

Prihitela je krščanska vojska na pomoč, nji na čelu sloveči vojskovodja, poljski kralj Jan Sobieski. Koj, ko mu je cesar poslal sporočilo, da je Dunaj od vseh strani zajet, podal se je takoj na pot, da si tudi je zbral mesto dogovorjenih 40.000 vojakov, komaj polovico, kacih 25.000. Odrinil je precej iz Poljskega, a vendar je potoval do Dunaja skoro dva meseca. Med potjo pritisnilo je tudi mnogo druzih vojakov k njemu. Kacih 20.000 nabral jih je cesar, kacih 25 ali 30.000 poslali so mu jih na pomoč bavarski, saksonski in drugi nemški knezi; seveda pak je moral cesar to pomoč silo drago plačati.

11. septembra, bilo je neko saboto, stala je na hribih blizo Dunaja mogočna krščanska vojska, tolika, kakoršne kristjani doslej še niso proti Turku nikoli zbrali. Bilo je do 70.000 mož. Z dunajskih hribov doli ugledali so kristjani velikanski turški tabor, šotor pri šotoru, ki so se raztezali več ur na dolgo in široko, sred šotorov pak razstreljeno, obupano in onemoglo mesto dunajsko, v kterega so se zaganjali Turki kakor razbeljeni psi v pojemajočega, na tleh ležečega jelena.

Ta pogled je krščansko vojsko tako prevzel, da je hotela planiti na Turka kakor blisk, a kralj Sobieski, izurjen vojskovodja, ki se je s Turkom že marsikdaj sprejel in ga dobro poznal, priporočal je največo previdnost. Ker hoja z hribov doli je bila zavoljo strmin, grap in skrivališč jako nevarna. Prenočili so 11. septembra kristjani še na hribih, ter se drugo jutro, v nedeljo 12. septembra, pomikali počasi z hribov doli proti turškim šotorom. Vsacih 50 ali 100 korakov se ustavijo, ker v naglici poslal je Kara Mustafa en del svoje vojske kristjanom nasproti, z drugo pa je vdaril z vso silo na Dunaj! Turke so kristjani povsod dobro pobijali in jih v tek podili. V petih mogočnih curkih vsipali so se kristjani z hribov doli v ravnino, ki objema Dunaj od vseh strani. Ko ugledajo Dunajčani

prve krščanske trume, polasti se jih nepopisljivo veselje. Bilo je ob dveh popoludne. Vojaki, ki so po mestnem zidovji sloneli na svojem orožji, planejo kviško, brez povelja, brez prigovarjanja. Da, nektere so morali celó z orožjem nazaj potiskati. Pijani od nepričakovanega veselja hoteli so v eni sapi vsuti se na sovražnika. A previdni Staremberg jim je to ostro prepovedal. Saj je imel še tako malo ljudi. Ko se je mesto obleglo, bilo je na Dunaju kacih 12.000 vojakov, raje manj ko več. To število se je pa med oblego močno skrčilo; nad 5000 so jih pokopali in kacih 2000 ležalo jih je v bolnišnicah.

Ta dan, 12. septembra je bilo sila vroče, kljub temu pripravijo se kristjani za boj. Kralj Sobieski jezdi od krdela do krdela, spodbuja in navdušuje. Do sedaj so se kristjani poskuševali le z nekterimi oddelki, glavna turška vojska stala je še v taboru. Najgorkeji boj se je še le pričakoval. Kara Mustafa je zbral med tem, ko se je krščanska vojska opoldne nekoliko oddahnila, Turke okoli sebe ter jih razvrstil za boj, ki se je kmalo vnel in trajal do petih popoldne. Turki so padali kakor snopje za ženicami; velika groza in strah se jih polasti. Daleč tam za turškim taborom videli so kristjani dolge čede velblodov, ki so bežale proti Ogerskem. Le veliki vezir Kara Mustafa ni kazal nobenega strahu. Povelje oddal je enemu svojih generalov, sam pak je sedel v svojem dragocenem šotoru ter pil s svojima sinovoma kavo, tako varen, kakor bi sedel doma, v zatišji svoje carigrajske palače. Ta neskrbnost, ta lehkomišeljnost je navdajala Turke le še s toliko večjim strahom.

Zmaga je bila ta dan nedvomljiva, a ker je bila krščanska vojska po vročem boju utrujena, sklenil je Sobieski lotiti se Turkov z vso silo še le drug dan. A kristjanom ni bil počitek na mari. Iz vseh je gorela le ena želja, Turke prej ko prej zadušiti.

Sobieski sklene toraj boj nadaljevati ter se spusti v dir naravnost proti velikanskemu šotoru Kare Mustafe, za njim njegovi strelci in pešci. Tacega napada, take predrznosti Kara Mustafa ni pričakoval. Pripravljen je bil prej za vse drugo, kakor za to, da se bodo kristjani celó njegovega šotora lotili. V naglici zbere okoli sebe Turke, kolikor jih še ni ubežalo, razdeli povelja na vse strani, a tako nespametno, da zmagajo kristjani povsod, kjerkoli se Turkov lotijo. Doslej niso hoteli Turki nikakor verjeti,

da je Sobieski sam pri krščanski armadi, to je bil edini vojskovodja, pred kterim so zatrepetali, če so le njegovo ime slišali. Silna groza se jih polasti, ko ga ugledajo na čelu krščanske armade. Boj je bil kratek, a sila vroč. Pet paš in sto in sto turških oficirjev je padlo v njem. Kara Mustafa, vidé kakošen žalosten konec jemlje njegova slava, skoči na konja ter ubeži s svojima sinovoma za bežečo turško vojsko. V nedeljo ob šestih zvečer preskoči Sobieski prekop, ki so ga napravili Turki okoli in okoli svojega tabora, ter zajezdi proti šotoru Kare Mustafe.

Iz velikanskega vezirjevega šotora pride mu le en suženj nasproti ter mu ponudi Kara Mustafivega konja in njegova zlata stremena. Krščanska vojska bi najraje po turškem taboru planila, kar pak Sobieski strogo prepové, kdo ve, če turški beg ni zgolj zvijača. Mogoče, da prideró Turki nazaj, kadar se kristjani brezskrbni in zmage pijani razlijejo po šotorih. Le princu Karolu lotaringiškemu zapove turške priprave za obleganje mesta zasesti.

Obilo obilo Turkov tičalo je še okoli Dunaja v podzemeljskih podkopih, ne vedoč, kaj se zgoraj godi, in da so njihovi rojaki že daleč proč od Dunaja. Med tem, ko se je glavna turška vojska s kristjani bila, poskusil je Kara Mustafa zadnji naskok, ker vedno je še pričakoval, da bo zajel Dunaj pred očmi krščanske vojske.

Česar se je Sobieski bal, ni se zgodilo, Turkov ni bilo več nazaj. Ko se je drugi dan zdanilo, ni bilo o Turkih ne duha ne sluha. Nepregledni turški tabor je bil kakor izmrl; le sledi turške grozovitosti so se v njem lahko opazovale. Tabora niso mogli Turki več braniti, več ga ne rešiti, skušali so ga vsaj uničiti, a tudi za ta posel jim ni ostajalo časa. Celo turški repi, ki so vendar prvo, kar skušajo Turki v najhujši zadregi rešiti, morali so se popustiti. Svoje žene, ki jih je pripeljal Kara Mustafa seboj, dal je poklati, da ne bi pale kristjanom v roke; poklati in pobiti je dal celó divje živali v zverinjaku, sto in sto velblodov in konj in naposled še vjete kristjane, ki jih je nalovil po deželi. Po taboru spodtikali so se kristjani pri vsacem koraku ob poklane in ranjene moške, žene in otroke. Pripovedovali so, da so našli 30.000 tacih nesrečnikov, a toliko in še več živih, ki jih je dal pobožni škof Kolonič po taboru poiskati.

Dragocenosti, ki so pale kristjanom v roke, bile so velikanske. Kara Mustafa pripeljal je seboj dragocenosti

miljone v vrednosti. Vso to bogatijo je popustil ter bežal domu. Pravilo se je, da so nabrali zgolj Poljaki po taboru blaga, šest miljonov vrednega. Vojskinih priprav popustili so na zasipe, in ni se kazalo, da jim je česa primanjkovalo. Živine, žita in druzega živeža našlo se je toliko, da je bila vsa krščanska vojska več ko preskrbljena. Dunaj, komur je dan poprej najpotrebnejših stvari primanjkovalo, imel je sedaj vsega v obilici. Vojaki prodajali so vole po dva zlata, en velblod je veljal 4 goldinarje. Kave ostalo je v taboru toliko, da so jo od takrat jeli po Evropi piti reveži in bogatini. Celo navadnim vojakom pripalo je sila veliko zlata, srebra, žlahtnih kamenjev, dragocenih tkanin in sto in sto druzih vrednih reči.

A kaj so vse te vrednosti v primeri z ohranjenim Dunajem. Dvanajsti september 1683. leta je za ves krščanski svet eden najimenitnejših. Uničil je turško oblast za vselej. Od tega dne pojemati je pričela turška sila; danes, 200 let po tem imenitnem dogodku stekajo se ji poslednje ure. Gorje krščanskemu svetu, ko bi bil pal Dunaj Turkom v roke, saj se je Kara Mustafa zaprisegel, da ne bo miroval prej, dokler ne bodo njegovi konji zobali z altarjev cerkve sv. Petra v Rimu. Tako visoko so letele njegove misli, a ravno tako globoko je pal. Carigrada ni videl več; na poti proti domu poslal je njegov cesar sultan Muhamed IV. rabeljne nad-nj, ki so ga v njegovem šotoru zadavili. Z obraza potegnili so mu kožo ter jo poslali v Carigrad, črepinjo pak so dobili krščanski duhovniki v last ter jo poslali na Dunaj, kjer se še danes vidi v mestni orožnici.

Nekako v tistem času, ko dobodo društveniki družbe sv. Mohora ta popis v roke, praznoval se bo na Dunaji sijajno spomin rešitve Dunaja pred 200 leti.

To sijajno zmago pak Sobieski ni pripisoval zgolj sebi, ampak v prvi vrsti Božji pomoči. Gnalo ga je, prej ko prej Bogu izreči hvalo za to pomoč. S turško zastavo v roki jezdil je v pondeljek v mesto, a ne skoz vrata, ampak skoz zevajočo odprtino v mestnem zidovji, skozi ktero bi se bili Turki brez njegove pomoči morebiti ravno tisti dan v mesto vsuli. Po vsem Dunaju zapojó zvonovi in po cestah, posutih še z razvalinami, razleže se namesto prejšnega joka in tarnanja veselje in slavoklici. Iz posipa in razvalin lezejo ljudje na ulice, da pozdravijo junaškega kralja, gnjetó se k njemu ter ga prosijo, naj jim vsaj dovoli, da poljubijo njegove roke in noge, ali vsaj rob nje-

gove obleke. Mimo navdušene množice jezdi Sobieski v avguštinsko cerkev. Duhovščina ni bila na njegov prihod pripravljena, a Sobieski ni maral čakati z dolžno zahvalo, pal je na kolena ter sam zapel: „Te Deum laudamus“.

Novica o dunajski rešitvi razlegla se je po krščanskem svetu. Edini krščanski vladar, ki je na skrivnem obžaloval turško nesrečo, bil je francoski kralj Ludovik XIV., a ves drug svet vnemalo je splošno navdušenje.

Katoličani in protestantje praznovali so Sobieski-jevo zmago pod milim nebom, po cerkvah in palačah.

V Maincu in Benetkah, na Angleškem in Španskem odmevalo je Sobieskijevo ime z prižnic doli. V Rimu zapeli so vsi zvonovi in po cerkvah razpostavilo se je sveto Rešnje telo. V gostih trumah drlo je ljudstvo v cerkve. Z papeževe palače gromelo je pokanje kanonov. Zvečer so se žgale po vsem mestu velike gromade in kdor ni imel druzega ognja, izpraznil je svojo postelj ter zažgal slamo, da pokaže svoje veselje. V Rimu trajale so svečanosti ves mesec. Ko je začul papež Inocencij veselo novico, pal je na kolena ter se zjokal. Starembergu dunajskemu poveljniku pa je poslal zahvalno pismo za njegovo pogumno branitev Dunaja. A tudi papežu poslal se je dragocen spomin na ta važni dogodek: tako zvano Mahomedovo zastavo poslal je Sobieski v Rim. Arabski napisi na nji prestavili so se v vse evropejske jezike in dolgo časa govorilo se je po vsej Evropi le o Sobieskiju, njegovi zmagi in o turški zastavi. Sobieskemu pa so pošiljali knezi in kralji od vseh strani sveta zahvalna pisma, ker njegova zmaga koristila je vsemu svetu.

Pravoslovne drobtine.

Spisal Dr. Fr. Šk.

I.

Cel svet toži, da mali kmetski posestnik ne more nič več izhajati, da zmiraj bolj v dolg leze, da zmiraj več kmetij na boben pride. Ker kmetski stan največ udov šteje in najzaneslivejše davek plačuje in ker prideluje vsakdanjega živeža, preiskovali so, kaj je temu krivo, da propada kmetsko blagostanje. Ako zasledijo pravi uzrok, ložeje bi potem zdravilo tej gospodarstvenej bolezni našli.

Našli so uzroke, zdaj pa iščejo zdravila. Uzroki so ti-le: Poprej se je gospodarilo z naturnimi pridelki, zdaj se gospodari z denarjem, — prej je bil kmet odvisen od grajščaka, zdaj je sam svoj, — poprej oziroma kmetskih pridelkov ni bilo tujih prodajalcev, a zdaj je amerikansko in rusko žito ceneje, kot naše, — prej je bil davek majhen, zdaj je pa davek velik.

Prehod iz naturalnega gospodarjenja v denarno in kmetsko neodvisnost od grajščakov sta pa samo zato tudi med uzroki, da kmetijstvo propada, ker sta kar naenkrat prišla, kmetovalec ni bil na to pripravljen, ni imel potrebne omike, da bi razumel novega stanja. K temu še pride, da je kmet nagnjen k zapravljivosti in da so se sploh večje potrebščine kmetskega stanu iz mestne hiše v kmetsko kočo zanesle.

Kmet primerno malo in slabo pridela in priredi in velikokrat komaj toliko prodati more, da davek plača. Za vse druge potrebe je treba dolg delati in visoke obresti plačevati.

Po smrti, ali če pred stari mlajšemu predaje, se pa kopica otrok deli v njegovo samo na sebi malo in zadolženo premoženje. Tisti, ki kmetijo prevzame, dobi majhen del tega, kar je njegov prednik imel, ker mora brate in sestre izplačati. Prednik je komaj izhajal, naslednik že več izhajati ne more. Dolg raste in gospodarstveni pogin je gotov.

Zdravila za to gospodarsko bolezen imenujejo:

Carino na žito, ki se iz tujih dežel k nam uvaža, — ureditev zemljiškega davka, — boljše ljudske šole s podukom o kmetijstvu, — ustanovitev denarnih zavodov, ki bi kmetu posojali denar za nizke obresti, kadar ga potrebuje, da ne pade oderuhom v pesti, — nazadnje prenareditev nasledovanjskega prava takó, da bi naslednik izhajati mogel, ko prevzame posestvo.

Samó o poslednjem postavimo semkaj kratko besedo:

Naše postavno nasledovanjsko pravo daje vsem dedičem iste vrste, oziroma istega kolena, enake pravice. Zato imajo po smrti očeta, ki ni oporoke (testamenta) naredil, vsi njegovi otroci enake pravice do zapuščine. Če eden med njimi kmetijo sam prevzame, mora drugim toliko izplačati, da vsak enako dobi. To je pa tista neprilika, ki vedno in vedno od roda do roda množi kme-

tovi dolg. Prevzemalec mora skoro vselej dolg narediti, da izplača brate in sestre. Ti dolgovi z drugimi pa kmeta prevzemalca poderó. Kajti jasno je, da n. pr. ako je zapuščinsko posestvo vredno 1000 gld. in je pet dedičev ter vsakemu po 200 gld. gré, — da prevzemalec posestva mora propasti, ker mora 800 gld. izplačati. Narod sam je spoznal, da je taka delitev za kmeta pogubna, ter si je s tem pomagal, da so pri inventurah zapuščinsko premoženje nižje cenjevali, nego je bila njegova prava vrednost, da je prevzemalec toraj svojim sodedičem menj izplačati imel in sam ložej izhajal.

Postavodajalec pa se zdaj s tem peča, kako naj bi se nasledovanjsko pravo prenaredilo, da bi prevzemalec kmetije na boljšem bil, nego njegovi sodediči, da bi on več dobil, nego drugi, da bi ložej izhajal in da bi se po tem potu naredil s časom krepek kmetsk stan, ki je temelj državi.

Mislijo namreč postavo narediti, ki bi veljala samo takrat, ako bi posestnik svoje premoženje še pri življenji drugače ne razdelil, in ako bi oporoke ne naredil. V tem primerljaji naj bi eden dedičev, ki naj bi se imenoval naslednik, kmetijo prevzel. Vrednost kmetije pa bi se med dediče tako razdelila, da naslednik sam najprej dobi polovico ali tretji del te vrednosti, ostala polovica ali dve tretjini pa naj se med vse po enakih delih razdeli takó, da naslednik tudi pri tem svoj delež dobi. Naslednik bi imel toraj veliko prednost pred sodediči in bi veliko več dobil, nego le-tí. Kmetija bi mogla trdno stati. Sodediči bi seveda menj dobili, nego dandanes, ali boljše je, da so v državi trdne kmetije, nego splošno beraštvo.

Ali že sedaj, akoravno take postave ni, mora pameten in previden kmet svojega naslednika v posestvu kmetije pogube varovati s tem, da drugim svojim dedičem v predajnem (čezdajanskem) pismu primerno majhna izplačila pogodi, takó da dobijo samo polovico tega, kar bi dobili, ako bi se vrednost premoženja med nje jednako razdelila, — ali ako jim v oporoki voli samo „dolžni del.“ * Po takem bi v zgornjem primerljaji prevzemalec kmetije vredne 1000 gld. samo 400 gld. izplačati imel in pogin bi bil zabranjen.

* „Dolžni del“ otrokom je polovica tega, kar bi po postavnem dedovanji dobili.

II.

Gorje mladoletnim otrokom, katerim je umrl skrben oče. Negledé na vse druge iz tega izvirajoče neprilike, mora se priznati, da je tudi njihovo premoženje v nevarnosti, da škodo trpi.

Po postavi se mora sicer postaviti varuh otrokom in premoženju. Najboljši varuh je seveda (vsaj večjidel) mati. Tej se mora na stran dati sovaruh, ki naj jo z besedo in djanjem podpira. Recimo, da so bile postavljene katerim si bodi otrokom najboljše osebe, za tó sposobne, za varuhe. Vendar gospodarstvo ne gre tako od rok, dokler je bil gospodar sam živ. Naravno. Mati sicer gospodari z dobro voljo, ali s primerno slabimi močmi. Sovaruh bolj za svoje reči skrbi, nego za njemu precej tuje — svojih varovancev. Kadar pa matere ni, da je varuh sam gospodar, takrat je nevarnost največa, ker pri vsem poštenji varuhovem sam ne more zató, da bi za premoženje svojih varovancev tako skrbel, kot za svoje. Večidel se dá zemlja v zakup; zakupnino pobira in iz nje davke plačuje varuh. To pa je mnogokrat tudi vse, kar stori. Otroci gredo v rejo ali služit, če so za tó, in hiša se oddá najemnikom. Dom in zemljišče se zanemarita popolnoma.

Tako je v večini primerljajev. No pa tudi med varuhi je razloček. So še slabši, kot ravno popisani, so pa tudi boljši.

Čem pridnejši je varuh, tem boljše je seveda za premoženje mladoletnih. Za varuha mora biti vsak, ki je zato sposoben, ako se mu ta posel naloži, — to je državljanska dolžnost, katere se samó iz postavnih uzrokov more odkrižati. To je za marsikoga jako sitna dolžnost in opravlja jo z nevoljo. Škodo iste nevolje imajo pa otroci.

Ker pa je ta dolžnost neizogibna, naj bi jo vendar že vsak, kdor si hoče ohraniti ime poštenega moža, po svoji vesti in vednosti najboljše, kakor mu je mogoče, spolnjeval, — tem bolj, ker je mladoletnim za vso škodo, katera se jim dogodi na njihovem premoženji po njegovi krivnji, z vsem svojim premoženjem odgovoren (§. 264 obč. drž. zak.).

Ali tudi vestni stariši naj bi za tó skrbeli, da se po njihovi smrti premoženje, katero otrokom zapuščajo, ne pogubi. To bodo s tem storili, ako še pri življenji preskrbé, kdo naj se bode otrokom za varuha ali sovaruha postavil, ko njih več ne bode.

Postava namreč pravi: Pred vsem naj se postavi tisti za varuha, kogar je oče za tó poklical ali v testamentu ali drugače. (Tudi vsaka druga osoba, ki mladoletnim otrokom kakšno premožnnje zapusti, mora za to premoženje imenovati oskrbnika). Če oče ni nikogar poklical, ali če je nezmožnega volil, naj se varuhstvo zaupa sorodnikom (staremu očetu, materi in nazadnje kakemu drugemu). Če se pa na ta dva načina varuh dobiti ne more, potlej ga pa izvoli sodnija.

Oče naj bi toraj svojega najboljšega prijatelja, kateremu največ zaupa, naprosil, naj bode varuh njegovim otrokom, ter naj vestno varuje in oskrbuje njih premoženje. Tak varuh bo vselej svojo dolžnost boljše storil, nego kak drug, ker je to umrlemu očetu obljubil.

Rojakom.

Slovenija, kakó smo te ljubili,
Kakó za tebe smo se vojskovali,
Kakó smo vragov roja zavračáli,
Kakó s teboj smo revo vso čutili.

Kak silno breme za te smo nosili,
Pod njim da skoraj smo omagovali,
Kakó težkó smo lepših dni čakali,
Potomcem nič ne bomo sporočili.

O da bi ti nikdar ne pozabili,
Kaj starci so za svóbodo prestali,
Da bi junaško vedno jo branili!

Da verni in pošteni bi ostali,
Da, kar so jim očetje priborili,
Bi častno za vse čase obdržali!

F. H.

Troje sonetov na čast blaženi Devici.

I.

Podobno barki naše je življenje,
Ki v jadra vetrič zdaj lovi slabotni,
Zdaj jo vihar čez plan drvi togotni,
Da sto strahóv preti jej pogubljenje.

Po polni sreči gre nam hrepenenje,
Ki jo Adámu dal je stan prvotni,
Ta breg po cesti iščemo mokrotni,
Ki nam po mukah kaže odrešenje.

Gorjé nam bo, če pravo pot zgrešimo,
Pa kažipot nam zgodnja je Danica,
Ki v noči milo nam iz neba sveti.

Oj blagor tebi, blažena Devica!
Vsi Božji sklepi so ti razodeti;
Pod prapor tvoj zemljani, glej, bežimo!

II.

Ko solnca žar na mokro zemljo pade,
Iz nje privabi mnogi sad gorkota,
Ker prsti ne koristi nič mokrota,
Če jej življenja solnca luč ne dade.

Prirodnih sil obilno svet imade,
Pa glej, povsod iz njega klije zmota!
Še v našem srcu taka je temota;
Da prav in zlo ločiti komaj znade.

Marija milost! ti nam solnce bodi,
Z nebeškim žarom srca nam ogrevaj,
Da dobro delati bolj bomo voljni!

O, razpri roke ti nad svet vesoljni,
Tvoj svit njegov prepórod ves obsevaj,
Iz ječ prokletstva Božjo last izvodi!

III.

Ne išči, človek, v svetnem hrupu sreče,
Zunanji bliščˇ ti srca ne ogreje!
Kdor z Bogom sklenjen svoje dneve šteje,
Le njemu čas v miloti rajski teče.

Srcé človeško se pomiritˇ neče,
Dokler duh Božji skoz njegá ne veje
In vanj kalí ljubezni ne zaseje,
Ljubezni, ki v nebó nas kviško vleče.

Marija! ti Bogá nas ljubitˇ uči,
V posestvo vzemi srca vsa človeška,
Očisti nam jih vsake hudobije.

Preženi skrb, ki našo dušo muči,
Razkrij nam cvet nebeške poezije,
In zemlje peza nam ne bo več težka!

—d—

Krepki volji se umikajo težave.

(Kr. M.)

I. Juri Stephenson.

V majhni vasi blizu premogovega mesta Newcastle-upon-Tyre na severnem Angleškem se je rodil Juri Stephenson, drugi izmed šesterih otrok, dne 9. junija 1771. Kazal je že v otročjih letih bistro glavico, toda spočetka je bil le kravji pastir, pozneje pa, ko je bil nekoliko odrastel, je delal, kakor njegov oče: kopal je oglje. V prostih urah je delal vsakovrstne naprave in stroje iz ilovice. Ker je bil priden pa razumen, je hitro napredoval, in 17letni fant je imel večo službo ko njegov oče. Bil je pri strojih, in tukaj se je do dobrega sèznanil, kako je stroj sestavljen. Siromak pa ni znal ne pisati ne brati, ter je uvidel, da mu je to velika ovira. 18 lèt starega ni sram z otroci posedati po šolskih klopeh, ter se učiti podlage vsakega znanja: brati, pisati, računiti. Ta mladenič, poln dobre volje, ki je motril in uglédal vsako tudi najmanjo stvar

pri napravah in strojnih orodjih, si je mislil, da je bolje začeti zdaj, če ravno pozno, kakor nikdar. Po dnevu je svetlal orodje, delal v premogarni, dober del noči pa je prebdel pri učenju.

Ko je bil 20 let star, znal je za silo brati in pisariti, in pa — črevlje se je bil naučil popravljati. Temu delu, kakor je sam pozneje pravil, imel je zahvaliti pervi denar, ki ga je prihranil, in kteri ga je bolj veselil, ko tistih 20 milijonov, ki si jih je do svoje starosti s svojo pametjo pridobil.

Pri vsem svojem siromaštvu je vendar zmeraj mislil in tuhtal in vertal, kako bi se iz stiske izkopal. Verh tega mu umerje žena, zapustivši edinega sina Roberta; oče je ves onemogel, dela pa ni mogel nikjer dobiti, tako je zadnji prihranjeni krajcar pošel. V toliki potrebi je mislil izseliti se v Avstralijo. Leta 1810 pa pride v sloves, ker je bil popravil vodovlačnico ali sesalko, ktere nobeden ni mogel, in ktere so že vsi zavergli. Berž na to dobi službo strojozornika v premogarni v Northumberlandu. Tukaj je videl, s kolikim trudom in stroškom se prenaša in prevaža oglje iz ogljarne do luke (do morja). Začel je misliti, kako bi to delo hitreje opravljal, pa z manjšimi stroški; kajti doslej so velikanske tovore prevažali ljudje in konji. Izmislil je, da bi se konjske in človeške moči dale zameniti s parno močjo. Vse se mu je protivilo, posmehovali so se mu, rogali se mu, in neki inženir je celó rekel, da bo on, če Stephenson res tak parostroj sèstavi, ki bo v eni uri prevozil 10 angleških milj, parostrojno kolo skuhano za zajuterk pojedel.

Bogatinec Pease mu posodi denarja, in Stephenson res naredi tak parostroj, po večkratnih poskušnjah, seveda. On in njegov sin sta naredila nemogočo železnico, ki je prvikrat tekla med Liverpoolom pa Manchestrom l. 1829.

Odslej je bil Juri Stephenson nadvodja vseh angleških železnic, in celo iz tujih dežel so ga za svet prašali. Leta 1840 se umakne iz javnega življenja, in svojemu sinu Robertu delovanje prepusti.

Stephenson je bil jako priprostega vedenja, serčno dober, brez skoparstva.

Stephenson nikdar ni veliko bral, ni bil volk na branje, je pa tolikanj več mislil, prevdarjal, opazoval, in v vsako stroko se je bil tako zaglobil, tako zamislil, da je imel svoje trdno prepričanje, da je vsaki stvari vedel njen uzrok.

Stephenson je prerokoval, da bo prišel čas, ko se bo delavec ceneje vozil po železnici, kakor peš hodil. In ravno danes slavé na Angleškem rojstvo stoletnico Jurja Stefanoviča, ustanovnika železnic, ki je svet v marsikterem oziru preobrazil, in kteremu zdaj ves omikani svet zasluženo hvalo daje.

Vidiš, dragi moj, kam, do kolike slave je prispel ubogi kravji pastir s svojo razumnostjo, delavnostjo pa varčnostjo? Njegov zgled ti kaže, kaj premore trdna, pa stanovitna volja.

V slovenski zgled ti bodi še

Ivan (Janez) Slavic.

Okoli 40 let bo tega, kar se je v glavno mesto Amerikanskih zveznih držav, New-Jôrk, izkrcal neki mladič, sodar po rokodelstvu, ki je prišel iz Češke v Ameriko. Šel je po svetu sreče iskat. V žepu je imel še par dolarjev, ki jih je imel od doma, v glavi je imel bister um, v srcu pa voljo delavnosti, tako voljo, pred katero kamenje poka, železo topi, ki ne pozna nobene zapreke.

Ivan Slavic, tako se je imenoval mladi sodar, je prve dni svojega prihoda v Ameriko gledal silno delavnost, trgovinstvo, pa mislil je, kako bi dela dobil.

Nekega dne se sprehaja zunaj mesta, pa pride do vasi, v kteri je stala največa trgovska hiša zedinjenih držav. Še v sanjah bi ne bil mislil, da se more postaviti tolikanjsko poslopje. Tu je bila palača tik palače, dokler je oko neslo. Tovarne (fabrike) so bile prekrižane z železnicami; delalo se je kakor za večnost, robotalo, izvažalo, uvažalo; krasni vrtovi na okoli pa so vas prenarejali v raj — in vse to je slišalo enemu samemu človeku, vse to si je pridobila ena sama pametna glava, ki je dajala opraviti tisočerim rokam, in ki je svoje ime nosila daleč po svetu.

Jan Slavic pride pred vrata te vasi, ter obstane strmeč. Ko bi ga bil kdo opazoval, videl bi bil, da dečko nekaj snuje, ker je stal kakor pribit pred pragom železnih vrat.

Ko je on tako tuhtal, gre memo njega gospodar te vasi, in ker vidi tujega človeka pred vratmi svoje vasi, v misli zatopljenega in začudenega, pobara ga, če ni iz daljnega kraja.

„Sem“, odverne Jan, „iz daljnega kraja sem, tam iz Češke zemlje“.

„„Pač gledaš, nadaljuje gospodar, to veličavo, ktere nisi vajen tam v vaših krajih, da težko verjameš svojim očem““.

„Motite se gospod; jaz gledam to veličanstvo le zato, ker premišljujem, kako bi se dalo sčasoma še več narediti“.

„„No, pa kdo si, ki si toliko upaš od prihodnosti, ki toliko pričakuješ od svojih moči, da kaj tacega misliš?““

„Gospod, jaz sem sodar“.

„„Kaj, sodar si? pa take misli v glavi? Ali nimaš druzega dela?““

„Ne, gospod; dela nimam še nobenega“.

„„Lepa je ta. No, kaj pa, ali bi ne htel pri meni delati?““

„Hočem“.

Jan stopi v službo pri tem bogatinu, ki je pozneje večkrat rekel, da bolj pametnega delavca poprej še nikoli ni imel.

20 let po tem razgovoru so opisovali amerikanski časopisi nove fabrike vsakovrstnih strojev, ktere je nedavno povzdigoval Jan Slavic, ki imajo tudi v Angleščini ime njegovo nad vratmi. Taisti časopisi, slaveči bogastvo tega moža, so poročali, da kaj tacega še niso videle Amerikanske države.

Sodarski pomočnik iz Češke je torej res izpolnil, kar je bil rekel bogátemu Amerikanu, ker ga je v trudu in bogastvu presegel.

Kako pa je to, da je v tako kratkem času prišel do tolikega blaga, preobilnega premoženja, do tacega blagoslova?

Če ga je kdo po tem poprašal, mu je odgovoril: „Po dnevu sem delal, kar je pamet in moč dala, po noči sem pa knjige prevračal, prevdarjal, kako bom obrnil siromaški krajcar, ki sem ga po dnevu pridobil“. Trud do truda, misel do misli, krajcar do krajcarja, zrno do zrna, dokler ne postane precejšna pogača. Mala pa poštena kupčija nosi veliko trgovino, velika in poštena trgovina pa to, kar vidiš. — Verjemi, prijatelj, da trud, treznost, voljo, pošteno srce spremlja zmeraj Božji blagoslov.

Če kdaj, ljubi družbenik, pojdeš v Ameriko, le prašaj po Janu Slavicu, ti bodo že povedali še več, kakor sem ti povedal jaz.

Nekaj o denarju.

(Spisal Jož. Žitek.)

Slavni srbski spisatelj Dositej Obradovič pripoveduje v svojih spisih sledečo dogodbo: Ko sem bil učitelj v Črni gori, prinesel nam je tamošnji vladika (škof Vasilij) mnogo knjig iz Rusije. One knjige sem kaj rad prebiral, mnogo krasnega iz njih se naučil, in imel sem navado ljubeznivemu vladiki vselej pripovedavati, o čem in kaj sem v tej ali unej prebiral. Blizo Cetinja[1] živel je nek iguman,[2] bistrega uma, kakor vsak Črnogorec, ali s knjigami se je ta mož redko redko kdaj pečal, s strogimi naukami in resnobnim razmišljevanjem pa nikdar glave ni belil.

Enkrat sem na čardaku (mostovžu) sedeč vladiki bil pripovedoval, da se v knjigi, ktero sem ravnokar prebral, bere sledeče: „Med vsem znanjem je za človeka najbolje znati to: s tega sveta selil se bom z dobro vestjo, ako sem v občinstvu, med kterim sem živel, svojo dolžnost vestno in popolnoma izpolnjeval“. Pri tej priči doide gore spomenjeni iguman, mož velikanske rasti in čez vso mero zarašen. Veš kaj, reče mi šaljivo dobri vladika, vprašaj tega mniha, kaj je znati za človeka najbolje. Ko je bradat velikan bil k nama prišel, vladiki se priklonil in vsedel, počnem jaz po kratkem navadnem razgovoru prašati igumana: „Reči mi oče igumane, kaj je znati za človeka najbolje?“ On ni najmanje premišljeval, ter mi tako odgovoril: „Vera ti Božja, ako še to neznaš, si pravi čuk! Najbolje je znati, da imaš v mošnji denarjev, najhuje pa, ako jih nimaš“.

Kakor vidimo, mož dobroživec onih krasnih reči ni do pičice pogodil; pa vendar bode marsikteri čitatelj rekel: vendar si mu dobro odsekal.

Denarji zares niso bodi kaj, v tem smo vsi zložni, in to nam svedočijo tudi prislovice vseh narodov. „V Pragu

[1] Cetinje je glavno mesto Črnegore ima okoli 50 hramov.
[2] Iguman: samostanski predstojnik nižega reda.

prej je onem blago, kdor 'ma v žepu peneze," pravijo vrli naši brati Čehi o svojem glavnem mestu, in mi Slovenci smemo dodati, tudi v Ljubljani se takim ne godi preslabo. Toda ni samo v zlatem Pragu in v beli Ljubljani, ampak „za svoj groš, si povsod panoš", kajti „za penezi je ves svet obernjen". „Še vsaki svetec roke k sebi drži". „Težko srebro dela lehko misel"; „kadar groša v žepu ni, rada pamet se zgubi".

Junaški vojskovodja general Montekukuli pravil je: „Za vojskovanje druzega ni treba razun troje: najprej denar, potem novci, tretjič pa denarji".

Na vprašanje s čim se več opravi, z denarji ali s silo? odgovoril je veleumni ruski pesnik Aleksander Puškin[1] tako-le:

„Vse je moje! reče zlato;
Vse je moje! prosi meč:
Vse kupujem, reče zlato;
Vse odvzamem, pravi meč".

Pesnik se tedaj ni odločil ni za to, ni za ono, in pravo je zadel, kajti „zlati ključek vsake duri odpre" (razun nebesnih); „sila pa kole lomi".

Nasproti prej omenjenemu igumanovemu izreku, čujejo pa se med našimi milimi sosedi Horvati in Srbi tudi modre reči: „novci su jednim sluge, drugim pak gospodari".

No, kak še kaj dragi moj? vpraša prijatelj prijatelja, s kojim je po dolgem času zopet enkrat sešel. Navadno se odgovarja: hvala Bogu, še precej dobro, samo ko bi ne blo ljubih krajcarjev tak strašno malo.

Od koder to občno vzdihovanje za srebrom, zlatom in bankovci? Bilo je to vedno tako? Odgovor: ne! kajti nekdaj niso imeli ni srebernih ni zlatih denarjev, papirnatih pa še manje, in itak so živeli ljudje, morebiti še srečnejše ko zdaj. Denarji za se ne osrečijo človeka. Kdor ima 200 miljonov goldinarjev, je zares dvajstikrat bogateji od onega z desetimi miljoni, ali nikdar vendar ne bode trdil, da je prvi tudi dvajstikrat srečnejši, ker le kdor pošteno živi in pametno ravna s premoženjem, ne pa slepo množi in nakopiči mrtvega novca, ohrani si zadovoljno in srečno srce. Koseskov veliki kupec, ki zlato meri na stotine, ne sedi len sred svojega blaga, bojazljivo

[1] Aleksander Sergejevič Puškin, najimenitnejši ruski pesnik, rojen leta 1799, umerl leta 1837. Nektere njegovih prekrasnih pesni prestavil je naš Ivan Koseski na slovenski jezik.

ga čuvaje od tatov, ampak ker ve, da so mu odprta vrata celega sveta, pošilja barke v daljna mesta, kupi polje, planž, graščine . . . prav slovenski oratar. Samo tako smrdljivi in neumni skopuhi, ko je bil tisti, ki si je po noči na dvor prej sam lajat hodil, da mu ni trebalo psa rediti, ljubijo denarje le zavoljo denarja in njih strastno nakopičujejo vedno več, misleči da je denar taki predmet, ki je sam po sebi velikega spoštovanja in uvažavanja vreden.

Moder mož ceni denarje le kod sredstvo k zadovoljnemu življenju, kajti: v onem, sme se reči, po vsej zemlji veljavnem delu srebra ali zlata; v onem kosu papirja, ki ga tudi denar imenujemo, so skrite in tako rekoč začarane (zacoprane) vse take reči, ki jih človek potrebuje na uživanje, za ugodnosti in za razveseljevanje. Tako tiči v onem goldinarju, ki si ga ravnokar djal v mošnjo: juha, govedina, kruh, pečenka in vino ali pivo, kojo ti je krčmarica pred te na mizo postavila, da se okrepčaš in grlo si namočiš; vrh tega še tri smodke, s kojimi boš si domu gredé pot kratil. Vse to bilo je v onem papiriču skrito. Kdo bi naj vedel, kaj je začarano in kaj bo se izvalilo iz stotinjaka, kojega je prijatelj Vavpotič danes po pošti iz Gradca dobil? Morebiti Franjevo žrebe? ali Vidova junčeka? ali 20 mernikov Andrejeve pšenice? ali 10 veder Matjaževega vina? — Osem sto tisočnjakov je malo papirja in po sebi celo male vrednosti, toda, s pomočjo te culice papirja postavi se velikanska cerkev ali pa železen most prek široke reke.

Od koder srebru, zlatu in bankovcem taka moč? in kako je bilo takrat, ko še denarjev v današnjem pomenu ni bilo?

Ta moč denarjev ni naravno v onem kopičku zlata ali srebra, ali v oni kopici papirja, ampak v njih je skrita le samo vrednost drugih reči, katere pa si osvojiti zamoreš le pod to pogodbo, ako ti svoje denarje prepustiš posestniku onega blaga, ktero bi si ti rad za se pridobil.

Če pa imaš v svojem premoženju vselej pri roki tako blago, za ktero ti drugi svojo radi v zamen podajajo, onda ti ni treba denarja. Tako na primer: za ribiča, ki postavim pet kil več rib nalovi, ko njih sam s svojo družino pojesti

zamore, nemajo one preobilne ribe toliko vrednosti, ko vrč vina. Bogat vinski posestnik pa bi včasih kaj rad dal precej velik vrč svoje žlahtne kapljice za pet kil rib, samo da bi njih le mogel kje dobiti. Ob ugodnej priliki, to je takrat, ko se vina posestniku rib zaželi, si tedaj ribičevi lehko žejo pogasijo za one njim nepotrebne ribe.

Kako pa bi bilo, ko bi ribič imel petdeset kil rib na razpolaganje? Morebiti bode spet šel k onemu vinskemu trgovcu njih ponujat za par veder vina? Ali temu toliko rib v enem hipu ni treba, ampak bi ribiču, ki bi več vina na enkrat rad vkup imel, morebiti rekel: jaz tebi dam polovnjak vina, ali ti mi imaš zato skoz celo leto vsak drugi petek pet kil rib spraviti. Ribič bode tedaj takrat s svojimi preobilnimi ribami moral iti kam drugam. Morda bo mu se posrečilo najti kacega krčmarja, ki vseh petdeset kil prevzame in mu da za nje vino. — No človek ne živi samo o ribah in vinu, mnogo drugih reči mu je še bolj potrebno, in naš ribič, ki je zopet trideset kil rib nalovil, ne bode jih zdaj šel zopet za vino ponujat, ampak ker mu je treba skrbeti tudi za drugi živež, za oblačilo in stanovanje itd., moral bo iti svojih rib ponujat tudi kmetom, da dobi za-nje kako merico žita in kako breme drv; moral bo ribe tudi nesti pekarju za sol, klobučarju za klobuk, črevljarju za obuvalo; za ribe moral bo si kupiti kak meter platna, z ribami bo plačeval krojača, ribe moral bo odnesti za lonce in ponve, za žlice in nože, za sveče in sekiro, žago in vse njemu potrebno orodje. Vse te male reči, in take, kojih je, kakor vino in žito v najrazličnejši množini dobiti mogoče, bo še precej lehko za ribe promenjaval; kajti tudi kmetom in raznim rokodelcem in trgovcem se zahteje kdaj kaj rib. Mnogo težeje pa bi mu bilo za ribe dobiti postavim kožuh, kajti krznarju ni treba, vsaj na enkrat ne, toliko rib, ko je topel kožuh vreden; tudi pri davkariji bo z ribami težko šlo.

Pa pri vseh sitnostih, ki jih ima pri zamenjevanju rib, bo še njih itak kam ložej razpečal in pridobil si za nje potrebne reči, ko, postavim, cvekar, ki bi si za svoje cveke, — kajti cvekar druzega nima zameniti — rad kupil konja. Kje bo taj siromak našel onega konjerejca, kojemu je potrebno toliko cvekov, ko je vreden konj, kterega bi cvekar rad imel?

Zdaj pa že lehko vidimo, da bi bilo brez denarjev sicer veliko sitnob, ali vendar niso neobhodno potrebni,

posebno onemu ne, kdor ima raznovrstno robo na razpolaganje. Na otokih tihega morja dan današnji ne poznajo denarja v našem pomenu, ampak vsa trgovina opravlja se po zamembi. Pa ni treba nam potovati do tihega morja, da se o tem prepričamo; kajti tudi v krajih, kjer vsak denar pozna, se pogostem prigodi, da se brez posredovanja denarja dava blago za blago, pridelek za pridelek. Videl sem po Bački in po Banatu zamenjavati škaf zrnja za škaf sremskega grozdja ali štajarskih jabelk.

Bilo je v mescu avgustu leta 1860, ko sem se potovaje iz Galaca na parobrodu spoznal s Turkom Mujom Sokolovičem, primožnim trgovcem iz Drinopolja. Mož se je peljal v Pešto in Beč kupovat žepne ure in razno podobno drobno blago; pa gotovega ni imel mnogo ampak imel je čez 40.000 turskih lul (fajf), ki jih je moral poprej spraviti v denar, da bi si mogel nakupovati zaželjeno blago. Razun turški in bulgarski ni jezika razumel. Ni se mi mudilo, zato sem mu rad spolnil prošnjo in pomagal pri razpečavanju čibukov ali lul. Čez 14 dni je preteklo, prej ko sva v Segedinu, Kečkemetu, Pešti, Požunu in Beču razprodala lule in čibuke in za dobljeni denar nakupovala potrebno robo.

Iz tega vidimo: trgovec Sokolovič se je moral najpopred zadovoljiti s posredovateljnim blagom, ktero je potem dalje zamenjaval; to je: on si je pred vsem moral za svoje fajfe pridobiti ono robo, za ktero ljudje svojo imovino rajši zamenjujejo kakor za lule. Sedaj pa nam je ob enem jasno, da je denar taisto blago, za ktero ljudje svoje imetje navadno in najraje zamenjujejo. Iz tega pa nikakor ne sleduje, da zamore le samo srebro ali zlato biti denar, marveč utegnilo bi biti tudi zrnje, sol, kože, kožuhovina, meso, vino, tabak ali kaka podobna roba, ki je pri vsakem gospodarstvu več ali manje potrebna ali vsaj zaželjena. Imenovane reči bi tedaj tudi mogle biti denar, to je: mogle bi navadno posredovati pri menitvi; vendar niso za to porabo enako prikladne, kakor so kovine, posebno pa srebro ali zlato.

Iz kterih uzrokov so žlahtne kovine, posebno pa srebro in zlato za menitev raznih pridelkov, to je za denar najbolj prilične?

Kovine v obče so po svoji prirodi tako rekoč neskončno stanovitne, med njimi pa imate srebro in zlato množino odličnih lastnosti, zavolj kterih sta za denarje naj-

bolj prikladna. Že sem bil omenil, da bi se razne reči za navadno menitev drugega blaga, to je za denarje rabiti dale, in zares se v nekih deželah še dan današnji čaj, sol, tobak, kože namesto kovanih denarjev v razmeno davajo. Ali že zavoljo mnogo veče stanovitnosti je srebro in zlato priličnejši denar ko tobak, koža, sol itd. Kotlovina ali baker in železo, svinec, cin in druge kovine bi se gledé stanovitnosti za denarje priličile, ali shranjevati bakrene, železne, svinčene, cinaste in podobne denarje bi jako sitno bilo, kako težavno pa jih seboj nositi! Sreberni in zlati denarji pa imajo v malem objemu visoko ceno, lehko jih je tedaj shranjevati in prenašati.

Srebra in zlata ima naša zemlja sicer dovoljno, da se zadostuje zamenjavnim potrebam vseh narodov, in še mnogo več; ali vendar nam ga priroda ne ponuja dobrovoljno in preobilno, ampak težavno, trudno in potrošno je nabirati ter izdeljavati po vsej zemlji raztepenih, navadno nečistih koščekov; in zato bo njuna cena ostala vedno visoka, to je, za majhni obseg srebra ali zlata bodo ljudje vedno radi zamenjavali množino druzega blaga.

Koliko železnih denarjev pa bi se moralo dati na primer za lepega konja ali pa za celo kmetijo! Naproti temu pa srebro in zlato zopet ni blizo tako visoke cene, ko so drobni in redki žlahtni kamčeki (demanti), s kojimi bi ne bilo mogoče kaj nizkocenega kupiti in bi se vrh tega še tudi prelehko zgubljevali.

Srebro in zlato dá se brez posebne težave deliti na drobne dele, in potem zopet z malimi troški v veče zjediniti; ne rjave, ko na primer kotlovina in železo; da se z drugimi manje cenjenimi kovinami lehko zmesiti ali zliti; prileže se zunanjim vtiskom, ali itak ne prelehko, in zato podrži sreberni in zlati denar dolgo let ono podobo, koja se mu je pri zlivanju dala. To so one glavne lastnosti, zaradi kterih se očesu in ušesu prijetno srebro in zlato po celem svetu rado za druge pridelke zamenjuje, in to so razun že imenovanih oni uzroki, ki podajajo in zavarujejo tema plemenitima kovinama za vselej visoko ceno.

V Rusiji so počeli leta 1828 tudi iz platine denarje kovati. Cena te kovine je blizo v sredi med srebrom in zlatom. En platinast denar v veličini stare dvajsetice, edini kterega sem videl leta 1859 v Belemgradu, veljal je tri

rublje to je po našem blizo pet goldinarjev. Do leta 1844 se je bilo nakovalo platinskih denarjev za pet milijonov goldinarjev, pa ti denarji ljudstvu niso se mogli prikupiti, in tako se od leta 1846 naprej niso več kovali.

Čisto zlato je le samo nekaj malo trdejše od svinca; srebro je nekoliko trdeje, pa ne mnogo, in bi se zato denarji iz čistega zlata ali srebra v kratkem preveč oglodali in tako preveliki del svoje početne vrednosti zgubili. Da bi se to ne zgodilo, dodava se čistemu srebru nekaj bakra, zlatu pa nekaj srebra ali bakra, pa včasih tudi oboje. Taka zmes je trdejša in iz nje se potem denarji kovajo ali zlivajo.

Kteri denarji so čistejši, stari ali pa novi?[1]

Pogostem čuje se prislovica: „Stari prijatelji, staro vino, stari denarji!“ Res, stari prijatelji so zanesljivi; staro vino je zdraveje od novega, kaj pa se srebra v starih denarjih tiče, mora se pripoznati, da taisto ni tako čisto kakor v novih. V starem denarji, razumevaj tolarje in goldinarje, je namreč šesti del njegove težine baker, v novem pa, razumevaj: goldinarje, poldrug-goldinarje in trogoldinarje, pa le samo deseti del; to je: Kilogram imenovanih novih denarjev je vreden 81 goldinarjev, kilogram starih kronastih tolarjev samo 78 gold., navadnih starih tolarjev pa 75 gold.; ali zopet drugače povedano: iz tisoč gramov one zmesi, iz ktere se imenovani novi denarji delajo, napravilo bi se 81 goldinarjev; od one zmesi pa, iz ktere so se delali kronasti tolarji, moralo bi se vzeti 1040 gramov za 81 gold.; iz zmesi navadnih starih tolarjev pa 1080 gramov. Zdajni denarji kovajo se iz $14^2/_5$ lotnega srebra, stari kronasti tolarji pa so se kovali iz $13^8/_9$ lotnega, navadni tolarji pa le samo iz $13^1/_3$ lotnega.

Drugače pa je gledé srebrnega drobiža starega in zdajnega, to je, glede dvajsetic in desetic. Stare dvajsetice in desetice so iz $9^1/_3$ lotnega, nove dvajsetice iz 8 lotnega, desetice pa samo iz $6^2/_5$ lotnega srebra. Čisto srebro pravi se 16 lotno. K temu še treba dodati, da je bilo v treh starih dvajseticah, ali šestih desetkah toliko čistega srebra ko v enem goldinarju; v novih petih dvajseticah ali desetih deseticah pa ga je manje.

[1] Kjer se govori o starih denarjih, razumevaj one srebrnjake pred letom 1858, tako imenovani „Konvencijon minc“.

Poprejšnji srebrni denarji, to je tolarji in goldinarji, veljali so le zato več od zdajnih, ker so bili poedini komadi veči od zdajnih; ali srebro (prav za prav zmes) je v zdajnih čistejše, drobiž pa je bil poprej čistejši od zdajnega.

Iz sledečih dveh tablic se lehko razvidi čistost, težina in vrednost avstrijskih navadnih srebrnih denarjev:

V kilogramu težine		Kilogram je vreden goldinarjev
čistega srebra	je čistega srebra 1000 gramov	90
novih goldinarjev	900 „	81
starih kronastih tolarjev	868 „	78
starih navadnih tolarjev	833 „	75
starih dvajsetic	583 „	$52^1/_2$ „
novih dvajsetic	500 „	45
novih desetic	400 „	36

Denarji, v kterih se nahaja kilogram čistega srebra:

I m e	Množina komadov	Težina zmesi v gramih
Novi goldinarji	90	1111
Stari kronasti tolarji	39	1149
Stari navadni tolarji	$46^6/_7$	1203
Stare dvajsetice	257	1718
Nove dvajsetice	750	2000
Nove desetice	1500	2500

Iz teh tablic se jasno vidi, da so novi srebrni denarji čistejši od starih — razun drobiža. Če se pa pri primenjanji starih denarjev z novimi misli na zlate, tako je ona primera starih denarjev s starimi prijatelji popolnoma opravičena; kajti v zlatih denarjih stare oblike je zlato res čistejše od onega v novih. V onih zlatih, ki zdaj veljajo po 4 gold. 80 kr., tedaj v onih naših zlatih, ki so se počeli kovati leta 1752 in še vedno se kujejo, je čistega zlata 986 tisočin; v zlatih nove oblike, v tako imenovanih

avstrijskih 20 frankih in 10 frankih, v trgovini za zdaj veljavnih 8 gold. 10 kr., odnosno 4 gold. 5 kr., pa je čistega zlata samo 800 tisočin. Tudi zlate krone in pol krone, ktere so kovali med letom 1868 in 1872, niso bile čistejše.

Kilogram čistega zlata velja za zdaj petnajst in polkrat toliko, ko kilogram čistega srebra, tedaj 1395 goldinarjev avstrijske vrednosti v srebru. Ta razmera vrednosti srebra in zlata ni stalna. Pred 300 leti davalo se je za zlato le samo okoli edenajstkrat toliko, ko za enako težino srebra. Vzrok temu je deloma ta, ker se je v novejšem času našel način srebro si pridobiti z manjšimi stroški, kakor popred. Ker je zlato dvakrat teže od težine srebra, je tedaj zlata ruda okoli tridesetkrat toliko vredna kot srebrna ruda enake veličine. Naj še se tukaj reče, da se za kilogram platine dava okoli 600 goldinarjev, za kilogram aluminija pa 120 goldinarjev.

Vrednost čistega zlata ali srebra je vsèlej veča naproti vrednosti enake težine tako zvanih zlatih ali srebrnih denarjev. Posebno znaten je ta razloček med imensko vrednostjo pri srebrnem drobižu, kar se iz gornjih tablic celo lahko razvidi. Notranja vrednost zdanjih dvajsetic in desetic je dvanajst, oziroma šest krajcarjev.

Veči pa še je ta razloček pri bakrenem denarji. Iz kilograma bakra, ki v poprek velja 80 krajcarjev, napravi se bakrenega drobiža za tri goldinarje. Če se tedaj tudi vračuni stroške za kovanje, vendar bi ta, ki bi si bakra nakupoval in iz njega drobiž kovati dal, imel več ko dvoguben dobiček. Ali tako velikega dobička nijedna država poedinim državljanom ne dovoli, ampak ga za se zadržuje in ponarejevalce denarjev ostro kaznuje. Pri srebrnem drobižu je državni dobiček že manji; celo dvomljiv in skoro nikak je državni dobiček pri kovanji srebrnih, zlasti pa zlatih denarjev. To je v vsakej državi tako; kajti to zahteva mednarodna trgovina.

Zdanja vrednost kilograma čistega srebra je, sme se reči, po celem svetu blizu enaka in sicer, kakor se je že omenilo, 90 goldinarjev, tedaj enega grama 9 krajcarjev. V denarju, ki ima veljati na primer 1 gold. 62 kr. — kakor je to pri ruskem rublju — ima tedaj biti 18 gramov čistega srebra, drugači se tak denar pri nas ne bi prejemal po oni ceni, in nasproti zopet ruska država našega goldinarja ne bi prejemala po imenski vrednosti, ko bi v njem manjo čistega srebra bilo ko $11^1/_9$ grama.

In prav zato se tudi naše dvajsetice in desetice v drugih državah ne prejemajo za peti, oziroma deseti del goldinarja, ampak le samo po 12 in 6 krajcarjev, kajti le tolika je vrednost v njih zadržanega srebra. Drobiž prijemati po višej ceni od notranje vrednosti, k temu vsaka država zamore le samo svoje državljane siliti, tujih pa ne. Navadno pa se pri tem po posebni naredbi izreče, do koliko drobiža se vsakemu poedinemu pri izplačevanju vsiliti zamore. Tako se za zdaj nikdor ne more siliti da več od pet goldinarjev v dvajseticah ali deseticah pri kakem plačilu vzame, v bakru pa k večemu dva goldinarja. Mnogo manje pa še zamore naša država vsiliti tujim državljanom naš

papirnati denar

in nasproti zopet tuja država svoje papire nam; kajti oni koščeki papirja nemajo za se veče vrednosti, kakor na primer žveplenka. Zdaj nastane vprašanje: kako pa to pride, da se v Avstriji papirnati denar nekih tujih držav itak rad prijema, naš pa nasproti, vsaj zdaj, tudi drugod in sicer v polni imenski vrednosti? Da se ta uganjka reši, moramo najprej spregovoriti o tem, kako smo prišli do papirnatega denarja.

Na kak način začne se izdavati papirnati denar in od kod ima svojo vrednost, to bo se razjasnilo iz sledeče pripodobe: Matjaš Dolevec znan je v svoji okolici vsaj po desetih farah kot mož poštenjak in precej primožen vinogradnik.

Njegovi vinogradi so najmanje, recimo 10.000 goldinarjev vredni. Dogodi pa se, da neke sabote nema dovoljno drobiža, in ga v tem hipu od nikoder ne more dobiti, da bi izplačal sto in šestdeset kopačev, ki bi radi dobili vsak svoj zaslužek na roko; kajti jutre bo v domači fari semenj, in ta bi si rad kupil to, uni ono. Kako pomagati kopačem in gospodarju? Odgovor. Gospodar bo poslal po deset pol papirja, razdelil vsako polo na šestnajst kosov in na vsak lastnoročno napisal, na primer tako: „Jaz Matjaž Dolevec izplačam vsakemu, kterikoli mi ta kos papirja nazaj prinese, en goldinar“ (ali 20, 40, 60, 80 krajcarjev, koliko si je pač dotični delavec zaslužil). Krčmar Horvat, mesar Lukovnjak, trgovec Pavlič, lončar Postružnik in drugi, ki Matjaža Doleveca dobro poznajo in so čuli, kako si je včeraj pri izplačevanju iz neprilike

pomagal, bodo one Matjaževe denarje (lističe) radi jemali, in za nje meso, vino, sol, milo, platno, lonec itd. davali; ker dobro vedó, da bodo za kteri dan od poštenega in primožnega Matjaža za one lističe dobili gotove denarje.

Postavimo zdaj na mesto Matjaža državo, ali društvo bogatinov tako nazvano narodno banko, in na mesto kopačev ustanovnike one države, pa smo na čistem. Država ali banka ima namreč v svojih magazinih shranjeno zlata in srebra, kovanega in nekovanega, recimo, v vrednosti za 200 miljonov goldinarjev. Namesto da bi izplačevala svoje služabnike v kovanem denarji, plačuje jih v papirju, na kterem se obvezuje, vsakemu ki njej taisti papir nazaj prinese, dati v kovanem denarji toliko, kolikor se na onem prinešenem papirju obeča, postavim 1, 5, 10, 50, 100 ali 1000 goldinarjev. Ako se ono obečano vselej točno izpolni, bo vsakdor brez obotave za tak papirnati denar dal svoje žito, živino, vino itd.; ker si je v zvesti, da zamore namesto papirja dobiti rečeno svoto kovanega denarja.

Ako pa bi ona banka hotela papirnatega denarja izdati več, kakor je vredno njeno v magazinih shranjeno zlato in srebro, kaj bi se takrat zgodilo? Odgovor: Kaj tacega se lahko opazi in hitro zazve, in potem ljudje nečejo več radi svoje imovine za taki denar zamenjavati, ampak zahtevajo kovani denar. Posestnik vinogradov bo rekel kupcu: za vedro vina daj mi 10 goldinarjev trdega denarja ali 12 v papirji. In tako postane na papirnati denar *nadavek* ali „ažijo“. Tak nadavek zamore pri slabem gospodarenju, to je takrat, kadar se papirnati denar brez vse vesti izdaja, čez vso mero narasti, tako, da onih denarjev nikdor več jemati neče. Strašanski primer podobnega brezvestnega gospodarenja se je videl na Francoskem za časa prekucije, ko so papirnate denarje, tako imenovane „asignate“ neizmerno množili. Za par škornjev se je dajalo na zadnje že po 10, 20 do 50 tisoč frankov, to je po našem do 20.000 gld. onega papirnatega denarja.

Tudi pri nas se je leta 1811 nekaj podobnega prigodilo. Izdalo se je namreč bilo za 1060 milijonov papirnatega denarja, in zato se je 20. februarja rečenega leta napravila postava, vsled ktere so se oni papirji zatrli na peti del svoje početne vrednosti.

Včasih, posebno takrat, kadar se država vplete v kaki veliki boj, primorana je navadno izdati papirnati denar druge vrste, to je taki, za kterega nema potrebne

zaloge v srebru in zlatu v svojih magazinih. Ob enem izda se pa še postava, po koji je vsak državljan prisiljen one papirje mesto trdega denarja jemati; seveda se nasproti tudi država obveže one papirje pri odrajtavanji davka in pri podobnih plačilih popolnoma nazaj jemati. V tako vrsto denarjev spadajo zdanji petaki in petdesetaki; papirnati goldinarji, desetaki, stotnjaki in tisočnjaki pa spadajo v ono prvo vrsto, ktera ima svojo zalogo v srebru in zlatu.

Izdavatelji papirnatih denarjev bi zamogli vsled *ponarejevanja* njihovih denarjev, tedaj po nedolžnem, v velike zadrege priti; vendar ne tako lehko, ker imajo tajna znamenja, po kterih svojo lastnino od ponarejenega papirnatega denarja lehko spoznajo. Škodo ob taki priliki trpi le tačasni lastnik ponarejenega denarja. Že samo ob sebi je težko, tak denar dobro ponarejati, zraven pa še hude in težke kazni branijo in strašijo pred ponarejanjem; kajti na vsakem takem papirnatem denarji beremo svaritev: „posnemalec tega denarja bo zaprt v težko ječo na dvajset let, ali za vse žive dni".

Tudi kovani denar ne sme se ponarejati, tudi ne če bi se koval iz popolnoma enake zmesi, kakor ga država dela; kajti pravico denar izdavati je država sebi prisvojila. V prejšnjih časih so delili vladarji to pravico poedinim velikašem, škofom, samostanom, mestom itd., v zdanjem času pa tega več ni; samo nekteri veliki kupci smejo pod vladnim nadzorom kovati tolarje s podobo blage cesarice Marije Terezije in letno številko 1780 zato, ker jim je ta denar za trgovino z juternimi deželami neobhodno potreben, tam ta denar najraje imajo.

Naj še to omenim. Slabeja zmes se vzame za ponarejanje denarjev in bolje se ponaredi denar v obče, in več se ga je izdalo, veča je kazen. Ko smo pastirji za kratek čas si zlivali „dvajsetice" iz svinca, na četrt palca debele, s pomočjo dveh tako zvanih „srebrnih" krajcarjev, bi se cela reč, ako bi gospodska o našem brezbožnem počinjanju kaj zvedla, brž čas z nekoliko „packami" poravnala. V Misiru (Egiptu) pa so nekdaj ponarejalcem odsekavali po obe roki; pri Rimljanih pa glavo, kakor se dan današnji na Angleškem; pri nas pa se posnemanje kaznuje z večletno težko ječo, včasih s smrtjo.

Nazadnje odgovorimo še na vprašanje: Kdaj so začeli denarje delati?

Brez dvombe so srebro in zlato že v starodavnem času za drugo blago zamenjavali; na vsak način že davno poprej, ko si je državna oblast kovanje denarja prisvojila. Kitajci so imeli prej že 2000 let pred Kristusovim rojstvom kovane denarje. O Judih pa se za gotovo vé, da so za kralja Davida, tedaj okoli 1050 let pr. Kr., že zlate imeli; stari Rimljani pa so počeli še le leta 269 srebrne, in 62 let pozneje zlate denarje kovati. Iz evangelija sv. Matevža na 22 postavi, kjer Jezus posvarja farizeje, rekoč: „Dajte cesarju, kar je cesarjevega," vemo, da je že takrat na denarjih bila podoba in napis oblastnikov poprek v navadi; da so Rimljani še le okoli 60 let pr. Kr., za Julija Cezara namreč, denarje z oblastnikovo podobo kovati počeli, prej to ni smelo biti.

Razun navadne okrogle oblike so si kovali v prejšnjih časih nekteri velikaši zmes tudi čvetero-oglaste denarje; kitajski so še današnji dan podobni opeki; japonski so podolgasti; na polineških otocih pa še celo nepravilne srebrne grudice. Okroglaste ploščice so očitno denarju najprikladneje oblike; kajti te se manje oglodajo kakor štirivoglate, in se dajo ložej zložiti kakor nepravilne. No bodi si oblika denarja kakoršna koli, samo ko bi jih bila pri dobri vesti vselej polna mošnja, in to vam ljubi čitatelji, ki ste me potrpežljivo do sem spremili, želi pisatelj tega sestavka.

Basni.

(Posl. J. B.)

1. Lisica in kos.

„Ne poj še ne," reče lisica kosu, „ali ne vidiš, da je še sneg in da še mrzla burja brije, pomladna gorkota pa tudi še nima dovolj moči."

„Pomlad je zmirom v mojem veselem srcu in zato pojem. Za-té pa hudobnica ne bode prišel nikoli čas veselja, ker zavoljo tvojih hudobnih del zmirom v strahu živiš." —

Hudobnežem ne pusti vest nikdar veselje mirno vživati.

2. Lisica in volk.

Lisica zapazi v vodnjaku obraz mesca; mislila je, da je sir, skoči v vodnjak, ali zdaj vidi, kako se je grdó prevarala.

„Kaj mi je zdaj storiti, kako bodem prišla iz vodnjaka?“ Ali zasliši volka in ga pokliče.

„Stric! pojdite semkaj; v mojem življenji nisem še jedla tako dobrega sira, naté tukaj je še lep koščck, ako ga hočete.“

„„Hočem, teta, zakaj pa ne, ali kako moči priti v vodnjak, povejte mi?““

„Lahko, vsedite se v vedrco, pa se počasi spustite.“ Tako se tudi zgodi, volk v vedrci pride v vodnjak, in vsled svoje teže privleče v drugi vedrci lisico venkaj in jo tako reši, sam pa ostane v vodnjaku.

Ako ti kdo kaj obeta, in ga ne prosiš, vedi, da ti bode dal kislo jabelko; varuj se tacih dobrotnikov.

3. Jabelko.

„Ah, kako lepo rudeče jabelko leži pod ónim drevesom,“ reče mali Peter; skoči tje in pobere jabelko, „to se bode mojemu praznemu želodcu dobro prileglo.“

Ali koj ko je Peter jabelko vgriznil, vrže je proč, ker bil je v njem grd črv.

Marsikterega je že zunajnost goljufala.

4. Lev, volk in lisica.

„O milostljivi gospod!“ reče volk hudo bolnemu levu, „vidiš, vsi smo te prišli obiskat, samo zvite lisice ni, ona se malo briga za tvojo bolezen, ampak jé zdaj race in piščeta.“

Na to pride lisica in ravno zasliši volkovo obrekovanje.

Ona se levu prikloni, ga vpraša za njegovo povelje, in mu reče nadalje:

„„Gospod! ti si prav hudo bolan, čudim se, da se ne daš zdraviti?““

„Bil sem že v rokah vseh zdravnikov,“ odgovori lev.

„„Kaj praviš? to je nemogoče, jaz sicer nisem zdravnik, pa vendar vem, kaj bi ti zamoglo pomagati.““

„No kaj?“ vpraša poln veselja lev.

„„Nič druzega ne,““ odgovori lisica, „„kakor daj povelje, da se volku koža odere, pa položi krvavo na-sé, gotovo ti bode precej odleglo.““

Sedaj je bil volk koj zgrabljen, odrt in koža njegova levu izročena.

„„Ko bodem jutri k tebi prišla, gotovo bodeš že zdrav,““ reče lisica prav ponižno in odide.

Drugi dan ni prišla lisica k levu, to si zamore vsak misliti.

Ne govorite slabo o drugem, ker najslabeji se zamore maščevati.

5. Kukavica in jastreb.

„Ljuba moja kukavica!“ reče jastreb, zakaj uživaš ti tako slabo hrano, črve, muhe in druge grde stvari, zakaj ne loviš golobov kakor jaz, gotovo bi se ti potem želodec smijal.“

„„Kaj hočem, odgovori kukavica, golobje prehitro leté.““

Čez nekoliko dni prileti jastreb na neko dvorišče in hoče goloba vjeti; ali gospodar ga zapazi, s puško težko rani in živega za peruti na hlevnata vrata pribije.

Na to prileti kukavica in reče na pol mrtvemu jastrebu: „Povej mi, kdo se bolje hrani, ti ali jaz.“

Bolje je v miru košček suhega kruha, kakor v nevarnosti pečena gos.

6. Čevljar in bogatin.

Neki reven čevljar bil je zmirom jako vesel in veselo prepeval. Njegov sosed velik bogatin pokliče ga k sebi in mu reče:

„Prosim te, povej, koliko si ti na dan zaslužiš?“

„„Prav malo, dragi gospod! včasih staro dvajsetico, a kadar je pa bolje, tudi deset grošev.““

„Tu imaš sto goldinarjev,“ reče mu bogatin, „pomagaj si, kjer vsled tvoje slabe plače zamoreš sčasoma žalosten postati.“

Čevljar se lepo zahvali in gre domu; ali od zdaj naprej ni ga bilo več čuti peti, ker začel je premišljevati in modrovati, kako bi si še veči kup denarja pridobil. Ko je leto preteklo, pride zopet čevljar k bogatinu in mu reče:

„„Tu imate gospod vaš denar, ker od onega časa odkar ste mi podarili denar, izgubil sem vso svojo dobro voljo.““

Drugi dan slišal je bogatin zopet čevljarja peti.

Ne denar in bogastvo, ampak zadovoljnost s stanom nas stori v resnici vesele.

7. Dva osla.

Potovala sta dva osla, eden med njima bil je obložen z denarjem, drugi z žitom. Ko prideta v gozd, skočijo roparji pred nje, in osla z denarjem obloženega začno strašno natepavati, ter mu ves denar pokradejo.

Ko so roparji odšli, ozré se izbiti in okradeni osel na svojega tovarša, kateremu roparji niso nič hudega naredili in mu reče:

„Prijatelj! ali tebe niso natolkli in okradli?“

„„Ne, kaj hočejo z žitom — ko so tebi denar vzeli; vidiš prijatelj! ti si na vso moč nadlegoval gospodarja, da hočeš denar nositi, in zaradi tvojega dragocenega bremena bil si prevzeten, ne bodi tedaj žalosten, ako si od roparjev za tvojo prevzetnost nekoliko plačila prejel.““

Kdor se povišuje, bode ponižan.

8. Volk in pes.

Vsled lakote oslabljen volk pobegne iz gozda in sreča debelega mesarskega psa. Precej ko ga zapazi, misli ga zgrabiti, pa ko je volk videl, da je pes velik, dobro rejen, in tudi gotovo zelo močan, premisli si in stopi ponižno k psu, ter mu reče:

„Glej me revčeka! kako sem suh, povej mi prijatelj, kaj mi je storiti, da se tako zredim kakor ti.“

„„Nič druzega ne prijatelj, kakor zapusti gozd, ker pri tvoji prostosti imel bodeš zmirom prazen želodec. Mi bolje živimo, ker redno delamo in dobro jemo.““

Volku se to neizrečeno dopade in reče psu:

„Prijatelj! šel bodem s tabo ter stopil v službo.“ Ali nenadoma zapazi na vratu psovem železni ovratnik.

„Kaj pa imaš tu na vratu?“

„„O nič posebnega, odgovori pes, večkrat, kadar ravno nimam dela, priveže me gospodar na verižico.““

„Kaj? na verižico," začudi se volk, „prijatelj, vernem se raje v moj brlog in sem v prostosti lačen, kakor v sužnosti sit." *Volk! motiš se; brez reda ni prave prostosti.*

Torbica gospodarskih podukov in nasvetov.*

1. Da zidovje ne moči in les ne gnjije.

Razgreje se 5 delov terpentinovca, kteremu se 10 delov navadne smole pridene. Ta se mora poprej zdrobiti in med vednim mešanjem terpentinovcu pridjati. Tej zmesi se potem še prisuje 1 del drobno skoz sito prerešetanega lesnega žaganja. Zid, ki se hoče posušiti, mora se poprej dobro osnažiti, potem s plamenom najbolje s pomočjo navadne kleparske peči dobro pregreti in potem brž s prej povedano zmesjo prek in prek pomazati, kar se najbolje s pomočjo kakega navadnega šopka zgodi.

S pomočjo kleparske peči je mogoče smolo v vsako šprajno in razpoklino v zidu vgnati, tako, da se stena s trdno odejo prevleče, skoz ktero voda ne vdarja. To se doseže, če se dosti skrbno ravna. Ko bi sem ter tje smolnata odeja ne bila povsodi enaka, se to poravna, ako se z vročim železom po smolnati odeji pogladi. Ta zmes se mora počrniti, če se ji žgane koščene moke primeša. Mogoče jej je tudi drugo bolj svitlo barvo podati, če se jej svitlejše smole in očiščenega lesnega žaganja primeša. Ta zmes je tudi za lesovino, ki v zemlji leži, ravno tako dobra. Sicer ta pomoček ni ravno eden najcenejših, vendar se pa more in sme povsodi rabiti, ker nima v sebi strupenih in grdo smrdečih vsebin in ki se vse lahko pri trgovci kupijo.

Ima pa tudi še to dobro stran, da se les ž njim pomazan brž, ko se je pomazal, že na dalje rabiti more. Kdor les, kterega spodnji del v zemljo pride, s to mažo trpežen storiti hoče, bode dobro storil, ako spodnje dele še pred namazanjem v ognji ožge in potem še toplega z mažo pomaže in v njo pomoči. Če se maža le za les nareja, žaganja ni treba.

* Po „Slov. Gospodarju."

Drugo sredstvo, s kterim sedaj na Francoskem posebno vinogradske kolje napajajo, da bolj trpežno postane, je žajfnica, kteri se je nekoliko žvepljene kisline pridjalo. Poprej se je v ta namen modri ali kuprovi vitriol priporačal, pa se ni dobrega skazal. Les razpoka in v razpoke vdarja voda in sploh mokrota in gnjiloba se začne. Tega vitriol ni zabranil. Zato so si zdaj drugi pomoček izmislili. Žajfnica pa v les vdarja in ga z neko mastno snovjo prevleče, ki pred gnjilobo zabrani. Poskusiti ne škodi nikdar.

2. Hišne pode gnjilobe varovati.

Uzrok, da hišni podi pogosto tako kmalo gnjiti začnó, je velika mokrota, ki se pod diljami v zemlji nahaja. Če dilje na taki zemlji ležé, brž začno gnjiti. Tu se najbolj odpomore, če se kaj suhotnega na zemljo natrosi, kakor n. pr. drobir od prežganega premoga. Dobro je tudi napraviti ljuknje, da more zrak pod podem sem ter tje prehajati. Nekteri tudi dilje na spodnjem delu s katranom pomažejo, vendar pa je katranov duh v sobi neprijeten.

3. Dobri nasveti tistim, ki kupujejo konje.

Preden se konj, kterega si prišel ogledovat, iz hleva na prosto pelje, stopi k njemu v stajo in opazuj, kako se vede v hlevu proti tebi. V ta namen vdari rahlo z roko konja na raznih krajih trupla, zlasti po bokih ali lakotnicah, vzdigni prednjo in vzdigni zadnjo nogo. Ako vse to početje s seboj on mirno prenaša in vrh tega še po konjski navadi tvojo obleko voha in diše, tako imaš pohlevno in pazljivo živinče pred seboj. Pri tej skušnji, ki se ne sme nikdar pri nakupovanji konj opustiti, boš kmalo zvedel, kteri konj binca in grize, kteri je šegačen.

Pri takem skušanji je pa treba gledati na to, da ne stoji noben konjskih hlapcev za konjem, ki bi konja s klicanjem ali kterim koli žuganjem strahoval.

Ko si tako konja v hlevu preskusil, daj si ga izpeljati na prosto. Pri tem izpeljevanji pazi skrbno na prve stopinje konja. Nakolenica ali bramor imenovana in druge nožne bolezni pri konjih se dostikrat pokažejo na tem, da tako bolan konj prve stopinje nekoliko pokrumplje, ali šanta. Ko se potem konj pred kupca postavi, se brez skrbi

deset proti jedni postavi, da ga bodo s prednjima nogama više, ko z zadnjima postavili. Ali pa je žival že tako navajena, da se bode stegovati in lecati začela in zadnje noge, kolikor le more, daleč nazaj postavila. V obojih slučajih pridobi mnogo na brhki podobi. Kdor si hoče visokost prednjega dela z zadnjim konja zanesljivo presoditi, naj si ukaže konja na ravno plan postaviti, če mogoče, ob kako steno iz opeke, potem naj stopi kakih 4—6 korakov v stran in s pomočjo spranj med posameznimi opekami naj skuša presoditi za koliko je konj na prednjih nogah viši, ali niži, ko na zadnjih.

Kolikor ravnejši hrbet konj ima, toliko boljši je, bodi si za voz, bodi si za ježo. Konji, kterim hrbet od spredaj nazaj visi, so za ježo slabi konji; za vožnjo so bolje porabni, če morajo tudi več moči napeti, da isto opravijo, kakor konji z ravnim hrbtom.

Dalje je treba pri opazovanji od strani gledati na to, kako se vrat s prsmi veže. Vrat, ki globoko iz prs prihaja, ne sodi za opravo čez prsi, ker gornji del opravine plošče že na sapnik pritiska in debele vratne žile tlači, kar konja v delu zeló moti. Za komat pa je tak vrat, kakor vstvarjen. Visoko postavljen vrat in prosti plečni udje so pa za ploščnato opravo bolj vstvarjeni.

Velikost prsnega koša daje mero za velikost pljuč, in iz teh so da zopet presoditi veča delavna sposobnost in trpežnost. Kolikor dalje se meri od pleča do zadnjega rebra, od vihra do prsne kosti in od enega plečnega sklepa do drugega, toliko veča so prsa. Na te telesne dele naj kupec vso svojo pozornost obrača. Navadno se na nje pri nakupovanji konj premalo ozir jemlje.

Pomisliti je treba tudi, za kaj si kdo konja kupuje. Drugače so lastnosti konja dirjavca, za poštne, za pristovne in popotne vozove, drugače zopet konja jahača itd. Konj sicer z močnimi mišicami, pa s premajhnimi pljučami, tak konj bode prej utrujen, kakor pa oni z dobrimi pljučami, če je tudi manj močan.

Dalje je treba tudi gledati na ledvične in lakotične telesne dele. Kolikor krajši, pa širši so ti deli, toliko boljši je. Prostor med zadnjo rebro in med koskom mora kolikor mogoče kratek biti, k večemu za roko širok. Tako izraščeni konji krmo dobro prebavljajo, močno vlečejo in posebno krepko se dajo jahati. Konji, ki imajo dolge ledvične dele, mnogo krme požrejo in morejo v primeri le malo delati. Če se

ritnik, kadar žival malo stoji, noter in ven poteguje, je to znamenje, da je konj nadušljiv. Konjem z zdravimi pljučami ritnik mirno stoji.

Pri pregledovanji nog se mora pri prednjih nogah najprej na kolena gledati. Če so kolena naprej upognjena, je to znamenje, da je žival že izdelana in topih nog. Vicelni ne smejo biti predolgi, boljši so kratki, pa ne preveč pokončani. Kratki, pa krepki vicelni so znamenje močnih konj za počasni vlak, dolgi in vpognjeni vicelni kažejo večjidel slabotno žival.

Na zadnjih nogah se mora posebno gledati, da je petna kost dobro in primerno vpognjena. Kolikor pokončnejša in ravnejša je ta kost, toliko manj je konj sposoben za delo. Močno vpognjena petna kost sicer ni lepa, ali moč ima v sebi, in taki konji so trpežni in močni.

Križni del hrbta ima one mišice v sebi, ki posebno služijo v to, da se žival naprej premika. Posebno pa za vlak te mišice najbolj služijo. Zato je treba, da se ta del telesa posebno dobro na drobno in na tanko pregleda in preskusi. Suh in tedaj navzdol viseč križ ni preveč za težko delo sposoben. Kolikor je črta od kvoka do križne ali sedne kosti daljša, toliko bolje je.

Taka črta je rahlo nazaj navzdol viseča. Viseči, pa dolgi konji s krepkimi mišicami sicer niso posebno lepi, ali za vlak kaj pripravni. Brzi konji imajo redkokrat zelo viseče križe.

Ko si je kupec imenovane telesne dele konja pregledal in preskusil, potem naj stopi ravno pred konja in naj pregleda širokost prsi in kaka je postava sprednjih nog. Treba je tudi spodnje dele stegen med saboj primerjati. Smolnina pri starih konjih nima dosti pomeniti; pri manjših živalih si moramo pa misliti, da so take živali že težko delale in se zelo trudile. Trde gumpe med kopitom in vicelnom so navadno lupine, hujša bolezen od nakolenice. Tu se mora še omeniti, da je dostikrat dlaka na takih mestih pristrižena ali osmojena, da se tako ti prostori z drugimi na nogi vzravnajo.

Potem naj kupec stopi za konja in naj gleda in pazi na obliko in širino križa, na postavo zadnjih nog, in naj primerja posebno notranji planoti obeh skošnih sklepov med seboj.

Širok in visok križ ima prednost pred ozkim. Močen razloček od ravne pokončne postave ni niti lep, ni za delo

sposoben. Vendar pa je postava nog, ki so v sredi na vzhodu upognjena, boljša od one, ki so, kakor sod, v sredi na ven vzpognjena. Gumpe na spodnjem delu notranje strani na poskočnega sklepa so znamenje nakolenice. Ako pa konj, zlasti, ko začne hoditi, šanta, ima gotovo nakolenico. Srednje debele smolninske gumpe na zadnjih vicelnih niso toliko škodljive od onih na sprednjih nogah. Vsakako pa se ne sme reči, da konj s smolnino ni več „nov“ ali „mlad“ na nogah.

Sv. Mohoru, slovenskemu blagovestniku.

Slovenski dol in gora,
O poj današnji dan
Čast svetega Mohora,
Ki bil je nam poslan
Oznanovat resnice
Kraljestva Božjega,
Razdevat vse temnice
In zmote satana.

On v mestu Akvileji
Je viši bil pastir,
Ko oče naj mileji
Odpiral sreče vir;
Med ljudstvom pregoreče
Je širil sveti uk,
Se ne strašivši ječe,
Ne smrti polne muk.

On našim bil očetom
Luč vere je prižgal;
Paganskim ni obetom,
Ne žuganju se vdal;
Za vero, čuj Slovenec!
Je kri, življenje dal,
Dosegel sebi venec,
In tebi ga pripravil.

Pri Bogu v svetli slavi,
Ki vseh lepôt je vzor,
Ovenčan na višavi,
Živi zdaj svet' Mohor;
Tam prosi še za vérni
Slovenski blagi rod,
Da v milosti nezmérni
Bi čul nad njim Gospod.

Slovenski dol in gora,
Slovenski rod — ta dan
Poj čast svet'ga Mohora,
Hvaležno v srci vžgan.
O blagovestnik sveti!
Te prósimo na glas:
Sprosi verno nam živeti,
Dospeti v rajski kras.

Radoslav.

Kazalo.

Strun.

Slepa materina ljubezen 3
Trojni strup za naše ljudstvo 17
Zavod za slepce v Brnu 45
Pesmi: Zlomljena podkva 54
Kamniti ribič 55
Kmet in nebeška tica 57
Turki pred Dunajem leta 1683 62
Pravoslovne drobtine 81
Pesmi: Rojakom 85
Troje sonetov na čast blaženi Devici 86
Krepki volji se umikajo težave 87
Nekaj o denarju 91
Basni 103
Torbica gospodarskih podukov in nasvetov 107
Sv. Mohoru, slovenskemu blagosvetniku (pesem) 111

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.
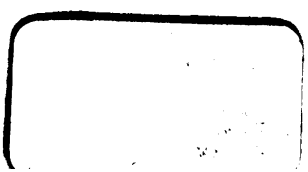
Please return promptly.